

**ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**ПАЖҶҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТИИ
ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛОӢТ**

ҲАСАНИ МУҲАММАДИ

НОМАҲОИ МЕҲРГОНӢ

**Рисолаи илмӢ-тадқиқотӢ ва сенарияи
намунавии ҷашни Меҳргон дар шаҳру ноҳияҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

**Душанбе
«Аржанг»
2017**

ТКБ 85.127+92я2+84 тоҷик 7-5
М – 95

*Бо қарори Шӯрои илмӣ-методиш
Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии
фарҳанг ва иттилоот ба чоп
тавсия шудааст.*

Муҳаррир
Шариф Комилзода
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

Муқарриз
Дилшод Раҳимов
номзади илмҳои филологӣ

Муҳаммадӣ Ҳасан. Номаҳои меҳргонӣ: Рисолаи илмӣ-тадқиқотӣ ва сценарияи намунавии ҷашни Меҳргон дар шаҳри ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 128 с.

ISBN – 978-999-47-43-49-

© Муҳаммадӣ Ҳ., 2017
© Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии
фарҳанг ва иттилоот, 2017

МУЖДАИ МЕҲРГОНӢ (ба ҷойи сарсухан)

Боиси ифтихор аст, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бобати зинда гардонидани анъана ва расму оини ниёғонамон, бозгашт ба сарғаху сарчашмаи асолати миллии онҳо иқдоми нава ба пеш гузошт.

Бо ташаббуси бевоситаи ӯ, Меҳргон ҳамчун чашнвораи миллӣ ва давлатӣ, аз соли 2011, муттасил бо шукӯху шаҳомати монанд ба Наврӯз ид карда мешавад.

Ҳамчун шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва як нафар каламбадасти он, худро хушрӯзу хушбахт меҳисобам, ки дар остонаи чашни Бисту шашсолагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва иди бостонии Меҳргон, ин китоб таълиф гардид ва дар заминаи сенарияи идонаи «Малико, чашни Меҳргон омад!» дар шаҳру ноҳияҳои кишвари азизамон ин оини бостонии тоҷикон истиқбол карда мешавад.

Ба рӯзҳои мубораки Ватан, бо дастовезҳои меҳнатӣ омадан, низ аз ҷумлаи суннатҳои халқи тоҷик ба шумор меравад.

Он ҳангом дур нест, ки Меҳргон ба мисоли Наврӯзи ҷаҳонафрӯз ба чашни умумичаҳонӣ табдил меёбад ва дар амалкарди он, чун ҳамеша, Пешвои миллати мо ва тоҷикони ҷумлачаҳон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон раҳқушо ва раҳнамо хоҳад буд. Вай дар ин хусус барҳақ фармудааст:

– Ҷунон ки сарчашмаҳои кӯҳани таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ниёғони мо дар ин рӯз (рӯзи чашни Меҳргон – Ҳ.М.) сарулибоси идонаи арғувонӣ мепӯшиданд ва ҳамдигарро бо беҳтарин таманниёт табрик мекарданд.

Ба хонандагони ин китоб ва донандагони расму одати Меҳргон, чашни тиллоранги Заминау замон муборак бошад.

Номаи аввал
ПЕШВОИ МИЛЛАТ МОРО
ҲИМОЯТ МЕКУНАД

Ин нуқта ҳақиқати баҳснопазир аст, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз нахустин рӯзҳои салтанаташ ҳимоятгар ва хидоятгари халқи тоҷик ва тоҷикони ҷумлаҷаҳон ва дар бобати худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ, зинда гардонидани расму оинҳои ниёгон, бозгаштан ба сарғаху сарчашмаи анъанаҳо пешвою пешоҳанге будааст. Мо чунин хислати маърифатпешагӣ ва ҳақиқатандешии ўро оиди ду ҷашни бузурги мардуми ориёитабор – Наврӯзу Меҳргон мушоҳида карда метавонем. Маҳз тавассути суҳанрониҳо дар минбарҳои баланди дунё, бо забони ноби тоҷикӣ, оиди Наврӯзи оламафрӯз ва истодагарӣ ва побарҷо будани азму талашҳои бевоситаи ӯ Наврӯзи Аҷам хусусияти зотии худ, умумиинсонӣ ва умумичаҳониро касб намуд. Вай дар ҳамаи мавридҳои, ки аз Наврӯз суҳан оғоз мекард, хатман аз Меҳргон ёдовар мешуд:

– Гузаштагони тамаддунсозу фарҳангии мо, тоҷикон, аз замонҳои қадим ҷашнҳои бузурги Наврӯз, Меҳргон ва Садаро бо риояи расму анъанаҳои куҳан таҷлил менамуданд.¹

Ва ниҳоят, аз даҳсолаи дувуми садаи нав андешаи пайгиронаи ӯ дар ин бобат вусъати тозабатоза пайдо кард.

¹Суҳанҳои ҳикमतомӯзи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Эмомалӣ Раҳмон. Мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Зафар Шералӣ Сайидзода. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2017. – С. 403-404.

Бо ташаббуси бевосита ва нигоҳи равшани ӯ ба фарҳанги миллӣ, Меҳргон дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид», ханӯз 3 ноябри соли 1995, дар радифи ҷашнҳои касбии давлатӣ ва миллӣ дохил карда шуд.

Дар замони давлати абаркудрати Иттифоқи Республикаҳои Советии Сотсиалистӣ, ки Тоҷикистон қисми таркибии он ба ҳисоб мерафт, ҳатто ба ном гирифтани ин иди зебою дилорои гузаштагонамон ҷуръат намекардем, онро бо номи **иди деҳқон, иди ҳосилот** ва ё **тирамоҳи заррин** ёд мекардем, вале халқи куҳанбунёд расму оини онро дар амалкардаш, ба мисоли гавҳари андаруни садаф, дар хонаи дидаву дил мепарварид, то намирад ва аз хотирааш зудуда нашавад.

Бинобар ҳамин, Сарвари давлати тозабунёди тоҷикон Эмомалӣ Раҳмон ҷашн гирифтани Меҳргонро чун иди миллии давлатӣ ба расмият даровард ва дар силсилагуфторҳояш ба ин муносибат халқияту ҳақиқат, саодату баракати онро таъин намуд, асолати онро дар зеҳну устухони мо нишонд.

Ёдовар мешавем, ки 8 октябри соли 2011, ҳангоми суҳанрониаш дар ҷашни 80-солагии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шохтемур, ки он ҳамчунин рӯзи таҷлили Меҳргон эълон гардид, бо қатъияти тамом, чунин дастури оқилона дод:

– Иди бостонии Меҳргон ҳар сол, 8 октябр, чун иди миллии давлатӣ, бошукӯҳу шаҳомати ҳаммонанди Наврӯзи хучастапай, таҷлил гардад².

Агар мазмуну моҳияти ин фармудаи Сарвари давлатро мантиқан мулоҳиза кунем, мебинем, ки дар он чандин нуктаи муҳим ва таърихан дурусти оид ба

² Меҳргон чун Наврӯз аст // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2011. – 12 октябр.

Меҳргон зикр ёфтааст: чашни бостонӣ будан, хусусияти миллӣ доштан, иди давлатӣ ҳисобидан, ҳамрадифи Наврӯз шуморидан, рӯзи таҷлили онро дақиқ ном гирифтан ва ба тарзи бошукӯҳу шахомат гузаронидан. Ин ҳама ишораҳо ҳокимияти иҷроияи маҳаллии ҳамаи сатҳи давлатӣ, дастандаркорони фарҳангиёни замонро масъул мегардонад, ки дар амалкарди чунин раҳнамоӣ масъулияти тамом дошта бошанд.

Дар ҷараёни ҳамон суҳанронӣ, ки таърихаш дар боло зикр гардид, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар фарқият аз идҳои дигари давлатӣ, дорои кадом хусусиятҳо будани Меҳргонро ягон-ягон номбар кард:

– Меҳргон иди чамъоварии ҳосили рӯендаи деҳқон, иди фаровонӣ, шодию нишот, дӯстию рафокат, ваҳдату ягонагӣ ва меҳру садоқат аст.

Ҳар кадоме аз ин тавсифҳо, ки хеле оқилона ва ҳақбинона андар сифати деҳқони неъматифарин ва тирамоҳи зарринқабо гуфта шудаанд, як навъ шеърӣ васфӣ воқеиро ба ёд меоваранд ва ҳар нафаре, ки файзу баракати тирамоҳ ва ҳосилгундории деҳқонро мушоҳида кардааст ва ё дар ҷараёни он ширкат намудааст, ба ифодагари чунин ҳақиқати ҳол, ҳамфикр мешавад.

Аз таърихи 6 июли соли 2017, дар бӯстонсарои ҳукумати Пуғус, мулоқоти сечонибаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, Раисҷумҳури Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон Муҳаммад Ашраф Ғанӣ, Сарвазири Ҷумҳурии Ислонии Покистон Муҳаммад Навоз Шариф баргузор гардид, ки дар он боздид, дар домани масъалаҳои ҳаётан муҳимми минтақавӣ ва сатҳи ҷаҳонӣ **Пешвои тоҷикони ҷумлаҷаҳон** пешниҳоди аҷибӣ кард:

– Ҳамчун иқдоми аввал дар ин чода, дар рӯзҳои чашни суннати Меҳргон, дар моҳи октябри соли равон, Намоишгоҳи маҳсулоти кишоварзӣ ва хунарҳои

мардумии Тоҷикистон, Афғонистон ва Покистон дар шаҳри Душанбе гузаронида шавад.³

Ин пешниҳоди оқилона ва дурбиниона имкониятеро фароҳам меоварад, ки Мехргони Тоҷикистон хусусияти минтақавӣ пайдо кунад ва ин тадбир як навъ заминае хоҳад гузошт, ки минбаъд ин иди аҷлодии ориёӣ хусусияти ҷаҳониро касб намояд ва он рӯз дур нест, ки он монанди Наврӯз, Мехргони ҷаҳонафрӯз хоҳад шуд.

³. Мулоқоти сечониба // Ҷумҳурият. – 2017. – 7 июл.

Номаи дуҷум МАРҲАЛАИ НАВИ МЕҲРГОНШИНОСӢ

Суханҳои ҳидояткунанда ва ҳимояткунандаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон боиси он гардид, ки меҳргоншиносон, хоса муҳаққиқону вассофони он, ба ин мавзӯи таърихан куҳанбунёд, вале ҳозиразамон, муносибати ҷиддӣ дошта бошанд.

Пас аз ҳамон нутқи таърихӣ Пешвои миллат, ки дар боло зикраш омад, марҳалаи наво дар меҳргоншиносӣ шуруъ гардид. Ин иди бостонӣ, аз соли 2011, муттасил дар сарзамини биҳиштосои Тоҷикистон, 8 октябр, ҳамчун рӯзи иди миллӣ ва давлатӣ ҷашн гирифта мешавад. Ба ин муносибат дар воситаҳои ахбори омма силсиламақола ва гузоришҳо интишор меёбанд, ки бештарини онҳо хусусияти ахборӣ, маълумотдиҳандагӣ доранд, дар жанри хабар, мусоҳиба ва ё репортаж таълиф шудаанд, услубашон публицистӣ. Ҳар чанде ки дар онҳо оиди таърих ва суннатҳои ин маросими қадимтарин маълумот дода намешавад, мазмунашон ҷӣ гуна баргузор шудани ин тантанайи халқӣ ва муносибати аҳолиро нисбат ба он талқин менамояд. Чунин намуди мақолаҳо барои солбасол хусусияти оммавӣ, умумихалқӣ пайдо кардани ҷашни Меҳргон ва зинда гардонидани тарзи таҷлили он, бо кулли унсурҳои аслиаш, бениҳоят муҳим мебошанд.

Дар муддати ҳафт соли охир, баъди соли 2011, оид ба ҷашни таърихӣ-халқӣ Меҳргон, силсилаи рисолаҳои илмӣ ва мақолаҳои тадқиқотӣ ба таъри расиданд, ки дар чандин садсолаҳо назирашон ба мушоҳида намерасид. **Мо инро муҳимтарин дастоварди фарҳангии замони Истиқлолияти давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон меҳисобем.** Таълифоти навини илмию

адабӣ оғози марҳалаи нави меҳргоншиносӣ мебошад. Мо аз ин силсила намунаи чанде аз онҳоро интихобан барои хонандагон ва муҳаққиқон мавриди баррасӣ қарор додем.

Файласуфи тоҷик **Муҳаммадкул Ҳазратқулов** дар китоби «**Наврӯзи оламафрӯз ва дигар идҳои суннатии сол**» рисолае таълиф кардааст, бо унвони «**Меҳргон**», ки дар он дар заминаи тадқиқи осори таърихӣ мардумшиносӣ, дар бораи пайванди Наврӯз бо Меҳргон, ҷигунагии таҷлили ин ду ҷашни бостонӣ дар замони ҳукмронии сулолаи шоҳони ориёитабор, суннатҳои халқии ҷашни Меҳргон, хусусан Меҳргони ҳоса ва омма, маълумоти аниқу дақиқ медиҳад.

Андешаҳои ӯ дар бораи салтанати сулолаи Сосониён ва қабули ҳадоё, **суфраи ҳоси Меҳргон** ва тарзи ороستاني он, мақоми **Бобо деҳқон**, ҳамчун ҳомию ниғаҳдорандаи кишоварзон, дар бобати зинда гардонидани анъанаҳои Меҳргон ва тамоюли халқии он, қобили мулоҳиза мебошад.

Мусаннифи рисола дар заминаи маълумоти **Анна Красноволская** дар китоби «**Чанд ҷеҳраи калидӣ дар асотири солшумории эронӣ**» чунин менависад:

– Пеш аз ғалларо ба анборҳо интиқол додан, микдоре аз онро ба унвони Бобо деҳқон чудо мекарданд ва онро ба ниёзмандону мустамандон меоданд. Ҳатто микдоре аз ғалладонаро барои парандагон чудо мекарданд⁴.

Дар ин амали халқ рафтори начибона ва хирадмандонаи рӯзидеҳи мардум ва бо ин восита то ҷӣ андоза фарҳангпарвар ва маърифатпеша будани деҳқони асил, зебою гуворо ифода ёфтааст.

⁴ Ҳазратқулов, М. Наврӯзи оламафрӯз ва дигар идҳои суннатии сол. – Душанбе: Эр-граф, 2012. – С. 294.

Шоир ва муҳаққиқи Хисори Шодмон Султонмуроди Одина, бо унвони «**Меҳргон. Таърих ва анъанаҳои иди Меҳргон**», китобе таълиф кардааст, ки онро нашриёти «Ирфон» соли 2012 интишор намуд. Чуноне ки аз бобҳои асар бармеояд, «**Меҳргон чӣ маънӣ дорад?**», «**Иди Меҳргон кай пайдо шудааст?**», «**Меҳргон чӣ гуна ид аст?**», «**Анъанаҳои иди Меҳргон**», «**Наврӯз бузург аст ё Меҳргон?**», «**Меҳргон дар қачроҳои таърих**», «**Меҳргон дар адабиёт ва санъат**», асар барои хонандагони омма, хусусан мактаббачагон, омӯзгорон, ходимони фарҳанг пешбинӣ гардида, хусусияти тарбиявӣ, таълимӣ дорад.

Бо чунин мақсад сенарияи хурде бо номи «**Тартиби гузаронидани иди Меҳргон. Тавсияҳо**» ҳам иншо гардидааст, ки барои таҷлили ин иди бостонӣ дар мактаб, донишқада ва муассисаю идораҳо ёриӣ амалӣ мерасонад.

«**Меҳргон**» дар бобати ба тарзи оммавӣ гузаронидани ҷашн ва маълумоти аниқу дақиқ пайдо кардани наврасону ҷавонон, ки ба тарзи «**Намунаи саволҳо оид ба иди Меҳргон**», «**Барои викторинаҳо**» ва «**Ҷавоби саволҳои викторина**» таҳия гардидааст, шавқовар менамояд.

Таълифоти дигари арзишманде дар меҳргоншиносӣ рисолаи фолклоршиноси маъруф **Дилшод Раҳимов** «**Ҷашни Меҳргон**» мебошад. Муаллиф дар «**Пешгуфтор**»-и асар матлабашро хеле саҳеҳ ба қалам овардааст:

– Дар ин китоб мо кӯшиш намудем, ки роҷеъ ба шахсияти асотирии Меҳр (Митра) ва оини меҳрпарастӣ, ҷашни Меҳргон, иттилоӣ муаррихону адибон ва шоирон дар бораи ин ҷашн ва тавсифу тасвири ҷиғунагии он, ҷашнҳои марбут ба Митра, махсусан «**Шаби Ялдо**»-таваллуди Митра ва Сада барои

хонандагон маълумоти таърихию устурашиносӣ ва фолклорию адабӣ диҳем. ⁵

Қобили мулоҳиза аст, ки муаллифи китоб аз маълумоти сарчашмаҳо мазмуни халқӣ, асотирӣ, аз истилоҳу мафҳумҳо хусусияти этимологӣ мечӯяд ва ин ковишҳои ӯ асоси мантиқӣ доранд. Аз он ҷумла, ба номи **меҳр** рабт доштани калимаи **меҳрубон**, аз ибораи **Боми меҳр** пайдо шудани калимаи **Помир**, пайванди хунари гӯштингирӣ ва оини ҷавонмардӣ ба таълимоту ақоиди **меҳрпарастӣ** ва ғайраҳо. ⁶

Яке аз мақолаҳои арзишманд дар меҳргоншиносии муосир навиштаи академики Академияи илмҳои Тоҷикистон Абдучаббор Раҳмонзода ва доктори илмҳои филологӣ, профессори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Равшани Раҳмонӣ «**Меҳргон**.

Эҳёи ҷашни миллӣ дар Тоҷикистон» мебошад. Муаллифон дар асоси сарчашмаҳои мӯътамади илмию адабии классикӣ, оид ба таърихи пайдоиш, суннатҳо ва хусусиятҳои мардумии Меҳргон изҳори ақида намуда, маҳз бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар замони Истиқлолият аз нав эҳё гардидани ин маросими бошукӯҳи халқиро ҳаққонӣ зикр кардаанд. Назари муаллифони мақола хеле тоза ва муҳокимаҳояшон мазмуни амиқи фалсафӣ дорад ва хонандаро ба арзиш ва асолати ин маросими аҷдодонамон бо маълумоти навтарини илмию бадеӣ шинос менамояд. Бинобар ҳамин, мақолаи номбаршуда якбора дар се нашрияти босалоҳияти давлатӣ, Нашрияти расмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон «Ҷумҳурият» (17 октябри соли 2016, с. 1-2), маҷаллаи «Маорифи Тоҷикистон» (шумораи 10, соли 2016, с. 8-17), Минбари

⁵ Рахимов, Д. Ҷашни меҳргон. – Душанбе: Истеъдод, 2012. – С. 4-5.

⁶ Ҷамон асар. – С. 9-11.

эҷодкорони Тоҷикистон «Адабиёт ва санъат» (13 октябри соли 2016, с. 2-3, 11) бо тағйироти чӯзӣ ба таъб расид.

Интишори мақолаи мазкур бори дигар собит намуд, ки зинда гардонидани расму оини гузаштагони мо, ки хусусияти аслии бунёдкорӣ, дӯстиву рафоқат ва ростиву равшаниро ифода менамояд, барои мардуми тамоми сайёраи Замин хушоянду гуворост ва халқҳои ориёитабор бо Наврӯзу Меҳргонашон маърифати неъматифарандагии деҳқони хокпошро ҳамду сано мегӯянд.

Дар ҷаҳони имрӯзаи тундрав ва ситезаангез Меҳргон омилест, ки халқҳои тамоми дунёро бар сари суфраи ҳосе ҷамъ меоварад, онҳоро бо нону намаки ранҷбарон пазироӣ менамояд, сулҳу салоҳро меафзояд.

Таълифоти наватарини меҳргоншиносӣ дар Тоҷикистон мақолаи дастачамбӣи муҳаққиқон, бо сарвари Президенти Академияи илмҳои Тоҷикистон, академик **Фарҳод Раҳимӣ**, ҳаммуаллифон **Юсуфшо Ёқубов**, **Ҳамза Камол**, **Абдунабӣ Сатторзода**, **Саҳидод Раҳматуллозода** ва **Рӯзӣ Аҳмад** мебошад, ки дар шумораи 17-18 апрели соли 2017, рӯзномаи «Чумхурият» бо унвони «**Меҳргон омад ба хидмат**», ҳамчунин, дар шумораи 20 апрели соли 2017, саҳифаи 2-3, ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат», бо сарлавҳаи «**Ҷашни Сада ва Меҳргон**» ба таъб расид.

Олимони маъруфи мо бори дигар аз таърихи иди Меҳргону Сада сухан кушода, аҳамияти таърихӣ доштан, ҷашнвораи ҳақиқатан халқӣ будани онро зикр кардаанд, далелҳои раднопазири илмию адабӣ овардаанд, аз он ҷумла:

– **Дар бомдоди рӯзи Меҳргон шоҳи Сосонӣ ҷомаи маҳсусеро аз матои бурди яманӣ ва зарбофти гаронбаҳо ба бар карда, тоҷеро, ки тасвири Хуршед дошт, бар сар мениҳод... Дар дарбори хулафои Аббосӣ одати ба шоҳон**

овардани ҳадяҳои меҳргонӣ идома пайдо кард ва он бо номи «Меҳрҷон» дар байни арабҳо низ таҷлил мегардид... Аз падидаҳои фарҳангии дигари ҷашни Меҳргон иртиботи он бо навъҳои сангҳои қиматбаҳост, ки ба зиндагонии мардум вобаста мебошад. Аз ҷумла Меҳргонро ориёитаборон мабдаи аслии зуҳури забарҷад номидаанд... Ба таъбири Салмони Форс, Худованд барои зинати бандагони худ ёкутро дар Наврӯз ва забарҷадро дар Меҳргон берун овард.⁷

Ин қабил расму оинҳои Меҳргон, ки маърифатпешагии гузаштагони мо ва муносибати оқилонаи онҳоро нисбат ба унсурҳои офариниш ба тарзи ҳайратовар талқин менамояд ва дар мазмуни аслию маҷозиаши сифати зотии инсонӣ нухуфтааст, барои наслҳои нави ҷаҳони имрӯза бениҳоят муҳим менамояд.

⁷. Ҷашни Сада ва Меҳргон // Ҷумҳурият. – 2017. – 17 апрел; – 2017. – 18 апрел.

Номаи сеюм
БУНЁДИ КОХИ МЕҲРҒОН
ТАҚОЗОИ ЗАМОН АСТ

Дастовардҳои бесобиқаи замони Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, пайванди муносибатҳои фарҳангии ҷаҳони имрӯза, бозсозӣ ва тозакориҳо дар бобати эҳёи расму оинҳои аҷдодонамон, тақозо менамояд, ки арзишҳои суннатии ориёинажодон дар сатҳи умумибашарӣ арзёбӣ карда шавад.

Шукри дастовардҳои даврони Истиқлолият, ки дар сарзаминамон барои ороستاني ҷашни Наврӯз имкониятҳои торафт бештари ҷавобгӯии замон фароҳам омад. Дар пойтахти ватанамон **кохи** беназири **Наврӯз** бунёд гардид, дар шаҳру ноҳияҳо наврӯзгоҳҳо бо воситаҳои техникӣ муосир таҷҳизонида шудаанд, ки барои дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ таҷлил намудани ин иди бостонӣ мувофиқанд.

Ба андешаи мо, ҳамакнун имконияти муносибе фаро расида, ки дар шаҳри Душанбе **кохи** ҳозиразамони **Меҳргон** сохта шавад ва шаҳру ноҳияҳои мамлакат низ ба қадри имкон меҳргонгоҳе бояд дошта бошанд, ки мардум дастоварди ҳосили солонаашро ба намоиш гузошта, суфраи меҳргонӣ орошта, аз самараи обилаи дасташ шукргузорӣ карда, рақсидаву суруд хонда, зиёфати меҳргонӣ орошта, осоишу фароғат ёбад.

Бо ифодаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон:

– Суфраи ҷашни Меҳргонро (гузаштагонамон Ҳ. М.) низ бо матое, ки ранги аргувон дорад, густурда мекарданд. Дар рӯи дастархони ҷашнӣ шамъ, ширинӣ, хӯрданиҳои маҳаллӣ ва бӯйҳои хуш, монанди гулоб, ҳазориспанд, анбар ва заъфарон мегузоштанд, ки ин

хама аз фазилатҳои неку писандида ва фарҳангу маънавияти ғании халқи тоҷик дарак медиҳад.⁸

Халқи бунёдкору заҳматпешаи тоҷик аз ташаббусҳои начибонаи Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон шукргузори қарда, изҳори умедвори менамояд, ки дар бунёди хоҳи ҳозиразамони Меҳргон низ иқдоми нава мегузорад ва ин ёдгории арзишманде хоҳад буд, барои наслҳои ояндаи миллати мо.

Дар тасавури бандафақир, **хоҳи Меҳргон** шояд дар сарғаҳи водии зарнисори Ҳисор, ки замини обшори офтобрас дорад, андаруни боғи сабзу хуррам қомат афрозад. Қаср бояд дар заминаи дастовардҳои илмии меъмории гузаштагон ва имрӯзиёни халқамон, истифода аз технологияи навин ва ҳунари қандакорӣ, гачкорӣ, оинабандӣ ороставу пероста гардад.

Мувофиқи маълумоти **Холназар Муҳаббатов**, дар боби «**Оё санг ҳам қимат дорад?**», дар китоби «**Табиату сарвати кӯҳсор**»⁹ дар сарзаминамон захираи сангҳои қиматбаҳо, амсоли хоро, навъҳои мрамор, лаъл, ёқут, лочвард, фирӯза, яшм, қазъ, алмос, булӯр, фаровонанд ва ин имкон медиҳад, ки бинои қаср ба таври бояду шояд зебу оро дода шавад.

Атрофи қасри Меҳргонро бояд растаҳои дарахтони мевадихандаи миллӣ, амсоли зардолу, себ, шафтолу, тут, ноку, анор, чормағз, хурмо, лимӯ, гелос, ангур, бихӣ бо навъҳои яш; анвои гулҳо, буттаҳо ва дарахтони ҳамешасабзи нодир зебу оро диҳанд; силсилафаввораҳо, ҷӯйбору обшорон ва ҳавзҳо бино қарда, бо техникаи рангомези барқӣ ороиш дода шаванд.

Дар майдони атрофи қаср растаниҳои ғалладона, сабзавоту мевачот кошта, ҳангоми фарорасии иди

⁸. Чашни Сада ва Меҳргон // Ҷумҳурият. – 2016. – 17 октябр.

⁹. Муҳаббатов, Х. Табиату сарвати кӯҳсор. – Душанбе: Ирфон, 1990. – С. 232.

ҳосилот бояд ба намоиш гузошта, ба **Бозори Мехргон** ба фурӯш бароварда шавад.

Дар яке аз гӯшаҳои боғ, андаруни тӯри симини бофтаи фароҳу баланд, намунаи мургони зебою хиромону хушхони сарзаминамон ҷойгир карда шавад, ҳамчунон ки дар боғи парандагони шаҳри Исфаҳони Ҷумҳурии Ислонии Эрон.

Академик Абдучаббор Раҳмонзода ва профессор Равшани Раҳмонӣ дар мақолаи «**Мехргон. Эҳёи ҷашни миллӣ дар Тоҷикистон**» бамаврид зикр кардаанд, ки:

– **Шоҳони эронӣ барои баргузор намудани ҷашнҳои Наврӯз ва Мехргон кохи махсус дошанд.**¹⁰

Ҷомаи амал пӯшидани ин таманнои меҳргонии мо, бо сарварию кӯшиш ва андешаи бунёдкоронаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистони тозабунёд Эмомалӣ Раҳмон як намуди эҳёи суннати ободкорӣ ва тамаддунофарии пешиниёни халқи тоҷик хоҳад буд.

Ба сифати ҳусни хотимаи ин пешниҳод гуфтанием, ки агар дар силсиласутунҳои мрамрини **қасри** навбунёди **Мехргон** шоҳбайтҳои шоирон катиба карда шавад, хеле дилрабо ва ҷаззоб хоҳад намуд, албатта, дар пештоқаш чунин фармудаи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, одамхудои шоирони ҷаҳон:

*Малико, ҷашни Мехргон омад,
Ҷашни шоҳону хусравон омад!
Ту ҷавонмарду давлати ту ҷавон,
Май ба бахти ту ҷавон омад!*

¹⁰. Мехргон. Эҳёи ҷашни миллӣ дар Тоҷикистон // Ҷумҳурият. – 2016. – 17 октябр.

Номаи чорум МЕҲРГОНИ ДАРБАНДИЁН

Муҳаққиқони Меҳргон ҳангоми таъбиру тафсири ин иди бостонӣ бештар дар бораи хусусиятҳои умумию суннати он ҳарф мезананд, вале чигунагии таҷлили Меҳргонро андар макон ва замони мушаххас хеле кам ба риштаи тадқиқ кашидаанд, чуноне ки устод Садриддин Айнӣ дар «Сайри Дарвешобод»-и «Ёддоштҳо». Бо мақсади ба чашми хонанда чилвагар намудани тарҳи саҳеҳи иди аҷдодон ва собит намудани хусусияти халқии он мухтасар дар бораи Меҳргони мардуми Дарбанд чанд суҳан гуфтанро бамаврид меҳисобем.

Онҳое ки мошинсавор аз Душанбе ба Самарқанду Бухоро сафар кардаанд, медонанд, ки баъд аз маркази ноҳияи Бойсуни вилояти имрӯзаи Сурхондарё, водии пешинаи Чағониён, дар масофаи се фарсанг роҳ деҳае андар бағали кӯҳҳо пеш меояд, ки онро **Дарбанд** мегӯянд.

Дарбанд дар луғат ба маънии, – танбаи дару дарвоза, лӯкидон, ғалақа; роҳи тангу борики душворгузар дар кӯҳҳо, танго, – омадааст, ки мавқеи ҷуғрофӣ ин деҳаро куллан дуруст ифода менамояд. **Дарбандон** мафҳуми ҳаммаъноӣ он аст, ки яке аз тобишҳояш баста, дарбаста, маҳкам, маҷозан сарҳад, худудро ифода менамояд¹¹. Дарвозаи Оҳанини таърихӣ худуди деҳаро андар шимол ба ҷануб муайян мекунад ва ин маскани таърихан тоҷикнишин дар оғӯши силсилакӯҳҳои Ҳисор воқеъ гардидааст.

¹¹. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Иборат аз ду ҷилд.– Душанбе, 2008. – Ҷилди 1. – С. 410.

Заминҳои киштукори он хеле доманафарох буда, вале деҳа андар соҳили **Пояндарӯд** воқеъ аст. Мусофирон ба маркази он аз тангнои **Даҳанаи Чом** ворид мешаванд, ки Пояндарӯди кабудоб аз он берун меояд ва дар масофаи панҷоҳ фарсанг бо шасти тамои раҳ паймуда, ба **Тангдара дохил мешавад**.

Гузаштагони дарбандиён, мувофиқи ривояти солдидаҳо, аз Самарқанду Панҷакенти қадим омадаанд ва далели раднопазир ин аст, ки гуфторашон бо шеваи ҳамон мардум ҳамрангу ҳамоҳанг аст, тарзи либоспӯшӣ, урфу одат ва намуди хӯрок, хусусан тарзи нонпазӣ, расму оинашон аз оташпарасти ва меҳрварзӣ нишонаҳо дорад, ки баъзе унсурҳои ханӯз ҳам пойдор мондааст.

Муҳимтар аз ҳама, мардуми водии Чағониён, ки бештар ўзбекзабонанд, дарбандиёно аз рафтору гуфтору кирдори аслиашон, ки болобаланд, нотарс, истодагар, зинсавору майдонгир, хусусан рухсорасурху дамидарухсоранд, ба осони мешиносанд.

Ду соҳили Пояндарӯдро боғҳои сердарахт зебу оро медиҳанд, асосан зардолузор, ки хангоми навбахор хирмани гул, хангоми Меҳргон хирмани хазонбаргро мемонанд. Ҳамчунин, дар он макон себ, чормағз, санҷид, биҳӣ, нок, анор ва ангур, навҳои олу, шафтолу мерӯяд. Аз боиси покии об ва тозагии ҳаво, меваҳои шакаррезанд.

Дар айёми мактабхонии нависандаи ин сатрҳо, ки ба солҳои панҷоҳуми садаи бист рост меояд, фаро расидани фасли тирамоҳ, барои мо аҷаб хушоянду гуворо менамуд.

Аз даҳаи дуҷуми моҳи сентябр, чорводорон бузу гӯсфанду гӯсолаҳои парвоя, хусусан кӯчқору такаҳои зотиро вориди боғ мекарданд, ки дар он алафи қисман кабуд, хасбеда, хусусан хирмани хазонбарг ҳадду ҳисоб надошт. Дар ҷуйборҳо андак-андак оби равон

мешорид. Чорвои аз кӯҳ фаромада, дар мухити тамоман дигар хазонбаргро хӯрда, сер шуда, дар сояи дарахтон хуфта, осоишу фароғат меёфт.

Кори мо, бачаҳо, ки ҳар кадом ба нигоҳубини моли хона мутасаддӣ будем, хеле осон мешуд. Ҳоҷати моли парвоиро ба талу теппаҳо рондан наместонд. Дар шохи баланди дарахтон, ки аз ғояти вазидани боди сард торафт бараҳна мешуданд, меваи пасмондаи зардолу, чормағз, санҷид, бихӣ, баъди батамом рехтани барг, аз тобиши Офтоби зард, медурахшиданд ва ҳавасангез менамуданд.

Ҳосили аз Замин ғундошта, тарбуз, харбуза, каду, гандум, чав, зағир, чуворӣ, сабзӣ, картошкарро андар сари палҳо аввал паҳн мекарданд, то шамоли моҳи мизонро хӯрад, шахд оварад, баъд бо ғалберу корсон, чен карда, ба халтаҳо андохта, даҳонашро мебастанд, хирмани бедаву кохро бо пуштора ба кохдон мекашониданд.

Хусусан зардолукоқ, чормағз, санҷид, бихиро, баъди он ки батамом хушк шуд, ба навъу намуд чудо карда, ба анбор меандохтанд. Ин чараёни кор, ки равишашро калонсолон ба уҳда доштанд, барои кӯдакону наврасон ҳаваспарвар менамуд ва маъракаи хотирмоне дар остонаи зимистон ҳисоб меёфт. Ачибаш ин ки, гоҳо боди сарди тирамоҳӣ башасти тамом вазида, он чуноне шиддат мегирифт, ки барги хазони дарахтон монанди резаборон парвозӣ мешуданд, селасела дар домани бодҳо рақсида, ба чаҳор тараф паҳну парешон мегардиданд. Ин манзара на фақат барои мо, наврасон, балки барои чорвои парвоӣ хушоянд менамуд, барраю бузғолаҳо аз пайи селай хазонбарги шитобон давида-давида баргҳои аргувониро ҳангоми парвозашон мерабуданд. Ин манзара як навъ намоиши файзу баракати ҳосили сол ва маҳсули дасти деҳқон менамуд.

Одатан ҳосили рӯёнидаро бо корсон ва ё ғалбер баракат мекарданд ва дар аснои ба анбор бурдан, ба ҳамсояҳо, хешовандон ва ҳатто шахсони маърифатпеша, модарони танҳо, бевамардон мефиристонданд ва ин тоифа мардум аз ғояти хушнудӣ даст ба дуо боз карда, изхори минатдорӣ менамуданд.

Чорводорони аз кӯҳ бозгашта, асосан нони тобай, гиёҳҳои шифобахш, курут, равған, чакка ва кулчақаймоқи хушкида меоварданд ва аз ин навъи ҳосили чорвояшон низ ба ҳамсояҳо, хешовандон ва камбағалон, ба сифати раҳовард ва хайру баракат ҳисса медоданд.

Модарам қоқи зардолуро бо навъу намудаш ба чуволҳо мегирифт. Андар миёни онҳо қоқи зардолуи **Турушакро**, ки онро ҳангоми зимистон ба оши бурида меандохт ва хеле гуворою болаззат мешуд, меписандидам Қоқи зардолуи **Тағи Девор**, ки хеле калон, сергӯшт, хушмаззаю ширадор буд ва модарам онро барои меҳмонони олиқадр нигоҳ медошт, аз фарзандони хона фақат ман ба он дастёб будам ва қоқи онро одатан дар Сандуқи Чӯғӣ¹² кулф карда мемонд. Аз ҳамсояҳо, ҳар як хурду калоне, ки бемор мешуд, хусусан ба таби сеяк гирифтोर, модарам як коса аз ҳамин қоқ медод ва баъди нӯшидани шарбати он, беморон шифо меёфтанд, аз модарам ва ин неъматӣ худододаи шифобахш, шукргузорӣ мекарданд.

Чаккаи гов, гӯсфанду бузро чорводорон алоҳида-алоҳида курут мекарданд ва онро андар болои чайла, дар соя мехушконидаанд. Чорводорон вобаста ба ҳосил ва миқдори дастовардашон, ба нафарони чорвои чӯшой надошта, андак-андак аз ин намуди маҳсулот низ ҳадия мекарданд.

¹². Сандуқи аз чӯғӣ ҳарида.

Аз ҳама муҳимтарин савғои чорводорон аз **Кӯхи Боло**¹³ равғани зарди ишкамбаи бузу гӯсфанд ҳисоб меёфт, ки онро бо усули маҳсус пуркарда, дар хунуқӣ нигоҳ медоштанд ва ҳангоми зимистон ба мисоли думбаи карти гӯсфанд фақат бо корд бурида, истифода мебарданд. Ин намуди равған хеле хушмазза, серғизо ва хушбӯӣ буда, асосан барои зимистон захира карда мешуд, дар сардӣ онро симчой мекарданд ва ё бо нони гарм молида, андар субҳона истеъмол менамуданд.

Шикамбаи равғанро асосан дар оғози фасли зимистон мекушоданд ва он як навъ маъракаи чорводорони номӣ ҳисобида мешуд. Мувофиқи саршумори чорвои ширдеҳ, бойҳои Дарбанд то даҳдувоздаҳ шикамба равған мегирифтанд, як ҳиссаи зиёдатии онро ба бозор мебароварданд.

Соҳибхоназанҳо ҳангоми кушодани ишкамба маърака ораста, барои ҳамсоҷо, хешовандон суфра мекушоданд ва барои аҳли хонаводаи онҳо равған тақсим мекарданд. Як усули хотирмон он аст, ки барои мӯйсафедони куҳансол ва занҳои ҳомила ва наварӯсҳо хатман аз равғани шикамба ҳисса ҷудо мекарданд, то ки онҳо дар сармо аз ин неъматӣ гармидиҳанда тановул кунанд ва сӣҳатии танро нигоҳ доранд.

Яке аз хӯрданиҳои беҳтарини мо, бачаҳо, ҳангоми зимистон **ғурӯфа** буд. Баъди қурутро ба оби чӯш тар карда, соида, ҳосилашро ба оши бурида ҳамроҳ кардан, пасмондаи қурутро, ки сангчаҳои суфтаи зери оби Пояндарӯдро мемонд, ҷудо карда мегирифтанд. Онҳо хеле мулоим, серғизо ва хушмазза буда, бо нони фатир хӯрданаи басо аҷиб менамуд.

Ҳеҷ ягон хурду қалон дар он замон қалимаи Меҳргонро намедонист, ба забон ҳам намеовард, вале

¹³. Номи бошишгоҳе дар наздикии сарғаҳи дарёи Зарафшон, ки Пояндарӯд аз тармаю чашмаҳои қуҳӣ ибтидо мегирад.

мазмуну моҳияти онро **хазонрезу ҳосилғундорӣ** ифода мекард, меҳру муҳаббати мардум ба ҳамдигар, садоқату бовариаш ба файзу баракати зиндагӣ, шукрона ба ҳосили сол, инҳо ҳама ҷузъҳо ва нишонаҳои фасле буданд, ки дар мазмунашон моҳияти ин иди аҷдодӣ ниҳон буд ва имрӯз аз ҳақиқати он бовар ҳосил метавон кард, ки **ҳалқи тоҷик асолати ин иди бостониро дар колои ҳавою ҳавасҳо печонида, дар рӯзгори ҳамешагиаш бо восита ва усулҳои дилөвезу маърифатомӯз мепарварид.**

Номаи панҷум
ҲОШИЯИ
рисолаи аллома Абӯрайҳони Берунӣ «Дар бораи иду
чашнҳое, ки дар моҳҳои порсиён аст»
ва тафсири силсиларамзҳои он

Оммаи хонандагон, хусусан ходимони соҳаи фарҳанг, ки ба таҷлили чашнҳои миллӣ масъуланд, дар бораи Меҳргон маълумоти кофӣ надоранд, агарчи он дар радифи Наврӯз аз маросимҳои қадимтарини мардуми ориёитабор ба шумор меравад, илова бар ин, мутаассифона, ин чашни қадимаи халқи тоҷик аз кину адовати бадхоҳони фарҳанги мо, осеб дида, дар гардишҳои таърих баъзе нишонаҳои асолаташ аз байн рафтаанд.

Ҳамчунин, оид ба Меҳргон ба ҷуз рисолаи аллома Абӯрайҳони Берунӣ «Дар бораи иду чашнҳое, ки дар моҳҳои порсиён аст», дар китоби «Осор–ул–боқия» ва мақолаи «Меҳргон чист?», дар асари ӯ «Китоб–ут–тахфим ли овоили саноат–ит–танчим» тадқиқоти мукаммали илмӣ вучуд надорад. Агар ҷо-ҷо маълумоти дар донишнома ва фарҳангҳо омада ва ашъори андар ситоиши Меҳргон навишташударо истисно намоем.

Сарфи назар аз он ки рисола ва мақолаи номбурдаи Абӯрайҳони Берунӣ сарчашмаи беназири илмист, мазмуни он барои хонандагони имрӯза мушқилфаҳм аст. Ҷамъаи, ки ба илмҳои илоҳиёт, табиатшиносӣ, мантиқ, адабиётшиносӣ ва забоншиносӣ ва мардумшиносӣ алоқаманд мебошанд, хусусиятҳои ғоявӣ, бадеӣ, воситаҳои тасвири бадеӣ, хусусан инъикоси афсона ва ҳақиқат, оину гуфторҳои халқӣ дар он тафсиру кушоишҳои муфассалро металабад.

Мо дар ин рисола, то ҷойе ки тавонистем, иддае аз онҳоро таъбиру тафсир кардем ва ин **навиштаре**

тавзеҳи мухтасару оммавии ин сарчашмаи беназир метавон ҳисобид.

Меҳргон дар мазмуну моҳият ҳамрадифи Наврӯзи оламафрӯз аст ва ба он мантиқан пайванди азали дорад, чигунагии ин пайвастаги ро низ бояд тадқиқ намуд.

Ин рисола хусусияти илмӣ-оммавӣ дошта, муаллиф дар бештарини мавридҳо барои асоснок кардани иддаояш ба мушоҳидаҳои ҳаётӣ ва андешаҳои шахсӣ тақия менамояд, зеро ин муҳимтарин воситаи дарёфти ҷанбаи халқии Меҳргон маҳсуб мегардад.

Ба шарофати Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, саҳифаҳои ноаёни илму адаби ниёгонамон, ки фарҳанги халқомро ба решаҳои асли мепайвандад, аз нав боз шуданд.

Он замон дур нест, ки Меҳргон монанди Наврӯзи халқи тоҷику форсизабонони дунё ҷаҳонӣ мешавад, зеро омад-омади он ҳар сол, бо ҷомаи заррин Замину замонро зебу оро медиҳад ва мардуми тамоми сайёраи сабз онро монанди Наврӯз дӯст медорад.

Азбаски тадқиқоти Меҳргон ба марҳалаи нави таърихӣ расид, масъалаҳои пеш омадаанд, ки ҳаллашонро дастовардҳои замони Истиклолият тақозо менамояд.

Аввал ин ки, таърихи Меҳргон бояд таълиф карда шавад. Ба ин муносибат маълумоти кулли сарчашмаҳо бояд гирдоварӣ ва дар қиёсу муқобила андоза карда, асолат ва ҳақиқати ҳол муқаррар карда шавад.

Дуюм ин ки, ашъори адибони гузаштаву имрӯза андар ситоиши Меҳргон, ки як навъ тадқиқоти ғании густурдаи бадеист, дар куллиёте агар гирдоварӣ карда шавад, кори муҳаққиқон ва ҳаводорони ин иди зебо хеле осон мегардад.

Хостори сеюми мо ин аст, ки рисолаи Абӯрайҳони Берунӣ «Дар бораи иду ҷашнҳое, ки дар моҳҳои

порсиён аст» бояд дар шакли китобчаи алоҳида ва шумораи зиёд интишор карда шавад, то барои ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон ҳамчун ворисони ҳақиқии ин оин дастрас, аз назокату фасохати нигориши он огаҳ бошанд.

Вақти он расидааст, ки дар барнома ва китобҳои дарсии фарҳангшиносӣ барои омӯзиш ва таълими Мехргон соатҳои таълимӣ чудо карда ва адабиёти заррурии илмию адабӣ тавсия дода шавад.

Акнун мухтасаран ба таъбиру тафсири рамзҳои рисолаи номбаршудаи аллома Абӯрайҳони Берунӣ шурӯъ мекунем.

Номаи шашум МЕҲР НОМИ ОҒТОБ АСТ

Вақте ки хонанда ин китобро варақ мезанад, ногузир чунин саволе пеш хоҳад омад: Меҳргон чист? Ба ин савол аллома Абурайҳони Берунӣ ҷавоби саҳеҳ додааст:

– Меҳрмох, рӯзи аввали он Ҳурмуздруз аст. Ва рӯзи шонздаҳум рӯзи Меҳр аст, ки иди бузурге аст ва ба Меҳргон маъруф аст, ки ҳазони дуҷум бошад. Ва ин ид, монанди дигар идҳо, барои умуми мардум аст. Ва тафсири он дӯстии ҷон аст.

Ва ғӯянд, ки Меҳр номи Оғтоб аст ва ҷун дар ин рӯз Оғтоб барои аҳли олам пайдо шуд, ин аст, ки ин рӯзро Меҳргон ғӯянд. Далел бар ин гуфтор он аст, ки аз оини Сосониён дар ин рӯз ин буд, ки тоҷеро, ки сурати Оғтоб дар ӯ буд, ба сар мегузоштанд.

Ва Оғтоб бар ҷарҳи худ дар он тоҷ савор буд. Ва дар ин рӯз барои эронӣён бозоре пайдо мешавад¹⁴.

Хонандаи зирак аз ин гуфтор ҷандин нуктаи муҳимро оиди ин ҷашни бостонӣ дармеёбад, яъне номи моҳи ҳафтуми шамсӣ Меҳрмох, рӯзи аввали ҳар моҳи шамсӣ Ҳурмузд, номи рӯзи шонздаҳуми ҳар моҳи шамсӣ, иди бузурги умумихалқӣ, аз ҷумлаи идҳои мардумӣ, ки онро Меҳргон ном кардаанд, Меҳр яке аз номҳои Оғтоб аст, Худо дар ин рӯз Оғтобро офарида. Меҳргон дар замони сулолаи Сосониён ҳамчун оин роиҷ буда, шоҳони замона тоҷи оғтобгун бар сар мегузоштанд ва дар ин рӯз, мувофиқи суннати халқҳои эронитабор, бозори калон барпо мешудааст. Ин ҳама дар фасли ҳазонрез воқеъ мегардад.

¹⁴ Берунӣ, А. Осор-ул-боқия. – Душанбе: Ирфон, 1990. – С.

Бештарин мазмуни нуктаҳо ба вожаи Офтоб муносибати асли ва ё маҷозӣ доранд, бинобар аксари суннатҳои ин ҷашнро аз ҳамин калима бояд ҷуст.

Дар луғатҳои тафсирии забони адабии тоҷикӣ вожаи Меҳр ба маънии асли ва маҷозӣ омадааст.

Устод Садриддин Айнӣ онро Офтоб, Хуршед¹⁵, Муҳаммад Ғиёсиддин ба маънии номи моҳи ҳазон, яъне Меҳргон таъбир кардаанд.¹⁶

Муаллифи “Ғиёс–ул–луғот” мисраеро аз “Қирон–ус–саъдайн” шарҳ дода, чунин менависад:

– Омада аз меҳр, шудай ҳам ба меҳр... киноя аз бҳанкада; чи бҳан дар ҳиндии китобӣ Офтобро гӯянд¹⁷.

Муҳаққиқи оинҳои суннатӣ Рӯзӣ Аҳмад таъкид менамояд, ки, – **Меҳргон аз вожаи Меҳр қорбасти шудааст, ки шакли аввалаи он “Митра” номи яке аз бузургтарин эзидони ҳинду эронӣ аст ва ҳазору чаҳорсад сол пеш аз мелод дар сангнавиштҳо ҳаққокӣ шудааст¹⁸.**

Ин нукта аз қадимӣ ва ба мардуми Ҳиндустону Эрон мансуб будани ҷашни Меҳргон далолат мекунад.

Роҷеъ ба маънии асливу маҷозии истилоҳи Меҳргон ва нисбати он ба Офтоб бояд гуфт, ки дар даврони қадим мардум Офтобро ҳамчун эзиди аҳду паймон ва садоқату баракатбахш мепарастиданд. Ба сар ниҳодани тоҷи офтобии шоҳони Сосонӣ низ нишонаи ҳамин парастии аст.

Ин оин дертар дар расми исавихо, хоса дар бутхонаҳои мазҳаби христианӣ ва католикӣ, ба тарзи

¹⁵ Айнӣ, С. Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик // Кулӣёт. – Ҷ. 12. – Душанбе: Ирфон, 1976. – С. 211.

¹⁶ Ғиёсуддин, М. Ғиёс–ул–луғот. Иборат аз се ҷилд. – Ҷ. 2. – Душанбе: Адиб, 1988. – С. 325.

¹⁷ Ҳамон ҷо, с. 324.

¹⁸ Аҳмад, Р. Шод бошед, Меҳргон омад! // Тоҷикистон. – 2008. – № 9 – 10. – С. 24.

дигар сурат гирифт, яъне саррӯҳониёни бутхонаҳо хангоми маъракаҳои расмии динӣ, ба сар кулоҳи оби тилло андуда, бо нишонаҳои расмии динӣ, мениҳоданд. Дар ин маврид ҳам ҳамрангии кулоҳ бо Офтоб пайванди маънии асли ва рамзии офтобпарастиро тақозо менамояд¹⁹.

Дар нигориши Абӯрайҳони Берунӣ, мехоҳем диққати фарҳангиёро ба ҷумлаи **“Офтоб бар чархи худ дар он тоҷ савор буд”** ҷалб намоем.

Дар ин ифода рамзҳои зиёде ҳастанд, хусусан агар пайванди мантиқии мафҳумҳои таркибии он Офтоб, чарх, тоҷ, саворро кушоем.

Офтоб чархананда, ҳамеша гардон ва дар фалаки нилии баланд ҷойгузин аст, ҳамчун тоҷи мудаввар медурахшад. Ҳукумати шоҳони замона дар Замин низ гардону муттасил ивазшаванда аст. Шоҳон, агар оқилу одил бошанд, дар ҳукми Офтобанд, ки аз адолати онҳо фуқароро саодат даст диҳад. Тоҷ бар сар ниҳодани шоҳ шукӯҳи салтанати ӯст, ҳамчунон ки ҳусну латофати Замин аз Офтоб аст.

Бар тоҷи шоҳон ва ангуштарини онҳо ёқути сурх, зард, кабуд насб мекунанд, ки он ҳамрангии Офтобу гунбад асту рамзи пояндагӣ.

Ва ниҳоят, савора будан рамзи салтанат доштан, ҳукм рондан бошад.

ДАР ТАФСИРИ ЯК РАМЗИ ДИГАР

“Ва тафсири он (яъне иди Меҳргон – Ҳ. М.) дӯстии ҷон аст”²⁰, - гуфтани аллома Абӯрайҳони Беруниро ҷӣ гуна бояд фаҳмид? Ё худ ибораи **“дӯстии ҷон”** ба ҷашни Меҳргон ҷӣ нисбат дорад? Ҷавоби ин гуна саволҳоро аз

¹⁹. Большая Советская Энциклопедия. Третье издание. – Т. 16. – М.: Советская Энциклопедия, 1974. – С. 999.

²⁰. Берунӣ, А. Осор – ул – боқия. – С. 242.

тобишҳои маъноии калимаи **Меҳр** ва **ҷон** бояд ҷуст. Яке аз маъниҳои Меҳр, дӯстдорӣ, навозиш, меҳрубонист. Яке аз маъниҳои ҷон, зиндагонӣ, ҳаёт аст. Риштаи пайвандгари мазмуни мантиқии онҳо дӯст доштани зиндагист.

Шакли арабишудаи Меҳргон, Меҳрҷон аст. Муаллифи “Равзат – ус -сафо” чунин менигорад:

– **Фаридун рӯзеро, ки Заҳҳокро ба кӯҳи Дамованд маҳбус гардонид, Меҳрҷон ном ниҳод**²¹.

Яъне ин амал бо ризояту меҳрубонии Худо сурат гирифт, бинобар яке аз рамзҳои Меҳргон ин ба ҳам дӯсту меҳрубон шудани одамон аст ва яке аз шаклҳои ифодаи он меҳрубонист, ҳадия додан аз ҳосили фасли хазон. Масъуди Саъди Салмон ба ҳамин маънӣ чунин фармудааст:

**Меҳрубонӣ кун ба ҷашни Меҳргону рӯзи Меҳр,
Меҳрубонӣ бех ба рӯзи Меҳру ҷашни Меҳргон.**

Пас, ин мазмун ба тобиши дигари калимаи Меҳр, яъне Офтоб, чӣ муносибат дорад?

Хулосаи мантиқии он парастидани Офтоб, парваридани муҳаббати он ҳамчун эзиди баракатбахш, начотдиҳанда, офаринандаи гармиву равшанӣ.

Модоме, ки Офтоб бо чунин сифатҳояш муқаддаму муқаддас доништа шавад, файзу баракате, ки ба шарофати Хуршед хангоми тирамоҳ аз Замин ҳосил мешавад, ҳамчунон азизу лазиз аст, монанди шириниҳои зиндагӣ.

Маънии аслии ин рамзро фарзанди одамизод хангоме аниқу дақиқтар эҳсосу дарк мекунад, ки агар аз донаи кишта ва ҳосили расида ба қадри дилхоҳ натиҷа

²¹ Фарҳанги забони тоҷикӣ. Иборат аз ду ҷилд. – Ҷ. 1. – М.: Советская Энциклопедия, 1969. – С. 686.

бардорад. Мо аз ғарамҳои кӯҳсони пахта, чошҳои галла, хӯшаҳои ангури расида, харбузаву тарбузҳои асал барин ширин чӣ қадар шоду масрур мешавем, қаноату осоиш меёбем, аз хуш омадани сол ва баракати он шукргузори мекунем.

АФСОНА ВА ҲАҚИҚАТ ДАР ТАЛҚИНИ ЧАШНИ МЕҲРГОН

Абӯрайҳони Берунӣ дар “Осор-ул-боқия” оиди тобишҳои устуравии Меҳргон ривоятҳо оварда, дар бораи сабаби чашн гирифтани он хабар медиҳад, ки ин оин ба замони шоҳ Фаридун ва Заҳҳои Моронро мағлуб кардани ӯ вобастагӣ дорад.

Сабаби дигари чашн ин будааст, ки гӯё дар он рӯз Фаридунро аз сина ҷудо кардаанд ва ӯ ба гов савор шудааст.

Ривояти дигар. Шаби рӯзи ид дар осмон гӯё гове аз нур падида меояд, ки шохҳои аз тиллоу пойҳои аз нуқра ва чархи Қамарро мекашад, соате намоён шуда, пас пинҳон мешавад. Ҳар касе ки онро бинад, дуояш мустачоб мешудааст гӯё.

Мувофиқи ривояти дигари Абӯрайҳони Берунӣ, дар шаби фарорасии Меҳргон гӯё дар кӯҳ гови сафеди азимҷуссае пайдо мешавад, агар гов ду маротиба садо дардиҳад, сол фаровонӣ ва агар як маротиба садо кунад, хушксоли мешудааст.

Дар ин ҳикоятҳо ҳақиқату афсона бештар ба образи гов мансуб аст, ки он рамзи бузургӣ, паҳлавонӣ, тавоноӣ, шуҷоату далерист. Ибораи **гов** **Фаридун** ба он маъност, ки гӯё вай дар хурдсоли шири гов хӯрда, дар бузургӣ ба он савор шуда бошад ва албатта, он гови муқаррарӣ не, шояд мӯъҷизакор бошад.

Дар ибораи **гов** **Замин** чунин маъниро метавон дарёфт, ки гӯё Замин бар болои шохи гови бузурге ва

он гов бар пушти моҳӣ ва он моҳӣ дар об истода бошад. Ин рамз маънии бузургиву ҳашамат ва тавоноиро ифода мекунад.

Ҳамчунин, **гови кор** ишора ба барзаговест, ки то пайдоиши олоти техникӣ, бо қувваи он Замин шудгор карда, хирман кӯфта, ҳосил гун карда мешуд.

Ҳамчунин, ин ибора киноя аз **Офтоб аст**, ки бузургӣ ва ҳашамати он фаҳмида мешавад.

Ранги сафед рамзи ифодакунандаи орзую умеди инсон, бахту саодат ва барору равшанист.

Дар хони Меҳргон гузоштани ангури сафед рамзи покӣ, равшанӣ ва озодагист, ҳамчунин софии осмон.

Рамзи **шохи тиллоӣ** ва **пойҳои нуқрагуни гов** ишора ба баракат, арзишмандӣ, боигарӣ ва фаровониянд. Сӯроҳии тиллоии ба шакли гов сохташуда, ки **гови заррин** ном дорад ва зарфи ба шакли гов аз сафол сохташуда, ки **гови сафолин** ном дорад, баракату шукӯҳ ва ҳашамату саодатро ифода менамояд, ки маъниҳои тахтонияш бо **Офтобу моҳияти салтанати шохон** мантиқан пайваст мебошад.

Дар талқини Абӯрайҳони Берунӣ як рамзи дигари аҷибест ҳам ҳаст: говҳои марди олиҳиммат **Асфиёнро**, ки **гӯё Заҳҳок** ба муҳосира гирифта буду **Фаридун** онҳоро озод кард, маҳз аз ҳисоби ҳамин говҳо ба мардуми нодору камбизоат соҳиби он кӯмак мерасонд, яъне ин рамз маънии боигарии давлат аз ҳисоби чорво ва олиҳиммати шоҳони замонаро талқин мекунад.²²

Агар маънии тахтони калимаи говро дар назар дорем, ишора ба давлати абарқудрат аст, ки иқтисодиёти тавоноеро молик мебошад.

Вақте ки ин ҳама тобишҳои маъноиро бо мафҳуми аслии **Офтоб**, ҳамчун сарчашмаи зиндагӣ, равшаниву

²². Берунӣ, А. Осор – ул – бокия. – С. 244.

гармиофарин, расонандаи ҳосили Замини сард ба муқоиса мегирем, таносуби куллӣ ҳосил мешавад.

ДАР БОРАИ ДУ РАМЗИ ДИГАРЕ, КИ АЛЛОМА АБҮРАЙҲОНИ БЕРУНӢ ТАЪБИР МЕКУНАД

Дар “Осор-ул-боқия”-и Абӯрайҳони Берунӣ ду рамзи муҳимме ҳаст, ки хонанда наметавонад аз он сарфи назар намояд: яке **рӯймоли махсус**, дигаре **замзама**:

– **Ва Фаридун мардумро амр кард, ки рӯймоли махсусе ба камар банданду замзама кунанд ва дар хангоми таом сухан нагуянд**²³.

Дар асар оиди чигунагии рӯймол, яъне рангу намуду андозаи он, маълумоте нест, вале миёни мардуми тоҷик суннати бастанӣ камар бо рӯймол маъниҳои зиёде дорад: хангоми азо, тӯй, сафар кардан ба чойи дур, иҷро кардани амали мушкили ҷисмонӣ, гӯштингирӣ, дардмандӣ ва ҳимоят аз хунукӣ ва воситаи ороиш ва ғайраҳо. Паҳлуҳои гуногуни ин амал ҳолатҳои воқеиро ифода мекунад, ки мард ва ё зани миёнбаста бо наздиконаш видео мекунад, азми сафар дорад, ба иҷрои амали муҳиму сангин омодагӣ мегирад, саломатияшро аз гармою сармо ҳифз кардан меҷӯяд.

Миёни мардум ибораи **миён бастан**, **миёно маҳкам бастан**, ҳатто **миёно аз ҳафт чояш бастан** маъмул аст, ки он барои иҷрои кори муҳимме ҷиддан омода шуданро мефаҳмонад. Ҳақими Тӯс ба ин маънӣ фармудааст:

²³. Берунӣ, А. Осор – ул – боқия. – С. 247-248

*Касе к-ӯ ба ҷангати набандад миён,
Чунон соз, к-аз ту набинад зиён.*

Муҳақиқи тавоно оиди ин рамз чунин тафсире ҳам овардааст:

– **Барои сипосгузории Худованде, ки эшонро пас аз ҳазор соли тарс бори дигар дар мулки худ тасарруф дод ва ин кор дар эшон суннату одат монд.**²⁴

Одамизодро чунин табиатест, ки ҳангоми ночориву нотавонӣ ва зафар ёфтани бар душман Худоро ба некӣ ёд мекунад ва аз тавоноиву қудраташ шукргузори менамояд. Ба ин маънӣ, ин рамз чунин фаҳмида мешавад, ки аз ғолибияти шоҳ Фаридун бар Заҳҳоки Морон ишора менамояд ва ниҳоят шоҳ бо ин восита халқро даъват менамояд, ки ғалабаи худодаро хушёрона ҳимоят намояд.

Оид ба рамзи замзама.

– **Ва замзама он аст, ки шахс оҳиста овозҳое бихонад, бидуни он ки доништа шавад, чӣ меҳонад ва бад-ин ҷиҳат замзама мекарданд, ки дар ангоми намозу ситоиши Худованду тақдиси он таом тановул мекарданд.**²⁵

Шояд хонанда пурсад, ки ин ҳама таъбиру тафсири нуктаҳои “Осор - ул - боқия” ба ҷашни Меҳргон чӣ муносибат доранд? Ёдовар мешавем, ки сухан дар бораи асосгузори ҷашн, шоҳ Фаридун ва ба расмият даровардани он меравад. Ҳамчунин, зафар ёфтани ӯ ба Заҳҳоки Морон ва озоду осуда гардидани инсон. Пас, замзама суруди ситоишкунандаи Худост, ки бо ризояти вай одамон аз зулму хиёнати ҳазорсола раҳо ёфтанд ва ин айёми шодмониро бо шодбошиҳо зикр кардаанд. Ба ин восита ҳам оятҳои Қуръони карим, ҳам ҳадисҳои

²⁴. Ҳамон ҷо. – С. 238.

²⁵. Ҳамон ҷо. – С. 244.

пайғамбари ислом ҳангоми намоз ва мавъизахонӣ талқин карда мешавад.

Замзама ба мусиқӣ низ тааллуқ дорад, ки дар ҳавои он беҳтарин сурудҳои ситоишкунандаи Худо, фариштагону пайғамбаронаш хонда, яъне замзама карда мешаванд.

Илова бар ин, мусиқҳои мансуби Наврӯзу Меҳргон ва “Шашмақом” ҳангоми чашн ва маросимҳо бидуни матн замзама карда мешаванд, то инсон дар ҳавои онҳо осоишу фароғат ёбад, ба умқи маъниҳои зиндагӣ расад.

– **Суруш нахустин касест, ки мардумро ба замзама амр кард**, – гуфтани Абӯрайҳони Берунӣ нисбат ба маъниҳои таъбиршуда низ пайванде дорад. **Суруш** дар луғат ба маънии фариштаи пайғомовар ва посбони шаб омадааст. **Шаб**, дар нисбати рӯз, рамзи оромии асрор аст, фарзанди одам ба дарёфти асрори зиндагӣ пайваста мекушад. Дар ин пайвастагӣ маънии аслию маҷозӣ ниҳон аст. Асл он аст, ки табиатан инсон сифати суруданро дорад. Маҷоз он аст, ки вай чиҳоро меҳаҳад ситоиш кунад, яъне он чиро ки медонаду мефаҳмад ва он чиро ки меғӯяду месарояд, вале сиррашро ҳанӯз накушодааст.

Дар ин гуфтори аллома Абӯрайҳони Берунӣ рамзи таъом тановул қардан ва сухан нагуфтан низ таъбирталабанд.

Дар ҳавои мусиқӣ ва ё замзамаи овозӣ, ки ин рамзи оромӣ, мувозинат, андешаи амиқ аст, хӯрок хӯрдан чунин маънӣ дорад, ки фарзанди одам ҳамеша ба осоишу фароғат ниёз дорад ва онро барои рафъи ҳастагиву ворастигии ҷисму рӯҳ меписандад. Дар лаҳзаҳои осоиш ғурсати дарёфтани лаззати ғизо ҳам мерасад, яъне дар ҳавои замзама ба дарёфти лаззати ғизои моддӣ ва маънавӣ комёб мегардад. Пас, замзамаро рамзи азму субот ҳам метавон ҳисобид.

Дар чунин ҳолати гуворо, ки инсон ба умқи маъниҳои садову наво мерасад, сухан гуфтан назокати онро ҳалалдор менамояд.

Агар ба ин нукта аз дидгоҳи маърифат нигарем, узвҳои даҳони инсон барои хӯрдани хӯрок ва сухан гуфтан қодиранд, вале ин ду амал дар якҷоягӣ сурат намегирад, зеро муқобили ҳамдигар аст. Аммо ғизо хӯрда шунидани замзамаи мусиқӣ ва ё овози айни муддаост, ки кайфияту эҳсоси лаззати ҷудогона даст медиҳад.

ПАЙВАНДИ МЕҲРҶОН БО НАВРӢЗ

Ин ду ҷашни қадимаи мардуми ориёитабор дар мазмуну мантӣ, хусусан дар суннатҳои миёни ҳамдигар аз азал то ба абад пайванд дорад. Аввалин мафҳуми ифодагари чунин пайванд қадимаи **бузург** аст. Ин бартарӣ ва фазилати маънавии онҳоро миёни идҳои дигар тақозо менамояд. Дар сарчашмаҳои илмию адабӣ ин хусусияти муштараки онҳо ҳамеша зикр ёфтааст. Шоир ва муҳаққиқи мо Исфандиёр, ки номи рисолаашро “Ду ҷашни бузурги миллӣ” номидааст, чунин менигорад:

– Ниёғони мо садҳо сол қабл аз дини мубини ислом мӯътақиди оини Меҳр-Митро буданд ва ғайр аз ҷашну маросимҳои зиёди дигар асосан ду ҷашни бузурги табиатро доштанд, ки яке Наврӯз ва дигаре МеҳрҶон буд.²⁶

Наврӯзшиноси эронӣ Ризо Шабонӣ низ бар чунин ақидааст.²⁷

²⁶ Исфандиёр. Ду ҷашни бузурги миллӣ. Наврӯз ва МеҳрҶон. – Душанбе: Ирфон, 2008. – С. 36.

²⁷ Шабонӣ, Р. Одоб ва русуми Наврӯз. – Душанбе, 2008. – С. 23.
Исфандиёр. Ду ҷашни бузурги миллӣ. Наврӯз ва МеҳрҶон. – Душанбе: Ирфон, 2008. – С. 36.

Мо нишонаи дигари ба ҳам пайваста будани Меҳргону Наврӯзо дар он мебинем, ки ҳангоми баҳор кишт карда, ҳосилаш ҳангоми тирамоҳ гун дошта мешавад, тирамоҳ киштукори нав оғоз мегардад, дар поёни фасли баҳор ҳосили он мерасад ва ин пайвастагӣ ба таври силсила идома меёбад.

Наврӯз, мувофиқи маълумоти сарчашмаҳои илмӣ, расман шаш рӯз ҷашн гирифта мешавад, меҳргоншиносон низ зикр кардаанд, ки ҷашни Меҳргон ҳам шаш рӯз тӯл мекашад. Аллома Абӯрайҳони Берунӣ дар ин бобат чунин менигорад:

– **Ва рӯзҳо, ки сипаси Меҳргон аст** (яъне рӯзҳое, ки аз паси рӯзи шонздаҳуми Меҳрмоҳ меоянд-Х. М.), **ҳама ҷашнанд бар кирдори он –чи аз паси Наврӯз бувад. Ва шашуми он Меҳргони Бузург бувад ва Ромрӯз ном аст ва бад – ин донандаш.**²⁸

Мувофиқи маълумоти меҳргоншинос Рӯзӣ Аҳмад, зардуштиёни Язду Кирмони Ҷумҳурии Исломии Эрон ҳоло ҳам Меҳргонро шаш рӯз ҷашн мегиранд.²⁹

Меҳргон ҳам монанди Наврӯз ба хосу омм ҷудо мешавад. Унвони ҳаммонанди мусиқҳои зиёди наврӯзӣ ва меҳргонӣ ҳастанд, амсоли “Наврӯзи Бузург”, “Наврӯзи Қайқубод”, “Наврӯзи Хурдак”, “Меҳргонӣ”, “Меҳргони Бузург”, “Меҳргони Хурдак”.

Мувофиқи маълумоти муҳаққиқи Меҳргон Рӯзӣ Аҳмад, Низомии Ганҷавӣ дар достони “Хусрав ва Ширин” номи сӣ лаҳни мусиқии мардуми эронитаборро, ки Борбад ба муносибати ин ҷашн эҷод кардааст, меоварад, ки **“Ганҷи бодовар”, “Сабз дар**

²⁸. Берунӣ, А. Китоб – ут – тафҳим ли авоилю саноат – ит – танҷим. – Душанбе: Дониш, 1973. – С. 144.

²⁹. Аҳмад, Р. Шод бошад, Меҳргон омад! // Тоҷикистон. – 2008. – №9-19. – С. 24.

сабз”, “Сарви сикӣ”, “Ромиши чон”, “Фаррухрӯз”, “Кини Сиёвуш” аз ҷумлаи онҳост.³⁰

Ҳарду ҷашн ҳам ҳусну таровати табиатро ба ҷилва меоварад. Агар дар Наврӯз Замин перохани сабз ва гулҳои садрангро ба бар кунад, дар Мехргон куртаи офтобранг мепӯшад ва меваҳои садранги боғ амсоли зангӯлаҳои тиллоӣ онро зебу оро медиҳанд. Ҳамрангии Офтоб ва ҳосили Замин аҷаб таносубу аҷаб мӯъҷизаеро бунёд мекунад.

Дар адабиёти форсии тоҷикӣ навиштани наврӯзнама, хусусан ашъори наврӯзӣ, анъанаи бардавоме дорад. Агар назми ҷаҳонгири халқамонро бодикқат варақ занем, ҳазорон саҳифаҳо дар васфи Мехргон, фасли ханзонрез, навишта шудаанд, ки мо дар ин бора дар фасли алоҳида суҳан ба миён меоварем.

НИСБАТИ ЁКУТУ ЗАБАРҶАД БА ҶАШНИ НАВРӮЗУ МЕХРГОН

Абӯрайҳони Берунӣ аз Салмони форс чунин ҳикоят мекунад:

– Мо дар аҳди зардуштӣ будан мегуфтем, Худованд барои зинати бандагони худ ёкутро дар Наврӯз ва забарҷадро дар Мехргон берун овард. Ва фазли ин ду бар айём монанди фазли ёкуту забарҷад аст ба ҷавоҳири дигар.³¹

Аз ин нигориш хулосаҳои зерини мантиқӣ бармеояд.

Авалан, аз қадимияти ин ду ҷашн ва сониян, аз бартарияти ёкуту забарҷад миёни ҷавоҳири дигар шаҳодат медиҳад.

³⁰. Ҳамон ҷо, с.25.

³¹ Берунӣ, А. Осор-ул-боқия. – С.242-243.

Худованд, ки офаринандаи Замину осмон ва кулли ашёст, дар ин радиф ин ду санги қиматбахоро офарида, вале чаро маҳз дар айёми Наврӯзу Меҳргон?

Шояд барои шукӯҳу шаҳомати бештаре бахшидан ба ин ду ид бошад, зеро Замину замон дар ин айём хусни беназиру беандозае касб мекунад, то инсон ҳам тавонад, ки ба чунин зебоии худодода ҳиссагузор бошад ва аз ин ду санги қиматбаҳо баҳрабардор шавад. Ёкут ранги сурху зарду кабуд ва сафед, забарҷад ранги сабзгуни зардҷатоб дорад. Ва тобиши сурхиву зардӣ ва сабзиву сафедии ин ҳарду пайвандашро бо Офтоб ва перохани баҳору тирамоҳ тақозо менамояд.

Нисбат ба чавохироти дигар арзишманд будани ҳарду санг, шояд рамзи баракат ва саховати Наврӯзу Меҳргон бошад.

МЕҲРГОН НОМИ МОҲИ ХАЗОН

Хазон, яъне фасли хазонрез, ба Меҳргон чӣ нисбат дорад?

Ин таносуб ҳамчунонест, ки Наврӯз ба сабзаву навбахор, Меҳргон ба хазону тирамоҳ.

Муҳаммад Ғиёсуддин, муаллифи “Ғиёс-ул-луғот”, чунин мефармояд:

– **Меҳргон номи моҳи хазон.**³¹

Дар мавриди дигар ба ин нукта меафзояд:

– **Хазон... ба маънии муддати мондани Офтоб дар бурчи Мизону Ақраб ва Қавс ... Саҳеҳ он аст, ки номи рӯзи ҳаҷдахум аз шаҳривар бошад. Ва ҳақ ин аст, ки хазон (билфатҳ) мураккаб аз хаз, ки ба маънии хазидан аст ва алифу нуни нисбат, яъне мавсими сард, ки мансуб ба хазидани маконоти гарм аст. Ё он ки хаз (билфатҳ) навъе аз чомаи пашмин ва пӯстин аст ва алифу нуни**

³¹ Ғиёсуддин, М. Ғиёс – ул – луғот. – Ҷ. 2. – С. 325.

нисбат, яъне мансуб ба пӯшидани хаз аст.³² Дар ин гуфта чанд нуктаи муҳиммест, ки ба хусусияти Меҳргон далолат мекунад.

Якум. Бо фарорасиҳои фасли тирамоҳ, моҳҳои Мизону Ақрабу Қавс, иди Меҳргон меояд, ҳамчунон ки айёми навбахор иди Наврӯз.

Дуюм. Мавсими сардӣ фаро мерасад, қонварон ба макони гарм раҳсипор мегарданд.

Ҳангоми шудгори фасли тирамоҳ ҳақиқати ин ҳолро ба чашми сар метавон дид, ки аз мағзи хок ҳашароте, ки хона мондаанд, ҳатто мӯрчаҳо, ҳангоми чаппа кардани хоки Замин, берун меоянд ва роҳи гурезро пеш мегиранд.

Аз ҳамин ҷост, ки шудгори тирамоҳӣ гавари ҳосили фаровон ва яке аз воситаҳои муҳимтарини аз ҳашароти зараррасон эмин доштани ҳосил ҳисоб меёбад.

Замин, ки аз шудгор нарму қабати хок ковок мешавад, ҳангоми барфу борони зимистон, хусусан қавсубу яҳоб, тухми ҳашароти таркиби хок нобуд мегардад.

Сеюм. Ҳангоми ҳазонрез, баробари ғун доштани ҳосил, мардум аз боғ ба қишлоқ, яъне аз хонаи тобигона ба хонаи зимистона мекуҷад, либоси гарм ба бар мегирад, хонахоро бо густурдани палоси гарми зимистона зебу оро медиҳад.

Вобаста ба чунин тағйироти обу ҳаво, инсон ҳам либоси гарм дар бар мегирад, аз он ҷумла ҷомаи пашмин ва пӯстинро, Манучеҳрӣ дар як байт ин ҳақиқати ҳаётиро зеби рақам кардааст:

*Хезеду хаз оред, ки ҳангоми ҳазон аст,
Боди хунук аз ҷониби Хоразм вазон аст.*

³² Ғиёсуддин, М. Ғиёс – ул – луғот. Иборат аз се ҷилд. – Душанбе: Адиб, 1987. – Ҷ. 1. – С. 303.

ҶОМАИ ТИЛЛОРАНГИ МЕҲҶҒОН

Бо он чи ки гуфтем, тобишҳои садранги ин фасли дилрабо тамоm намешавад. Ба ҳар ҳол, муҳимтарин нишонаи ин ҷашн ҷомаи тиллоранги табиат аст. Кулли навъи растании алафӣ, андар фасли тирамоҳ, ранги коҳро мегирад, ҳамсони Хуршед зард мешавад. Барги кабуди дарахтон батадриҷ ранг бадал мекунад ва ҳамранги Офтоб мешаванд: иддае сурх, иддае зард, амсоли Офтоби сурху зард, ҳангоми тулӯъ ва гуруб. Ин манзара ба ҳадде дилрабост, ки ба рӯйи коғаз овардани назокаташ заҳмати заргаронро мемонад. Ҳар нафаре, ки дар чунин ҳангом дар боғҳо, майдонҳои кишти ғалладона сайр карда ва ё машғули кор шуда бошад, ин ҳақиқатро мебинад.

Барги дарахтон яқояк парвоз карда, дар ҳавои сарди боди тирамоҳ раксида, поён мефароянд, агар шамол шиддат гирад, баргрез амсоли селай мурғони шохсор ба парвоз мебарояд. Баргҳо рехта-рехта дар домани дарахтон кӯрпаи ғафси зарринро бунёд мекунад, ҳангоме ки наврасону хурдсолон болои он роҳ мераванд, аҷаб силсилаҳои хишир-хишире бар ҳаво меҳезад ва ҷисму ҷонро ҳаловат мебахшад, ҳазору як садои он муҳитро лабрезии фараҳ мегардонад.

Мо бачаҳои соҳили Пояндарӯд, ҳангоми фарорасии ҳазонрез, дар боғҳои дарахтони мевадор сайр мекардем. Аз вазидани шамоли сард қоқи зардолуи шоҳаҳои баланд, ки чиданаш мушкилу нимхӯрдаи мурғони ҳавост, меафтад ва андар тағи перохани чандинқабатаи ҳазон мемонад. Мо чунин тоифаи дарахтонро тахмин карда, бо ҷӯбдаст ва ё шоҳа ҳазонбаргро чамъ оварда, дар миёнаи палҳо ғарам мекардем ва чумчуқхӯрақхоро ёфта, донаҳоро шикаста меҳурдем, аз лаззати онҳо аҷаб ҳаловате дармеёфтем.

Мо ин ҳама назокати фаслро барои он ба хонанда қисса карда истодаем, ки ҳангоми ҳазонрез, ҳар як дарахт, гулбутта ва талу теппа ва ҳатто майдони кишт, пахноӣ шудгори Замин дар як ҳолати табиӣ худодода ба асари нодири санъати расомӣ табдил меёбад, ки онро табиати мӯъҷизакор офаридааст. Намунаи чунин осори беназирро дар таълифоти расомони халқҳои ҷаҳон метавон дарёфт намуд.

Одати тоҷиконае ҳаст, ки моли резай аз кӯхистон бозгаштаро, хусусан бӯрдоқҳои барои зимистон парварандаро, ҳангоми тирамоҳ, дар боғи ҳазонрез сар медиҳанд. Қўчқору серка, такка ва гӯсола он чуноне аз пайи баргҳои резанда медаванд ва бо ҳавас онро гулчин карда меҳӯранд, ки аз ғояти баднафсӣ шикамҳояшон ҷуволӣ қаҳ барин дам мекунад, вале рангу намудашон ба тозагӣ ҷилвагар мешавад.

Агар ба ин ҳама шукӯҳи талу теппаҳо ва майдонҳои шудгори киштро ҳангоми тулӯъ ва ғуруби Офтоб бо ҷашми ибратомӯз бингарем, ҳусни беназири Меҳргонро дар партави Офтоби оламоро дармеёбем, ки ҷӣ қадар зебой ва латофат дорад ва Хуршеди ҷаҳоноро ҳама растаниӣ сабзондаву расондаву пазондашро ҳангоми Меҳргон ба ранги худ, оҳанги худ бозмегардонад, Замину замонро тиллокорӣ мекунад гӯйё. Ҳангоми Меҳргон ҷомаи махсусӣ аз бурди яманӣ ва зарбофт ба бар гирифтани шоҳони Сосонӣ як навъ рамзи ин ҷашни бузург ва ифодаи ҳамрангии табиату Офтоб аст.

Манзараи ҳамели меваҳои расидаи шоҳи дарахтонро лаҳзае пеши назар оварем: себ, лимӯ, анҷир, санҷид, себи бихӣ, шафтолу, анор, ангур, ки дар ин ҳангом шираву шарбат афзуда, андар сари шоҳаҳои бараҳна ҳамсонӣ Офтоб ҷило медиҳанд, ба ҷашм аҷаб гуворову шодиафзо менамоянд. Чунин назокати

табиат, ки бо ақлу заковати одамӣ пайванди азали дорад, хуснафзои зиндагӣ, баракати Меҳргон аст.

МЕҲРГОН ВА ХАЗОНИ ДУЮМ

Аллома Абӯрайҳони Берунӣ дар рисолааш “Дар бораи иду чашнҳое, ки дар моҳҳои порсиён аст” таърифи фасли хазонрезро оварда, аз он ҷумла менивисад, ки:

– **Меҳргон ... хазони дуум бошад.**³³

Ҳангоми мутолиаи чандинкаратаи ин асар маънии ин нуктаро нафаҳмидам. Ва ҳамеша ба саволи, – хазони аввал кадом аст?, ҷавоб мечустам.

Ҳангоме ки ин китобро менавиштам, дар шаҳри Душанбе Наврӯз ҳукм меронд. Дар бӯстонсароям, ки зиёда аз сад бех ниҳолҳои самаровар ва гулбуттаҳои нодир дорад, ҳар субҳу шом суръату вусъати қадамзании баҳор ва ҳолати дарахтони гулбасарро наззора мекардам. Аввал нӯги муғчаҳо сурхранг шуданд, монанди лахчаҳои оташ ва батадриҷ аз пераҳан сар берун оварданд. Дар ин мушоҳида як шохбайти Чалолиддини Балхӣ мушқилкушоям гардид:

*Эй гунча, сар зи чайб ба девонагӣ барор,
Якчанд рӯз чоки гиребон ғанимат аст.*

Дар ин байт миёни мафҳумҳои **гунча, чайб, девонагӣ, якчанд рӯз ва чоки гиребон, ғанимат аст**, аҷаб таносубе ҳаст, яъне аз муғча гунча, аз гунча гул, аз гул ғӯра пайдо мешавад ва дар ин амал гӯё гунча гиребонро, пардаро чок карда берун меояд, ки он як амали инкишофи ногузир аст, ки фурсати муайяне дорад. Мушоҳида кардам, ки дар шохи гелос варақи

³³. Берунӣ, А. Осор – ул – боқия. – С. 242.

гулҳои барф барин сафед, оҳиставу кам – камак, яъне дар давоми якчанд рӯз, рангу намудро тағйир дода, ба Замин афтоданд, вараки гулҳои сафед болафшониҳои барфи навро мемонд ва Заминро сафед мекард, ниҳоят нӯги ғӯраи кабуд андаруни хонаи гул намоён гардид, ҳамчунон ки нӯги пистони дӯшизагон.

Чоки гиребон, ки маънои аслӣ ва маҷозӣ дорад, ҳам хусни табиат, ҳам хусни дилбарро ифода мекунад.

Камина дар айёми мактабҳои ҷӯпони мекардам ва хангоми баҳор гулафшону гулгардон шудани дарахту буттаву гиёҳу гулҳои кӯхистонро саҳеҳ мушоҳида кардаам. Агар равшантар ғӯем, дар фасли баҳор дарахтону гиёҳу гулбуттаҳо гулафшон мешаванд, яъне гулҳояшон мерезад ва хушк мешавад, ки онро хазоншавии гул меноманд, дар таъбири халқ. Варақҳои гулро боди сарсарӣ паҳну парешон мекунад ва насими навбаҳор аз ин амал муаттар мегардад. Ана ҳамин гулрезӣ хангоми баҳор мазмунан ва мантиқан хазони аввал ҳисоб меёбад. Аз ҳақиқат дур нест, ки аллома Абӯрайҳони Берунӣ аз ҳамин дидгоҳ Меҳргонро хазони дуҷум ҳисобидааст.

Агар дар хазони якум аз ғунча гул, аз гул ғӯра паدید ояд, дар хазони дуҷум барги сабз хушкида мерезад, ба хазон табдил меёбад, ҳосилро меғундоранд ва дарахт амсоли одами бараҳна мешавад.

ДАР БОБИ ХАЗОНИ ХОСА ВА ОММА

Аллома Абӯрайҳони Берунӣ дар фасли “Дар моҳу сол ва таърихҳои рӯзҳои умматон”-и “Китоб-ут-тафҳим...” зери унвони “Хазон чист?” чунин менигорад:

– **Инро (яъне хазонро – Ҳ. М.) нишони гаштани ҳаво донанд ба сармо. Ва хазони хоса рӯзи ҳаждаҳум бувад аз моҳи Шаҳривар. Ва хазони омма рӯзи дуввум аз**

Меҳрмоҳ. Ва ҳарду иданд. Ва пиндорӣ, ки аз баҳри оғози чархушт аст ва фишурдани ангур.³⁴

Мувофиқи солшумории шамсӣ ва баргардони он ба солшумории мелодӣ мутаносибан ҳаштуми сентябр ва бисту чоруми октябр рӯзи хазони хоса ва омма ба ҳисоб меравад.

Мутобиқи мазмуни мантиқии калимаи хоса ва омма, метавон чунин хулосае бардошт, ки хазони хоса оғози фасл ва рехтани навъи ҷудогонаи барги дарахт аст, вале аз бисту чоруми октябр хазонрезии кулл оғоз мешавад. Дар ин ҳангом мардум чархуштро ба кор оваранд ва ангурро фишуранд. Муҳаққик, бо ҳамин восита, оғозу хазонрезии саросарии фаслро таъин кардааст, ки воқеан ҳам дуруст бошад.

ДАР БОРАИ ЯК СУННАТИ НАҶИБИ МЕҲРҒОН

Рӯзӣ Аҳмад чунин менависад:

– Дар рӯзи Меҳрғон бомдодон шоҳи Сосонӣ чомаи махсусе, ки аз матои бурди яманӣ ва зарбофти гаронбаҳо дӯхта мешуд, дар бар мекард. Точи махсусро, ки нақши Хуршед дошт, бар сар мениҳод. Дар толори бузург менишасту мардуми аз вилоят ва ҷойҳои дуру наздик омадаро мепазирuft ва ҳадияҳояшонро қабул мекард”.³⁵

Дар ин гуфтаи муҳаққик, ки яке аз муҳимтарин суннатҳои Меҳрғон ифода ёфтааст, чандин рамзҳои ин иди бостониро метавон дарёфт.

Аввал ин ки, монанди ҳангоми ҷашни Наврӯз, айёми Меҳрғон ҳам либоси нав бояд дар бар кард. Маълум мешавад, ки шоҳони сулолаи Сосонӣ чомаи

³⁴. Берунӣ, А. Китоб – ут – тафҳим ли авоиلى саноат – ит – танчим. – С. 147.

³⁵. Аҳмад, Р. Шод бошед, Меҳрғон омад! // Тоҷикистон. – 2008. – № 9 – 10. – С. 24.

навъи бехтарини матои катонии дар он замона мансуб ба Яманро, ки бо усули зарбофт дӯхта шуда бошад, мепӯшидаанд.

Ифодаи зарбофт, дурусташ **зарбафт**, яъне порчаи аз нахҳои тиллоранги қимматбаҳо бофташуда, ки ҳамрангии чомаи шоҳонаву Офтобро ифода мекунад ва тоҷи офтобранг, ки ифодагари бузургиву салтанат, баландии мартабаву мақом ва меҳрубониву баракатофаринист, нишонаи қимат ва рангу хусни онҳост.

Дуюм ин ки, дар оини гузаштагони мо ҳангоми Меҳргон ҳадия додан аҷаб расме будааст, ки ин суннат ханӯз ҳам пойдор монда.

Ба подшоҳ инъом овардан низ чандин маънии таҳтунӣ рамзӣ дорад: эҳтиром ба зимомдори замона, эътирофи салтанати ӯ, ифодагари муҳаббати тоифаи хосон ва фуқарои тобеи онҳо, бо истифода аз ин мавриди муносиб, афзун гардонидани хазинаи подшоҳ, ки ҳангоми зарурат ва тангдастӣ барои бехдошту ҳимояти мулку некуаҳволии халқ сарф карда мешавад.

Мувофиқи анъанаи ин суннат, шоҳ ҳам ба мансабдорон ва қарибонаш инъом медиҳад, хоса ба пешвоёни илму адаб, сарлашкарон ва сарварони минтақаҳо. Чунин муносибати ҳасана барои пойдорӣ салтанат, осоишу фароғати мардум, иттиҳоду ягонагии ҳамаи минтақаҳои мамлакат ва қишрҳои аҳоли басо муҳим аст, ки имрӯз ҳам чунин расму одат бо дигаргуниҳои тақозокунандаи замони нав ба мушоҳида мерасад.

ЯК ДАЛЕЛИ ҚИЁСӢ ДАР НИСБАТИ БАРТАРИИ МЕҲРГОН АЗ НАВРӢЗ

Вақте ки мазмуну моҳияти ин ду ҷашни бузурги халқомро бо тамоми паҳлуҳояш қиёсан мулоҳиза

мекунем, хоҳу нохоҳ чунин саволе пайдо мешавад: кадоме аз онҳо беҳтар?

Барои донандаи таъриху суннатҳои ин ду ид ҷавоб додан ба ин савол хеле мушкил бошад, ҳамчунон ки ду ашъи қиматбаҳо, монанди ёкуту забарҷадро пахлуи ҳам гузорем ва нишонаҳои бартарии якеро бар дигаре бичӯем.

Илова бар ин, барои расидан ба маъниву моҳияти ҳар як ашъу рӯйдод, муқоиса кардани он бо ҳамтояш ва ё ақшаи ҷӯяндаро ба сари хулосаи дуруст меоварад.

Аз ин ҷост ки ҳар як иддио барои исботи мантиқӣ далел металабад. Дар ин маврид ҳам аллома Абӯрайҳони Берунӣ, ёдаш бахайр, мушкилкушои мо шуда.

Вай дар “Осор-ул-боқия” чунин мефармояд:

– **Ва баъзе Мехргонро бар Наврӯз афзал мешуморанд, чунон ки тирамохро бар баҳор бартарӣ додаанд. Ва такагоҳи эшон ин аст, ки чун Искандар аз Арасту пурсид, ки “кадом яки ин ду фасл беҳтар аст?, Арасту гуфт:**

– **Подшоҳо, дар баҳор ҳашароту газанда оғоз мекунанд, ки нашъунамо ёбанд. Ва дар тирамоҳ оғози аз байн рафтани онҳост. Пас, тирамоҳ аз баҳор беҳтар аст.**³⁶

Файласуфи тавоно, Арастуи доно, дар ин ривоят далели шайъӣ овардааст ва дурустии андешаи ӯро аз нигоҳи муҳокимаи мантиқӣ ва ҳақиқати ҳол наметавон рад кард. Аммо фақат як далели ҷузъии қиёсӣ наметавонад, ки оиди бартарӣ доштани фасли тирамохро аз баҳор куллан собит намояд.

Зарбулмасали “Соле, ки некӯст, аз баҳораш маълум” барои баҳо додан ба баракату равиши сол, ки

³⁶. Берунӣ, А. Осор – ул – боқия. – С. 243.

он ба фаровонии ҳосил вобастагӣ дорад, далели дигарест, ки бартарии баҳорро таъин менамояд. Вале ин гуна далелҳо ба мавриди истифодаи онҳо вобастагӣ доранд.

Дар ин ду мисол, агар муҳокимаро ба тарзи зерин баён кунем, дурустии ҳар яке аз он далелҳо дар мавридаш маълум мешавад.

Кадоме аз фаслҳо оиди нобудшавии ҳашароти зараррасон мувофиқтаранд? Ҷавоб: албатта, тирамоҳ.

Фаровонии ҳосили сол ва некуии он ба чӣ нишонае маълум шавад? Ҷавоб: аз чигунагии омадани баҳор.

Бинобар ҳамин, аз мазмуни ривояти болоӣ чунин хулосаи мантиқӣ бармеояд, ки бо вучуди ба ҳам пайваस्ताгӣ, вобастагии ин ду фасл, онҳо баъзе хусусияти фарқкунанда ҳам доранд.

РӯЗИ ҶАШНИ МЕҲРГОН

Муҳаққиқон Рӯзӣ Аҳмад, Дилшод Раҳимов ва А. Неъматӣ дар заминаи сарчашмаҳои илмиву адабӣ рӯзи ҷашни Меҳргонро ҳаштуми октябри тақвими григорианӣ муқаррар кардаанд, ки дуруст аст. Сабаб ин ки ҳамин рӯз эътидоли шабу рӯз ҳисоб меёбад, яъне ҳаво на гарму на сард ва минбаъд рӯзҳо кӯтоҳ ва шабҳо дароз шудан мегиранд, ниҳоят, дар санаи бисту дуҷуми декабр баробар мешавад.

Ҷашни Меҳргон дар замони салтанати Ҳукумати Шӯроҳо расман ид карда намешуд, онро ҳатто номгардон карда буданд ва **иди тирамоҳу ҳосилот** меномиданд.

Ба шарофати Истиклолият ва қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, нумраи 538, аз таърихи панҷуми августи соли 2009, Меҳргон дар қаламрави мамлакат иди миллӣ ҳисоб меёбад ва соли нухум аст, ки таҷлил карда мешавад.

Рӯзӣ Аҳмад дар мақолаи “Шод бошед, Меҳргон омад!” пешниҳод менамояд, ки ин ҷашни суннатиро дар рӯзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Нухуми сентябр, таҷлил намоем.

Ба андешаи мо, ин пешниҳод чандон дуруст наменамаюяд, зеро ин ду иди фархунда ва барои халқамон муборак фарқияти кулӣ дорад ва рӯзи таърихи таҷлили онҳо мувофиқ намеояд. Даҳаи аввали моҳи сентябр аввали фасли тирамоҳ аст, Меҳргон баъди бисту нух рӯзи он фаро мерасад. Истиқлолият ҷашнвораи сиёсӣ, иҷтимоист, ки рӯзи мустақилияти таърихи навини давлатдорӣ тоҷиконро, Меҳргон иди ҳосилоту барзгаронро ифода мекунад.

Шояд муҳаққиқ сарфи хароҷоти ҷашнвораҳоро дар назар дошта бошад, вале мантиқу ҳақиқати воқеӣ яқоягии ин ду идро тақозо намекунад.

Дар замони давлатдорӣ навини халқамон Наврӯз нисбати ҷашну оинҳои дигар бештар густариш ёфт, бовар дорем, ки агар Меҳргон ҳам минбаъд, солтосол бештару бештар қайд карда шавад, хусусиятҳои асливу пешинааш барқарор мегардад ва он ҳангом дур нест, ки монанди Наврӯз шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо хоҳад кард.

Нашрияти Ҳизби аграрии Тоҷикистон “Меҳргон” ном дорад, ки бамавриду барҷост, вале дар саҳифаҳои он ва дигар расонаҳои хабарӣ Меҳргон ҳамчун иди касбии деҳқонон қаламдод карда мешавад, вале ин ҳаргиз чунин маъно надорад, ки тоифаи мардуми дигар ба он дахл надоранд. Агар амиқтар мулоҳиза намоем, кулли кишрҳои мардум бавосита дар ин ҷашн иштирок менамоянд ва ҳиссагузор ҳастанд. Ба ин маънӣ, ки олимони дар тадқиқоти илмии Замину замониносӣ, адибон дар тадқиқи бадеии ҳусну латофати фасли хазонрез, ҷомеа дар истифодаи ҳосили ҳарсола. Бинобар агар Меҳргонро амсоли Наврӯз ҷашни

суннати мардуми ориёитабор қаламдод кунем, дуруст бошад.

МЕҲРҒОН, ШАБИ ЯЛДО ВА ТАВАЛЛУДИ ХУРШЕД

Дилшод Раҳимов, муҳаққиқи варзидаи суннатҳои халқӣ, дар боби “Шаби Ялдо, шаби Чилла ва Соли нави мелодӣ”-и китобаш “Нигоҳе ба ҷашнҳои миллӣ ва оинҳои суннати тоҷикон” аз ҷашни меҳрпарастӣ сарчашма гирифтани соли нави масеҳиро ба исбот расонидааст.

Мо дар ин маврид диққати хонандаро ба як нуктаи дигари муҳимме ҷалб карданӣ ҳастем. Дар луғатҳои тафсирии забони тоҷикӣ маънои аслии калимаи **Ялдо** дарозтарин шаби зимистон аст, ки ба 22 – уми декабр рост меояд, маънои маҷозиааш **“бисёр сиёҳ ва торик”**.

Саъдии Шерозӣ дар як байти сареҳ шояд ба ҳамин шаб ишора карда бошад:

*Ту худ, эй шаби беҳобӣ, чӣ шабӣ ба–дин дарозӣ,
Бигзар, ки чони Саъдӣ бигдохт аз ниҳебат.*

Ин ҷо мафҳуми дарозӣ мантиқан ба калимаи беҳобӣ нисбат дошта бошад ҳам, шояд дар маънои аслии шаби Ялдо дар назар аст.

Соҳиби “Ғиёс” ба мусаннифи “Кашф” аз “Зуфангӯё” нақл карда... чунин меоварад:

– Рӯзе ки **Офтоб** ёздаҳум дараҷаи бурҷи **Қавс** тай намояд, **кӯтоҳтар аз ҳама рӯзҳои сол ҳамон рӯз аст ва дарозтар аз ҳама шабҳои сол шаби он рӯз аст.**³⁸

³⁸ Айнӣ, С. Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик // Куллийёт. Ҷ. 2, с. 494; Фарҳанги забони тоҷикӣ. Иборат аз ду ҷилд. Ҷ. 2. М.: Советская энциклопедия. 1969, с. 634; Ғиёсиддин, М. Ғиёс – ул – луғот. Иборат аз се ҷилд. Ҷ. 2. – С. 414.

Шаби Ялдо ба оташу Офтоб ва оини меҳрпарастӣ чӣ нисбат дорад?

Ин нукта мафҳум аст, ки дар зимистон оташ меафрӯзанд, барои ҳимоят аз хунукӣ.

Оташ дар маъниву моҳият ва зотан аз Хуршед нишона дорад, зеро **монанди вай гармиву сафоро** падид меоварад. Баъди навад рӯзи шаби Ялдо Наврӯз фаро мерасад ва дар ин муддат тадричан ғалабаи гармӣ бар сардӣ, равшанӣ бар торикӣ маълум мегардад.

Дар шаби Ялдо дар хон гузоштани беҳтарин анвои ҳосили солонаи Замин, рамзи ниёиш ба эзиди поки равшаниву гармидиҳанда ва баракатбахш Офтоб аст, ки то мардумро аз ситези Аҳриманӣ ва сардӣ эмин дорад, ҳосили соли навро фаровон гардонад.

Дар партави равшании чароғ нишастану ниёиш кардан як навъ парастии нури эзиди Хуршед аст. Ҳар он ки дар дастархони шаби Ялдо гузошта мешавад, аз баракати Офтоб аст.

Пайванди чаҳор унсури ҳамранг, оташ, чароғ, равшанӣ ва меваҳои хушки ҳамсони Офтоб, низ парастии эзиди Хуршедро тақозо менамояд.

КАФСАН-ЯКЕ АЗ НИШОНАҲОИ ХАЛҚИЯТИ МЕҲРҶОН

Солҳои панҷоҳуми асри гузашта, ҳангоми ҳосилгундорӣ, хусусан бардоштани ҳосили ғалла, дар кӯхистони Дарбанд, модарам ба ман ҳамели мағзи зардолу, қоқи зардолу, мавизи тут, гоҳо оши буридаву фатири қадқад дода, ба маҳаллаҳои хирманкӯбӣ мефиристонд.

Он замон ҷаву гандумро бо ғалагов мекӯфтанд, агар хирман калон бошад, гоҳо муҳлати кӯфтаниш чил – панҷоҳ рӯз давом мекард. Мо наврасон ва ҷавонро калонсолон ҳамчун ғалаговчӣ қабул мекарданд. Ман

инъомхоро ба хирманчо бурда, боадабона ба дасти хирманкӯбҳо месупоридам, бидуни тамаъ ва талаб.

Агар гандуму чав чош шуда бошад, хирманчиён байни худ маслиҳат карда, бо ризояти қаровул, ки нозири хирман ҳисоб меёфт, мувофиқи миқдори дон ва инсофу ҳимматашон як ғалбер ва ё зиёдтар аз он ғалла медоданд. Ман онро ба борхалтаам андохта, парвозкунон ба хона бармегаштам ва равиши корро ба модарам нуқтабануқта нақл мекардам.

Гоҳо хирманкӯбҳо, агар ҳисси шафқату меҳрубониашон боло гирад, барои фардо ягон хӯроки дилкашро мефармуданд ва ман онро дар вақти муқарраршуда, бо масъулияти тамом, бурда мерасонидам.

Ҳамаи ҳадияе, ки ба ивази инъомкунанда аз ҳар як хирман ба хонаводаҳои камбизоат дода мешуд, дар шеваи халқи Дарбанд, ки яке аз калонтарин ва қадимтарин деҳаи соф тоҷикнишин ва парварандаи суннатҳои ниёгон аст, **капсан** ном дошт.

Он замон ман сари маъноӣ ин калима андеша намекардам, зеро тамоми фикру зикрам ба даст овардани дили хирманкӯбону гирифтани **капсан** буд. Аз ҳар як хирман аз сад то сесад-чаҳорсад чувол ҳосил мебардоштанд ва қорвони харҳо ба сӯи анбори колхоз монанди қатори мурғони ҳаво роҳ мегирифт.

Баъди он ки забондону адабиётхон шудам, дарёфтам, ки шакли дурусти ин калима **кафсан** будааст. Устод Садриддин Айни дар “Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик” чунин менигорад:

– **Кафсан** ҳаққест, ки аз хирман ғайр аз ҳаққи подшоҳӣ ва авқоф, барои одамони амлокдор ё ичорадор бароварда мегирифтанд.³⁹

39. Айни, С. Қуллӣёт. – Ҷ.12. – С. 153.

Дар шеваи мардуми Дарбанд ин калима дар шакли **капсан** истифода мешудааст, халқ барои осонии талаффуз ҳарфи “ф”-ро ба “п” иваз кардааст. Маънои ин мафҳум ба хурдӣ ва камӣ далолат мекунад, яъне “як мушт чизе”, ҳамчунин “киноя аз саховат, каримӣ”.⁴⁰

Савдо ба ин маънӣ фармудааст:

*Санг дар дил монда аз шарми виқораиш кӯҳсор,
Баҳр аз шавқи қафаш каф бар даҳон бардошта.*

Мо чунин ақида дорем, ки асли ин сухан шояд **кафсон** бошад, яъне аз як хирмане ки сесад-чаҳорсад чувол бор медихад, барои баракату саховат ва шукргузорӣ аз ҳосили рӯёнида, агар ба ду-се нафар хаш-дах килоӣ ҳадия, яъне кафсан диҳанд, ин миқдор дар нисбати хирмани бардошта як каф барин менамояд. Ин тадқиқоти этимологии банда аст ва аз нигоҳи маъниву мантиқ дуруст менамояд.

Ачибаш ин ки, халқ аз ин суннати Меҳргон, ба чуз маънӣ ва қоидаи расмии кафсан, оҳанги дигари онро корбаст кардааст. Миёни мардуми Дарбанд ва умуман тоҷикон, чунин расмест, ки ҳангоми ҳосилгундорӣ дар фасли тобистону тирамоҳ, аз ҳар чизе ки ба даст ояд, хоҳ меваи тару хушк, хоҳ анвои ғалладона ва ё маҳсулоти чорво, ба ҳамсоҷо, ҳешовандон, муҳтоҷон як миқдоре бо номи кафсан ҳадия медиҳанд, ки он хайру саховат ва шукргузорӣ аз ҳосили солона аст.

Имрӯз ин ҳамаро пеши назар оварда, аз ҳақиқатан халқӣ будани иди Меҳргон бовар мекунем. Дар замони мо, шукри Истиқлоли Ватан, шаклу намудҳои ҳадияи меҳргонӣ дигаргун шуда бошад ҳам, вале мазмуну моҳияти он ҳамонест ки зеринзамоне буд.

⁴⁰ Фарҳанги забони тоҷикӣ. Иборат аз ду ҷилд. Ҷ. 1. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – С. 543-544.

ДАЛЕЛИ ДИГАРЕ ДАР БОБИ ХАЛҚИЯТИ МЕХРҒОН

Дар бобати ҷашни умумихалқӣ будани Меҳрғон далели дигаре ҳам ҳаст. Ин ба номгузории фарзанди инсон вобастагӣ дорад, ки решаи чунин калимаҳо **меҳранд**.

Падару модар ба фарзандаш номи наку, сермаъно, осонфаҳм, фасеҳу равон мондан меҳоҳад ва мазмуни таҳтони он аз некӣ маншаъ мегирад. Меҳрғон, ки фасли ҳосилгундорӣ, фаровонии неъмат аст, шояд ҳамин хосияти он боиси пайдоиши чунин номҳо гардида бошад: Меҳринисо, Меҳрубон, Меҳрангез, Меҳрӣ, Меҳрмоҳ, Меҳромез, Меҳрбунёд, Меҳргустар, Меҳрофарин, Меҳрдод, Меҳроб, Меҳрваш, Меҳрварз, Меҳрдавлат ва ғайра.

Тобиши асливу маҷозии ин қабил номҳо аз меҳрубониву муҳаббат, равшаниву сафо ва покиву гармӣ сарчашма мегиранд ва орзуву умеди модару падарро ифода менамоянд.

ХУЛОСА

Аз он чи ки гуфта шуд, хулосаҳои зерин бармеоянд:

Меҳрғон, дар радифи Наврӯз, аз ҷумлаи қадимтарин, асоситарин ҷашни халқҳои ориёитабор аст.

Аллома Абӯрайҳони Берунӣ дар “Осор-ул-боқия” решаҳои фарҳангӣ ва суннатҳои Меҳрғонро тадқиқ кардааст.

Дар замони Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи мусоиде барои бозгаштан ба оинҳои халқамон фароҳам омад.

Меҳрғон, монанди Наврӯз, шуҳрати шукӯҳи ҷаҳонӣ касб хоҳад намуд.

Асолати Меҳрғонро, ҳамчун иди ниёгонамон, дар заминаи халқияти он бояд ҷуст.

Халқи тоҷик ва кулли мардуми ориёитабор меросдор ва парварандаи суннатҳои Меҳрғонанд.

Номаи ҳафтум
МАЛИКО, ҶАШНИ МЕҲРҒОН ОМАД!
(сценарияи намунавии ҷашни
Меҳргон дар шаҳру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон)

ЯК РӯЗ ПЕШ АЗ ИД

Ҳафтуми октябри соли 2017. Баъд аз чошт. Дар фазои ноҳия ва ё шаҳре, ки макони гузаронидани ҷашни Меҳргон интиҳоб шудааст, чархболе давр мезанад, дар ду пахлуяш байрақчаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон парафшон, андар канораш байти зерини Масъуди Саъди Салмон бо ранги кабуд навишташуда:

*Хусраво шабҳои умрат рӯз бод,
Меҳргони мулки ту Наврӯз бод!*

Андаруни чархбол, ки намуди берунааш офтоббранг аст, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва меҳмонони воломақоми хорича, ки ба муносибати таҷлили ҷашнвораи Меҳргон – 2017 ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ташриф овардаанд, нишаста, манзараи тирамоҳи зарнисорро тамошо мекунанд.

Чархбол варақаҳои зиёдеро пош медиҳад, ки шакли баргҳои калони чанор ва ранги Офтоби зардро доранд.

Селаи варақаҳо амсоли хазонбарги парвозӣ, аз вазиши шамоли тирамоҳ, рақсида-рақсида ба Замин фуруд меоянд, дар онҳо чунин навиштаҷоте:

*Омад хучаста Меҳргон, ҷашни бузурги хусравон,
Норанҷу нору арғавон овард аз ҳар ноҳия*

Манучехрӣ

Сокинони ноҳия (шаҳр) чашм бар фазо, ба ҳаракати чархбол, селай коғазҳои парвозӣ андӯхта, ҳар кадоме бо ҳавою ҳавас онро гирифта мехонанд. Дар чунин ҳангоми фараҳу шодӣ, ҳар кас андеша мекунад:

– Худо моро ба Меҳргони нав расонд, ҳазорон бор шуқр.

Эзоҳ: Дар мавриди набудани имкони парвози чархбол, варақахоро ҷавонон ба воситаи мошин, аспасор ва ё дучархасавор дар ҳолати шодмонии мутантан метавонанд паҳн кунанд.

СУБҲИ ШОДӢ МЕДАМАД

Роқими таърих дар солнома ҳаштуми октябри соли 2017 –умро зеби рақам мекунад. Мардум тамоми шаб нахуфта, хонаву дар, маҳаллу гузарро тозаву омодаи чашм гардониданд.

Субҳи содиқ медамад. Равшанӣ сари қуллаҳои баландро андак –андак намудор карда, ба домани кӯҳ, талу теппаҳо, водиҳо доман паҳн менамояд.

Аз ранги зарди Офтоб муҳит ҳам гӯё ранг гирифта бошад, тиллоранг метобад.

Ин ҳангом садои ғурриши нақлиёт ба фазо танин меандозад. Мардум аз хочагиҳои ноҳия (шаҳр) ба сӯйи хочагии деҳқонии намунавӣ, ки макони баргузори чашни Меҳргон интиҳоб гардидааст, мешитобанд. Хурду калон шодону болида, дар бар либоси идона. Андар пешорӯ ва канори мошинҳо, дар колои сурх, бо харфҳои сафед, номи хочагӣ навишташуда.

Анбӯҳи одамони шитобон раҳорах ба шиору овезаҳои ду тарафи роҳ ҳавасангез менигаранд ва ҳар яке дар бораи маънии онҳо мулоҳиза мекунад.

Шиору овезаҳои самти чап дар колои зард, самти рост дар колои заминаш обгун, бо хати хоно

навишташуда, андар миёни онҳо суратҳои манзаравии тирамоҳ:

Меҳргон ба монанди Наврӯз таҷассумгари суннатҳои неки инсонист, ки файзу баракати хони пурнеъматии кишоварзонро инъикос менамояд.

Эмомалӣ Раҳмон

Воқеан, Меҳргон яке аз куҳантарин ҷашнҳои мардуми ориёнаҷод буда, гузаштагонанонро ҳамчун ситоиши Меҳр ё Митра ва рамзи аҳду паймон ва дӯстиву муҳаббати оини меҳрпарастӣ таъбир кардаанд.

Эмомалӣ Раҳмон

*Шод бошед, ки ҷашни Меҳргон омад,
Бонги овойи дуруйи қорвон омад.*

Манучехрӣ

*Чу нав қардӣ навойи меҳргонӣ,
Бибурдӣ ҳуши халқ аз меҳрубонӣ.*

Низомии Ганҷавӣ

*Эй амири меҳрубон, ин Меҳргон хуррам гузор,
Фарру фармони Фаридун варз бо фарҳангу ҳанг.*

Манучехрӣ

**Меҳргон номи моҳи ҳазон ва он муддати мондани
Офтоб аст дар бурҷи Мизон.**

Муҳаммад Ғиёсиддин

**Худованд барои зиннати бандағони худ ёкутро дар
Наврӯз ва забарҷадро дар Меҳргон берун овард.**

Абӯрайхони Берунӣ

Дехқон хӯроқу фаъла ҷаҳонро бино кунад.

Абулқосим Лоҳутӣ

Шаҳодат медиҳам бар ин, ки ман аз миллати қорам!
Абулқосим Лоҳутӣ

Чу қор аз мо бувад, ҳосил ҳам аз мост!
Абулқосим Лоҳутӣ

*Деҳқон, ки кишт бояд гун кунад,
Қарз не ин, фарзи деҳқонист ин.
Тоҷикон аз асл деҳқонзодаанд,
Тоҷиконро ҳикмати нав нест ин.*

Ғаффор Мирзо

*Тиранмоҳам, тиранмоҳам, тиранмоҳам, тиранмоҳам,
Ҳама зардам, ҳама гардам, ҳама дардам, ҳама сардам.*
Бозор Собир

ҲАНГОМАИ ҲАЗОНРЕЗ

Соати даҳи сахар. Боғи фарҳанги ноҳия ва ё шаҳр ва ё боғи хоҷагии пешкадами он. Ҳангомаи ҳазонрез: дарахтони зардолу, себ, олу, тут, шафтолу, санҷид, анор, нок, гелос, анҷир, себи бихӣ, чормағз, бед перохани офтобгун ба бар кардаанд. Ҳаво соф, андак сард, Офтоб дурахшон. Барги дарахтон аз вазидани боди тирамоҳ рехта, Замиро бо перохани заррин оростаанд.

Анбӯҳи дарахтони боғ ба хирмани заррин монанд. Барги ниҳолҳои навбар аз таъсири бод, зери шуои Офтоб алвонҷ хӯрда, чило медиҳанд ва дурахши оинаҳои мусаффо мемонанд.

Қатори сафедорҳои қанори Замиро чӯйборҳо, ки пайваста панҷа ба баландиҳо мезананд, ифтихор аз шукӯҳи Замиро қудрати Офтоб доранд, мизбонони саф

ороста, ба истиқболи меҳмонон истодаро ба хотир меоваранд.

Ин ҳангом садои карнай, сурнай, доира ва най баланд мешавад ва торафт авҷ мегирад. Кӯдакону наврасон аз оғози базми меҳргонӣ хабар ёфта, бо нидоҳои шодмонӣ, қарсақзанону хандакунон, дастафшону покӯбон, даста-даста ба остонаи меҳргонгоҳ наздик мешаванд. Фулгулае, ки аз он ҳама бармехезад, муҳити боғро ба чунбиш меоварад.

Дарёи одамони шоду масрур дар остонаи меҳргонгоҳ торафт меафзояд.

Садои навзандагон тадриҷан паст ва ниҳоят хомӯш мегардад, мусиқии касбии «Шашмақом» маҳин-маҳин садо медиҳад.

БОЗОРИ МЕҲРГОН

Дар остонаи дарвозаи чашнвора Бозори Меҳргон орошта, дар масоҳати тахминан ду гектар, вобаста ба имкони сайргоҳ. Дар ду самти роҳ растаҳо: дар самти чап хоначаҳои меҳробшакл, аз колои офтобранг, дар самти рост ҳамон гуна хоначаҳо, аз колои обранг, дар нисбати роҳ ва ҳар ду канори он мутаносиб.

Дар ду канори роҳи растаҳо ҳамели навъҳои меваи хушки меҳргонӣ овезон: ҳамели зардолуқоқ, қоқи себ, қоқи гелос, қоқи олуча, қоқи шафтолу, қоқи тут, қоқи мағзи донаи зардолу, қоқи дӯлона, қоқи анҷир.

Дар самти дигар ҳамели меваҳои тар, навъҳои ангур: гурдаи говаки ҳисорӣ, чаваки сурх, думи гов, думи рӯбоҳи сафед, зоғак, зулфи арӯс, кишмиши сафеду сиёҳ, лаъли яқдона, нӯли зоғ, обаки ҳил-ҳил, синаи гов, чавз, шақарангур, ҳусайнии мӯрчамийён, биҳиштӣ, дили қафтар, хуни қафтар, чашми гӯсола, шутурангур ва ғайра.

Эзоҳ. Ҳар як шаҳру ноҳия навъҳои мевани маҳаллиро истифода мебарад, ки дар иқлими он парвариш карда мешавад.

Дар дуконҳои меҳробшакли самти чап, андаруни сабадҳои дастбофти тоҷикӣ, навъҳои ангур, ки дар боло намудҳояшон зикр гардид, ба тарзи орошта барои фурӯш гузошта шудаанд; дар дуконҳои дигар навъҳои себи маҳаллии тоҷикӣ дар қутичаҳои чаҳоркунча чида шудаанд: маликӣ, хубонӣ, махмурӣ, сурхсеби панғозӣ, пахтасеб, рахшеб, кадусеб, сангсеб, зардсеби тобистона, тирамоҳии сурх, хуни Юсуф, ширинак, турушак, шоҳ Ҳусайнӣ, амирӣ, гулсеб, мирсангинӣ ва ғайра.

Дар дукони дигар намудҳои анор, хусусан навъҳои сурханор, қазоқанор, шоҳанор ва ғайра; намудҳои шафтолу, хусусан анҷиршафтолу, анҷиршафтолуи сурх, норанҷӣ, рағғани гов, озода, лола ва ғайраҳо; намудҳои нок: сурхнок, кабуднок, кулӯланок, ноки ғармӣ, мулоимнок, гулобимурӯд, дилафрӯз, кампирмурӯд, кулӯхмурӯд, нақҳатмурӯд, сафедмурӯд, туршмурӯд, шакармурӯд, шоҳмурӯд, хасакмурӯд, хусайнимурӯд; намудҳои бихӣ: чиллагӣ, нокбихӣ, себбихӣ, дерпазак, кулчабихӣ, фаллабихӣ, самарқандӣ, туршбихӣ.

Эзоҳ. Мо баъзе намуди меваҳоро барои он номбар кардем, ки мардум, хусусан наврасону ҷавонон, номи онҳоро намедонанд, дониستاني мевачоти кишвари хеш аҳамияти маърифатомӯзӣ дорад. Ҳамчунин, ба тамошои Бозори Меҳргон меҳмонони минтақаҳои дигари ватанамон ва хориҷи кишвар меоянд, онҳо хавасдоранд, ки номҳои меваро донанд ва онро ҳамчун раҳовард дар хотир нигоҳдоранд.

БОБО ДЕҲҚОН

Растаниҳои ғалладона дар шакли **хирманак** густариш ёфта. Дар сарғахи он андар кати алоҳидаи кандакорӣ Бобо деҳқон нишастааст, дар болои гилеми офтобранг, муйсафеди тахминан шастсола, ки риши сафеди дароз дорад, сару либосаш аз суфи сафед, гирди сараш рӯймоли сурх, бо усули деҳқонӣ баста. Дар девори болои сараш чунин навиштаҷоте: **Бобо деҳқон, Ҳазрати Одам, хомию нигоҳбони кишоварзон.**

Растаи хирманак чунин навъҳо дорад: силсилаи ғалладона, ки андар болои гилемҳо густурда, ки шакли чоши деҳқониро мемонад. Ин силсила иборат аст аз чоши гандум: бо навъояш, чоши ҷав, чоши мош, чоши лӯбӣ, чоши арзан, чоши наск, чоши нахӯд, чоши чуворимакка, чоши биринҷ, чоши зағир, чоши арзан, чоши тухми офтобпараст.

Эзоҳ. Андар сари ҳар чош деҳқоне бо тарозу ва корсон истода, то ки ба харидорон хизмат расонад.

Растаи навъҳои харбуза: зомучаи ало, зомучаи зард, зомучаи сафед; бўрикалла, гургаки ало, гургаки сабз, гургаки сиёҳ, даҳбедӣ, оби набот, алопӯчок, ҳисорӣ; баргинозӣ, гулобии сабз, гулобии зард, гулобии сафед.

Навъҳои тарбуз: сиёҳпӯчок, сиёҳпӯчоқи Вахш, алопӯчок, кӯзибой; навъҳои каду: ошкаду, чӯбкаду, саллакаду, кадуи хиротӣ, тарракаду.

Хирманаки картошка бо намудҳояш, хирманаки пиёз бо намудҳояш, хирманаки сабзӣ бо навъояш.

Растаи ошхонаву чойхона, ки дар силсилакатҳои кандакорӣ ораста гардидаанд, катҳо бо палоси офтобранг ва болиштҳои зард ороиш ёфта, дастархони зарҳалӣ густурда. Дар деғҳои қатори гунҷоишашон панҷоҳ-садкилоӣ таъомҳои миллии тоҷикӣ, аз он ҷумла шӯрбо бо навъҳои гуногуни гӯшт, оши палав бо намудҳояш, оши бурида, оши тӯппа ва ўмоч, гӯштбирён

бо навъи гӯштҳо, ширбиринҷ, биринҷоба, манту, сихкабоб бо навъҳои, танӯркабоб, нахӯдбирён, нахӯдшурбо, оши равон, самбӯса бо навъҳои, каботи шоҳона ва ғайра.

Дар чойхона силсиласамоварҳо дар чӯш, анвои нони тоҷикӣ ба намоиш ва фурӯш гузошташуда, ки аз орди гандум, чавдор, чуворӣ, арзан, нахӯд, наск, кунҷид пухта шудаанд, аз он чумла се намуди нон, вобаста ба усули пазиш: танурӣ, дегӣ ва тобагин.

Эзоҳ. Вобаста ба имконияти ноҳия ва шаҳр, навъи нонҳои дар он минтақа маъмул ба намоиш ва фурӯш бояд гузошта шаванд, аз он чумла: обӣ, хонагӣ, чаззадор, гӯштӣ, равғанӣ, чап-чап, кунҷитӣ, фатири пиёздор, фатири тӯйӣ, заргарон, тафтонӣ, ширмоли дучуфт, тафтони дубеза, забони гов, ширмоли седонапайванд, чапоти, кулчай арӯс, лочура, лаваш, нақшин.

Ширинҳо: шакар, қанди сафед, ҳалво бо навъҳои, равған бо навъҳои, қаймоқ, анвои мураббо, тухми мурғ, набот бо намудҳои, асал бо навъҳои.

Мардуми ба базмгоҳи Меҳргон омада, баъди сайри Бозори Меҳргон ва тамошои маҳсулоти солонани деҳқон, дар чойхона нишаста, дар ҳавои мусиқии касбии меҳргонӣ хӯрок меҳӯранд, чой менӯшанд ва роҳи меҳргонгоҳро пеш мегиранд.

ДАРВОЗАИ ОҒТОБӢ

Дарвозаи рамзӣ ва ё асли аз колои монанд ба хазонбарг. Дар паҳлуи ростии он сурати барқади (андозааш мутаносиб ба қаду бари дарвоза, мувофиқи диди таҳиягар) Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон дар либоси меҳргонӣ:

точи офтобӣ бар сар, чомаи зарҳалину зардӯзӣ дар бар,
мӯзаи тиллоранг дар пой. Дар самти чапи дарвозаи
рамзӣ дар колои ҳамранги сабза ду байти шеърӣ устод
Рӯдакӣ навишташуда:

*Малико, ҷашни Меҳргон омад,
Ҷашни шоҳону хусравон омад!
Ту ҷавонмарду давлати ту ҷавон,
Май ба бахти ту ҷавон омад!*

Гирдогирди дарвозаи рамзӣ (боло ва ду паҳлу)
шилшиладор, дар намуди барги хазон.

Эзоҳ: Дар остона базми идона оғоз меёбад, аз
ҳисоби дастаҳои ҳунарӣ, маҳфилҳои эҷодии
муассисаҳои фарҳанг, гурӯҳи навозандагон менавозанд,
дар ҳавои он духтарону писарон, кӯдакону куҳансолон
мерақсанд. Дар поёни ин ҳангома суруди «Офарин»
(шеърӣ устод Мирзо Турсунзода, оҳанги Зиёдулло
Шаҳидӣ, дар иҷрои Ҷӯрабек Муродов) садо медиҳад:

*Офарин бодо шуморо, паҳлавонон офарин!
Марду занҳои далери Тоҷикистон, офарин!
Шавқатон моро ба колхозии шумо овардааст,
Эй сазоворони меҳру ҳурмату шон, офарин!
Содиқона меҳнати колхозчиён афзун намуд,
Қудрати ин мамлакатро, садҳазорон, офарин!*

ОРОИШИ МАЙДОНИ МЕҲРГОН

Майдони андозааш панҷсад бар ҳазору панҷсад
метр, роҳи камбари давродавраш асфалтпӯш, бо тасмаи
ранги сафед ораста, роҳи канори он хокии бараш
дахметра, барои аспдавонӣ, гирдогирди майдон
харакҳои нишастанӣ дорад. Дар самти рости
даромадгоҳ нишастангоҳ барои роҳбарони ҳокимияти

ичроияи маҳаллии давлатӣ ва меҳмонони фахрӣ. Дар қисми болои нишемангоҳ маркази танзими базм ва асбобу дастгоҳҳои пахшкунандаи чараёни чашнвора.

Дар мобайни майдон сутуни тануманди дарахтмонанди барқӣ, ки чил метр баландӣ дорад, шоҳаҳош ба чаҳор тараф пахн.

ДАРАХТИ ҲУСНУ ҲОСИЛ

Пояи дарахт ранги зард дорад ва аз поён ба боло бо силсилафурузонакҳои офтобранг, бо усули хомӯшу фурузоншавӣ, танзим карда мешавад.

Таҳиягари барнома, бо гурӯҳи танзимкунанда, дарахти ҳусну ҳосилро ба тарзи зерин бояд ороиш диҳад:

Аввали фасли баҳор, дарахт муғча мебандад, ба ранги шӯълаи тулӯи Офтоб, гиребони мӯғча чок мешавад, гул мекунад, гули сафед ва ё арғувонӣ, пулакчаҳои сабзранги барг падидор мегарданд, тадричан шакл мегиранд, ғӯра амсоли пунбадона менамояд, ҳаҷмаш торафт меафзояд, ранг меоварад, мепазад. Гоҳо меваҳои шоҳи дарахти ҳусну ҳосил дар намуди зардолуи пухтаву расида, гоҳо дар намуди олуи зард ва ё сиёҳ, гоҳо дар намуди хӯшаи ангури сафед, сиёҳ, зард, сурх, гоҳо дар намуди нок, гоҳо дар намудҳои себи сурх ва ё зард, гоҳо дар намуди шафтолу ва ниҳоят дар намуди шоҳаҳои серҳосили анор чилвагар мешавад. Ин чараёни ифодакунандаи пайванди **Наврӯзу Меҳргон ҳисоб меёбад ва тамоми силсилатағйироти ҳосилшаванда бо усули рангомезиҳои барқӣ, дар заминаи имконияти технологияи навини коммуникатсионӣ сурат мегирад ва ин пайвастигии силсила бо усули хомӯшу фурузоншавии фурузонакҳои барқии хурду калони намудашон ҳамрангу ҳамоҳанги**

гулҳо ва меваҳо сурат мегирад, ки аз маркази танзим идора карда, аз оғоз то анҷоми ҷашн идома меёбад.

Дарахти хусну ҳосил ҳамчун ифодакунандаи зебоӣ, яъне назокату малоҳати дарахтони гулафшон ҳангоми баҳор, меваоварӣ ва расидани ҳосили дарахтон, ки дар тобистону тирамоҳ намуди дилрабое доранд, бояд дар ниҳояти ростӣ ва ҳолати табиӣ ҷилвагар шавад. Поёни манзараи ин дарахт, ҳазонбарги офтобгуне хоҳад буд, ки села-села бар пойи дарахт мерезад ва хирмани тилоранги ҳазонбаргро намудор мекунад.

СУРАТ – ПАЙКАРАИ ГУЛАФШОНИ БАҶӢ

Пайкара – сурати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз сатҳи нишемангоҳ тахминан бист метр баланд буда, сарулибосаш ду намуд дорад: наврӯзӣ ва меҳргонӣ. Замини намуди наврӯзии сурат – пайкараи барқад сабзранг, дар партави он гулҳои рангоранги навбаҳор рангомез, шалвору кастум, гардантаноб ва попӯши ҳамранги об, яъне кабуд, ки ранги осмони обгуни баҳорро мемонад.

Намуди меҳргонии сарулибос зардфом, шалвор, кастум, таноби гардан ва попӯш ҳамранги офтоб.

Пайкара – сурати барқад, ки ҷуссаи азим ва шукӯҳу шаҳомату нигоҳи дуру нурафшон ва жарфи Роҳбари давлатро ифода менамояд ва ин ду намуди пайкара – сурат бо усули барқӣ танзим ва рангомезиаш мусалсал тағйир меёбад.

Дар поёни сурат – пайкара байти зерини Масъуди Саъди Салмон бо ранги зард сабт гардида:

*Меҳрубонӣ кун ба ҷашни Меҳргону рӯзи Меҳр,
Меҳрубонӣ кун ба рӯзи Меҳру ҷашни Меҳргон.*

Дар чаҳор самти майдон чаҳор маниторинги андозааш чор бар нух гузошта шудааст, ки равиши ҷашнро мунтазам намоиш медиҳад.

НИДОИ МЕҲРАНГЕЗ ВА МЕҲРДОД

Муסיқии Меҳргонӣ садо медиҳад. Он ҳангом дар ихотаи дусад нафар ҷавонон (сад нафар духтару сад нафар писар), ду савора ба майдони базм ворид мешавад: духтаре дар аспӣ сафеди хушсурат, ки асбобу анҷомаш ба расми Наврӯзӣ орошта, андар гардани асп ҷанбари гули садбарги сафеду сурху гулобиву зард, ёлу думи асп ҳинобаства. Духтар пероҳани гулобӣ дар бар, тоҷи офтобӣ бар сар, баландгӯяки мисранг дар даст дорад. Лаҷоми зарҳалии аспӣ ўро ҷавоне, ки андар либоси миллӣ, ҷелаки зарҳалӣ бар тан, миёнбанди ҷигарранг андар камар, саллаи обгун бар сар дорад, дошта, бо салобату виқор пеш мееравад.

Писар савори аспӣ зотии хурмоиранг, афзораши саросар зардфом, андар гарданаши ҳамели ҳазонбарги тиллоӣ, сару либосаш яксар миллӣ ва ба мисоли Офтоби зард, дар дасташ баландгӯяки нуқрафом, лаҷоми аспашро духтари соҳибҷамоли гулобипӯш дошта, маҳин-маҳин пеш мебаррад.

Ин ду нафар чун вориди майдон мешавад, суҳан оғоз менамояд:

Меҳрангез: – Ассалому алайкум. Ман ба мисоли Наврӯзам, ки дар Меҳргон ин ҷо расидаам, исмам Меҳрангез!

Шуморо, ҳамватанони азиз, меҳмонони ноҳия (шаҳр), ба базми суннати аҷдодонамон Меҳргон хайрамақдам мегӯем!

– Ассалому алайкум, ман Меҳрдодам, файзу шукӯҳу баракат овардаам, дар Меҳргони навин!

Ба шарофати Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон анъанаҳои фарҳанги миллии мо эҳё гардид, ки яке аз онҳо ҷашни Меҳргон мебошад.

Меҳрангез:

– **Чи тавре ки меҳргоншиносон таъин кардаанд, «чун Меҳр эзиди баракатбахш буд, маҳз дар айёми пухтупаз ва ҷамъоварии меваҳову ҳосилоти полезӣ ниёғони мо аз ин ҷашн пазирой мекарданд ва баракати маҳсулоти дастранҷашонро таманно доштанд»⁴¹.**

Меҳрдод:

– **Сабаби дигари баргузории Меҳргон дар тирамоҳ ин аст, ки дар ин фасл ҳамаи дарахтону гиёҳон ҷомаи заррин ба бар мекунад, ки гӯё аз фуруғи Меҳр ҳама ҷо тиллоӣ мегардад»⁴².**

Оҳанги «Шашмақом» «Гардуни Сегоҳ» дар иҷрои Фазлиддин Шаҳобов садо медиҳад, бо навои танбӯр.

Баробари ба охир расидани он, оҳанги Фозил Солиев, шеърӣ Аминҷон Шукӯҳӣ «Мепарварам» дар иҷрои Ҳунарпешаи Иттифоқи Советӣ Тӯҳфа Фозилова садо медиҳад.

Ширкаткунандагони базм дар ду самти майдон сурати иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ, Қаҳрамонони Тоҷикистон ва собиқадорони меҳнати ноҳия (шаҳр)-ро тамошо мекунад.

Муסיқии меҳргонӣ садо медиҳад.

Раиси шаҳр, (ноҳия) дар минбар, оиди суннатҳои Меҳргон, дастовардҳои кишоварзони ноҳия (шаҳр) дар соли тақвими 2017 маъруза мекунад. Иштирокчиёни базм суханронии ӯро бо кафкӯбиҳои пурмавҷ истиқбол менамоянд.

⁴¹. Раҳимов, Д. Нигоҳе ба ҷашнҳои милли ва оинҳои суннати тоҷикон. – Душанбе: Истеъдод, 2011. – С. 67-68.

⁴². Ҳамон ҷо. – С. 68

Ровиёни базм андар сифати Асосгузори сулҳу ваҳдатим миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон шеъри Низом Қосим «Пешвои миллат»-ро кироат мекунанд:

Меҳрангез:

*Пурнур шаҳчарогӣ, эй раҳнамои миллат,
Раҳҷӯи бахти халқӣ, эй раҳқушои миллат.*

Меҳрдод:

*Достони сулҳу ваҳдат бо хуни дил навиштӣ,
Аз хишти ҷисму ҷонат, кардӣ бинои миллат.*

Меҳрангез:

*Кам Сарваре ба олам, бо чораи фароҳам,
Аз интиҳои миллат, ҷуст ибтидои миллат.*

Меҳрдод:

*Дар ҷону дил гирифтӣ, аз сидқ дарди миллат,
Гаштӣ табиби миллат, кардӣ давои миллат.*

Меҳрангез:

*Аз бераҳӣ кашидӣ, то оғаҳӣ Ватанро,
Аз оғаҳии миллат, ҷустӣ бақои миллат.*

Меҳрдод:

*Киштишикаста миллат, омад ба соҳил охир,
То аз Худо расидӣ, эй нохудои миллат.*

Меҳрангез:

*Ҷар бенавои қисмат аз ту навои дил ёфт,
Оҳанги бахт бинмуд, шуд ҳамнавои миллат.*

Меҳрдод:

*Бо чеҳраи кушода, бо ҳиммати зиёда,
Бурдӣ ба рӯи дунё, нуру сафои миллат.*

Меҳрангез:

*То чашми даҳр бурдӣ, симои дилкашатро,
То минбари қаҳонӣ, бурдӣ садои миллат.*

Меҳрдод:

*Байни ҳазор миллат дар чашми даҳр аён аст,
Бо қомати расоят, арзанда ҷои миллат.*

Меҳрангез:

*Аз софиат сиёсат, бинмуда тарки ҳиллат,
Бо сидқ менамояд, хидмат барои миллат.*

Меҳрдод:

*З-ин рӯ қарини мардум, ҳастӣ чунон ки акнун,
Чун мардумак азизӣ, дар дидаҳои миллат.*

Меҳрангез:

*Хуш ҳоли он ки ин сон бинҳода аз сари сидқ,
Дилро ба роҳи миллат, сарро ба пои миллат.*

Меҳрдод:

*Эй тифли миллат, аз ту ҳамгоми зиндагонӣ,
Хушноми зиндагонӣ, пурдил ниёи миллат.*

Меҳрангез:

*Эй ҷону дил мунаввар, эй сӯи нур раҳбар,
Аз ту зиё гирифта, аҳли зиёи миллат.*

Меҳрдод:

*Эй раҳнамои ахтар, андар самои даврон,
Эй дилфидои миллат, эй ҷонфидои миллат.*

Мехрангез:

*Шуд пеши роҳи миллат во аз ту сӯи давлат,
Пеши раҳи ту во бод, эй Пешивои миллат.*

Хитобам ширкаткунандағони базм бо нидои чун
силсиламавчи давони дарё, ки соҳилро тасхир мекунад,
бар ҳаво мепечад, базмгоҳ лабрезии шодӣ мегардад:

Нидои аввал:

*Киштишикаста миллат, омад ба соҳил охир,
То аз Худо расидӣ, эй нохудои миллат!*

Нидои дуюм:

*Бо чеҳраи кушода, бо ҳиммати зиёда,
Бурдӣ ба рӯи дунё, нуру сафои миллат!*

Овои сеюм:

*Байни ҳазор миллат дар чашими даҳр аён аст,
Бо қомати расоят, арзанда ҷои миллат!*

Овои чорум:

*З-ин рӯ қарини мардум, ҳастӣ чунон ки акнун,
Чун мардумак азизӣ, дар дидаҳои миллат!*

Садои панҷум:

*Эй ҷону дил мунаввар, эй сӯи нур раҳбар,
Аз ту зиё гирифта, аҳли зиёи миллат!*

Садои шашум:

*Шуд пеши роҳи миллат во аз ту сӯи давлат,
Пеши раҳи ту во бод, эй Пешивои миллат!*

ХАЗОНИ ҲИНО

Аз самти чапу рости дарвозаи рамзӣ, ду гурӯҳ духтарон, иборат аз саднафарӣ, дар либоси идонаи меҳргонӣ ба майдон ворид шуда, аз ду канори пайраҳа саф мекашанд. Онҳо дар бар либоси миллии меҳргонӣ доранд, бар гардан овезаи зебоне дар шакли тӯмор, бандаш рангин, чилодор, ки дар он навиштаҷоти «Хазони ҳино».

Дастони духтарон ҳинобаства, дасти чап пеши бар, бо дасти рост намояндагони ҳокимияти иҷроияи давлатии маҳаллӣ, меҳмононро хайрамақдам меғӯянд.

Ровиёни базм, дар ҳавои мусиқии классикӣ, Меҳрангезу Меҳрдод аз дастовардҳои соли 2017 хочагиҳои деҳқонӣ далелҳо оварда, номи пешқадамони хочагии кишлоқро ба забон мегиранд, аҳсант меғӯянд ва дар ситоиши коргару деҳқон, рӯзидеҳи инсон, шеърҳо кироат мекунанд:

Меҳрангез:

*Боз ҷашни Меҳргон омад, хушо,
Меҳр дар ин остон омад, хушо.
Меҳр дар дил, меҳр дар дунёи дил,
Файз бар ҳар хонадон омад, хушо.*

*Меҳрро дидам саҳар дар осмон,
Ҳамчу нони гарм дар болои хон.
Осмон гӯё ки қурси меҳрро,
Ҳадя месозад ба ҷашни Меҳргон.*

Чумъа Қувват

Меҳрдод:

*Аз миёни боғҳои шаҳдбор,
Аз канори даштҳои беканор,
Аз сари ҳар хирмани монанди кӯҳ,*

*Аз Замин то қуллаҳои кӯҳсор,
Аз суруди қорвонҳои қатор.*

Меҳрангез:

*Тирамоҳи бои зарринрӯи мо,
Мекунад ҳар дам ишорат сӯи мо:
Ҳосили саҳро ба тезӣ гун кунед,
Нозу неъмат боз ҳам афзун кунед.*

Меҳрдод:

*Дил агар гарм аст, рӯй зард нест,
Боди сарди тирамоҳӣ сард нест.
Чун кунад одам ба аҳди худ вафо,
Хотири ӯро зубору гард нест,
Бевафой ҳеч кори мард нест!*

Меҳрангез:

*Тирамоҳи бои зарринрӯи мо,
Мекунад ҳар дам ишорат сӯи мо.
Пахтакору подабону коргар,
Навбанав оред пайгоми зафар*

Меҳрдод:

*Меҳнати фатҳовари халқи далер,
Мекунад ин мамлакатро беназир.
Аз ҳаво ояд агарчи бӯи барф,
Шӯълаи хурсандӣ хезад аз замир.*

Аминҷон Шукӯҳӣ

ОРОИШИ ХУРШЕД

Дар самти рости идгоҳ намоиши маҳсулоти солонаи хоҷагиҳо бо унвони «Ороиши Хуршед».

Аз коло, қоғази обногузар ва ё **селлофан** растаи барқад дар шакли хоначаҳои чаҳоркунча ва ё

меҳробшакл, дар пештоқи онҳо унвони хоҷагиҳо, андаруни он дар рафҳо (сабадҳо) маҳсулот.

Растаи меваҳо: анвои себ, себи бихӣ, анчир, анор, намудҳои ангур, шафтолу; намудҳои қоқи зардолу, санчид, анчир, қоқи себ, олу ва олуча; қоқи харбуза, навҳои чормағз, тут, мавизи сиёҳ, зард, сурх;

Болои растаҳо ному насаби пешқадамони хоҷагиҳо.

Растаи навҳои харбуза ва тарбуз.

Растаи намудҳои каду.

Растаи меваҳои хушк: намудҳои қоқи зардолу, санчид.

Растаи намудҳои гӯшт: гӯшти гов, гӯсфанд, буз, мурғ.

Растаи равған: равғани гӯсфанд, гов, буз, равғани пахта, зағир, офтобпараст, равғани кунҷит ва чуворимакка.

Болои раста ному насаби чорводорон ва парандапарварони пешқадами ноҳия (шаҳр).

Растаи маҳсулоти шири: шири гӯсфанд, буз, гов, асп.

Растаи намудҳои қаймоқ: қаймоқи гӯсфанд, гов, буз.

Намудҳои чурғот: чурғоти гӯсфанд, буз, гов.

Растаи намудҳои қурут.

Тавзеҳ: агар дар ноҳия (шаҳр) комбинати шир бошад, маҳсулоти он дар намуди зарфҳояш, агар набошад, дар зарфҳои миллии анъанавӣ бояд ба намоиш гузашта шавад.

Растаи дастгоҳҳо: **қупӣ**, чаҳдег, мошинаҳои ширдӯшӣ ва қаймоқу равғанкашӣ.

Дар пешгоҳи намоишгоҳ майдончаи намоиши чорвои зинда: говҳои дӯшоии зотӣ, букқаҳои парвоӣ, гӯсфандони парваридаи зотӣ, серқаҳои зотии тоҷикӣ, ҳамели барраҳо, бузғолаҳо, гӯсолаҳо бо тамоми рангорангиашон;

Намунаи ҳайвоноти савории боркаш: хар, асп, шутур;

Намунаи кутосҳои Тоҷикистон;

Намудҳои мурғ: гӯштдиҳанда, тухмдиҳанда; кабк, тӯтӣ ва ғайра.

Тавзеҳ: хангоме ки иштирокдорони базми Меҳргон намоишгоҳро тамошо мекунанд, аз карнаи идгоҳ суруду мусиқӣ пайваста садо медиҳад, аз он ҷумла суруди «**Тирамоҳ**» шеъри **Бозор Собир**, дар иҷрои Саидкул Билолов, дар ҳавои Ансамбли созҳои миллӣ; суруди «**Ҳазонрез**», шеъри устод Лоик, дар иҷрои Кароматулло Қурбонов, дар ҳамоҳангии Оркестри эстрадии «Гулшан»; суруди халқии «**Анор овардам**», дар ҳамоҳангии Ансамбли асбобҳои халқӣ, дар иҷрои Акашариф Ҷӯраев; суруди «**Дар ҳаваси рӯи ту бошам**», шеъри Бадриддин Ҳилолӣ, оҳанги Шохназар Соҳибов, бо ҳамовозии танбӯр, дар иҷрои Шохназар Соҳибов; суруди Барно Исҳоқова, шеъри Бадриддин Ҳилолӣ «**Афтодааст**».

Таҳиягари барнома мувофиқи имконият ва завқи шунавандагони минтақа метавонад суруду оҳангҳоро иваз намояд, миқдори онҳоро тағйир диҳад, вале асолати оҳангу матну овоз бояд нигоҳ дошта шавад.

БОҒИ ЗАРД

Мардум дар домани боғи ҳазондиди сайр мекунад, дар ин хангом боди тирамоҳӣ андак тунд мевазад, садои мусиқии садранги хишир- хишири ҳазон бар ҳаво меҳезад ва хурдсолон аз ин оҳанг шод мешаванд.

Сайркунандагон манзараи резиши баргро мушоҳида мекунанд, кӯдакону наврасон баргҳои парвозиро андар фазо ҷанг зада, аз думчааш медоранд, ба рангаш зехн мемонанд, манзараи резиши барги ҳазон ба тамошогоҳи инсон табдил меёбад.

Мӯйсафедон, ба манзараи хазонрез, бо чашми
ибрат менигаранд, умри рафтаро ба ёд меоваранд.

Яке ба дигаре мегӯяд:

– Барги сабзу шохсори пурбор ба чавонӣ, хазонрезу
дарахтони бараҳна ба пирию фартутӣ ачаб нисбате
дорад.

Ду ровии савора ин ҳангом боғро-сайргохро давр
мезанад, дар ситоиши манзараи хазонрез шеър қироат
мекунанд:

Меҳрангез:

*Баргҳо бигрехтанд аз сардкорию хазон,
Чун зани барно зи оғӯши дурушти марди пир.
Аз баландӣ ноз карда, нақши зеро по шуданд,
Нахлҳоро танбараҳна монда дар қӯҳу адир.*

Меҳрдод:

*Баргҳо бирехтанд аз шохсорони баланд,
Ё умеди ҷовидонӣ канда аҳдаширо зи ман?
Хост чун барги хазоне сахт афшонанд маро,
Афканад андар миёни роҳ садбарги чаман.*

Гулрухсор

Меҳрангез:

*Тирамоҳ асту барг мерезад,
Дар лабонаш таронаи падруд.
Нигоҳи Офтоб ҳам кунд аст,
Меравад хастаҷон ба хонаи худ.*

Меҳрдод:

*Тирамоҳ асту рӯд хушикида,
Хушклар мондаанд соҳилҳо.
Зогҳо мепаранд фориғбол,
Догсон дар фазои манзилҳо.*

Лоик Шералӣ

ХАНГОМАИ КАМАРБАНДОН

Дар ҳавои рақсидану шикастани баргрзон ба майдони боғ дастаи саднафараи духтарон аз самти чап, дастаи саднафараи писарон аз самти рост ворид мешавад, дар бар сарулибоси идонаи миллӣ, нишонаи умумиятдиҳандаи онҳо **камарбанд** аст: духтарон камарбанди сафед, яъне рӯймол, писарон камарбанди сурхро бо расми тоҷикона бастаанд.

Шеъри Абдурахмони Ҷомӣ, муаллифи оҳанг Боймуҳаммад Ниёзов «**Дил мефиребӣ**» бар фазо танин меандозад, хурду калон дар ҳавои он ба гурӯҳи камарбастагон ҳамроҳ мешаванду мерақсанд.

ЗАМЗАМАИ ХОМЎШӢ

Майдончаи осоишу фароғати боғ, сайргоҳ. Бист кати кандакории чӯбин дар намуди нимдоира гузошта, дар ҳар кадом дастархони меҳргонӣ ораста. Муйсафедон, собикадорони ҷангу меҳнат, намояндагони ҳокимияти иҷроияи маҳаллии давлатӣ бо кӯдакону наврасон нишастаанд. Онҳо дар ҳавои замзамаи пасти мусиқии классикӣ хӯрок меҳӯранд. Ба ҷуз замзамаи мусиқӣ ва садои хӯриш овози дигаре андар муҳит эҳсос намешавад. Ҷузъитарин садои хӯришу нӯшидан, амсоли шикастани нон, рехтани чой, кулқули обҳои ранга, хӯриши меваи хушку сабзавотро садобардор бо тамоми назокаташ як бар сад афзуда, тавассути дастгоҳ андар муҳит пахш мекунад.

Ин хангом садои ровӣ баланд мешавад.

Меҳрангез:

– Ба маълумоти ширкаткунандагони ҷашни Меҳргон мерасонем, ки барои осоишу фароғаташон таъомҳои меҳргонӣ, аз он ҷумла **мурғи меҳргон** муҳайёст.

Мехрдод:

– Мурғи мехргон аз ҷумлаи гизоҳои суннати мардуми тоҷик аст, ки андарунаш аз меваҳои гиёҳҳои шифобахш, сабзавоту меваҳои хушк пур карда, пухта мешавад, аз лаззати он баҳраманд шавед, азизон!

Ин ҳангом суруди «**Хуш он замон**», шеъри устод Абулқосим Лохутӣ, оҳанги халқ, дар иҷрои Шоиста Муллоҷонова садо медиҳад.

Дар поёни суруд садои ровиён баланд мешавад:

Мехрангез:

– Дӯстдорони базми Мехргонро ба мушоираи «**Хазонборон**» даъват мекунем. Ҳар нафареро, ки аз ситоиши тирамоҳи заррин огоҳ аст, дилбастаи пероҳани тиллоии Замин, рӯйи саҳна мехонем. Ин ҳангом чордаҳ нафар духтарони гулпераҳан давра меороянд, таҳти мусиқии классикии маҳин мушоира оғоз меёбад.

МУШОИРАИ ХАЗОНБОРОН

Духтари якум:

*Хазон резад, эй ёрон кучоед?
Ба рағми ин хазонборон кучоед?
Хазони бӯстони дил расида,
Шумо дилсӯзу дилдорон, кучоед?*

Духтари дуюм:

*Шамоли тунди фасли тирамоҳон
Фурӯ резонд барги шохсорон.
Ту гӯӣ баргҳо дар рӯи дунё
Парешонанд монанди гарибон.*

Духтари сеюм:

*Ба рӯи роҳҳо барги хазон рехт,
Ки гӯӣ обрӯи бӯстон рехт.*

*Табиат пир шуд дар тирамоҳон,
Хазони умр як – як бенишон рехт.*

Духтари чорум:

*Чӣ суд аз шуҳрати барвақту осон?
Чӣ суд аз наири чанде шеъру достон?
Дили шоир ба монанди Замин аст,
Ки бояд кард ҳар дам киштгардон.*

Духтари панҷум:

*Намонад кишти деҳқон нодуруда,
Намонад шеъри шоир носуруда.
Дар ин дунёи бурду бохт, эй кош,
Намонад коми ошиқ норабуда.*

Духтари шашум:

*Дило, фарёди ту гар гӯирас нест,
Чунин ёбам: дар олам ҳеч кас нест.
Гули тарро ба сарвақт ар набӯӣ,
Замину осмон чуз хору хас нест.*

Духтари ҳафтум:

*Дарахти пирро дар тирамоҳ бин,
Чу пири қадҳамида зору мискин.
Бинолад реша аз тан, тан зи реша:
Фигон аз талхиҳои умри ширин.*

Духтари ҳаштум:

*Ҳама монанди мо шайдо наоянд,
Баҳору тирамах якҷо наоянд.
Агар дарёдилеро бурд дарё,
Дигар мардум лаби дарё наоянд.*

Духтари нухум:

*Баҳорон баргро ранги чавонист,
Ба фасли тирамоҳ ранги хазонист.
Мазан сангам ба ҳаққи пургуноҳӣ,
Гуноҳи ман гуноҳи зиндагонист.*

Духтари даҳум:

*Чу пойизи гарон омад, гули ман,
Дарахтонро хазон омад, гули ман.
Маро бо ту мисоли шоҳаю барг,
Чудодӣ дар миён омад, гули ман.*

Духтари ёздаҳум:

*Табиат хаставу ночӯру нотоб,
Зи ҳар шоҳе бирезад гӯӣ зардоб.
Тапад барги хазон афтада аз шох,
Чу моҳии бурунафтада аз об.*

Духтари дувоздаҳум:

*Бидидам, тирамаҳ дарё ҳазин аст,
Ба лабҳош оҳҳои вопасин аст.
Чу пири варшикаста, паршикаста,
Зи худ навмед дар рӯи Замин аст.*

Духтари сездҳум:

*Ҳар гул, ки шукуфад, лаби ханидаи мост,
Ҳар чашма, ки чӯшад, дили болидаи мост.
Ҳар барги хазон, ки тирамаҳ мерезад,
Аз камҳавасиҳо гули ноцидаи мост.*

Духтари чордаҳум:

*Хазонрезу хазонрезу хазонрез,
Чаро умри чавонӣ бигзарад тез?*

*Чаро одам надонад қимати умр?
Чаро ночиз гардад аз паи чиз?*⁴³

Лоик Шералӣ

Дар поёни мушоира чордах писар бо сарулибоси ораста ба сахна мебарояд ва ҳар кадоме ба духтаре, чун рамзи ошиқӣ ва тирамоҳ, яктой себи калони зардро ҳадия мекунад.

Оҳанги «Шашмақом», «Сокиномаи Наво», шеърӣ Ҳофизӣ Шерозиро, Тӯҳфа Фозилова, Ҳунарпешаи халқии СССР, месарояд.

НАМОИШГОҲИ ЁҚУТ ВА ЗАБАРҶАД

Саҳни намоиши сангҳои қимматбаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Болои майдончаи чаҳоркунҷаи суффамонанд намунаи сангҳои мрамор: сафед, сурх, зард, кабуд, сиёҳ; намудҳои гуногуни ёқут, забарҷад, фирӯза, ҳамчунин, сангҳои дигари ороишӣ, сохтмонӣ гузошта шудаанд.

Дар паҳлуи намоишгоҳ асбобҳои зебои сангини рӯзгор, ҳайкалчаҳо, шамъдону лаъличаҳо ва зарфҳои мрамарин бо тартиби мутаносиби рангҳо ва тарҳашон чида шудаанд.

Ин хангом аз карнаи базмгоҳ суруди «**Ишқи ватан**», шеърӣ Ҳабиб Юсуфӣ, оҳанги халқ, дар иҷрои Абдулло Назриев садо медиҳад.

ХАЙМАИ ХУРШЕД

Дар самти чапи боғ, наздикии дарвозаи баромадгоҳ хаймаи курашакл аз қолаби ҳамранги Офтоби ба

⁴³. Шералӣ, Л. Куллиёт. Ашъор. – Душанбе: Адиб, 2008. – Ҷилди 1. – С. 462-512

гурубрафта, аз боло ба поён лахтҳои калон – калони сабз, чигарӣ, сафед дорад; гирдогирдаш бо бандҳои зарҳалии пӯпақдор ороиш ёфта. Андар болои дарвозааш аз меваҳои аълосифату меҳргонии зард, себ, нок, анҷири зард: себи бихӣ, хоҳ асливу хоҳ сохта, навиштаҷоте «**Офтоби Меҳргон**».

Андаруни хайма болои дастархони меҳргонии сурх ҳамаи намудҳои ҳаҷман калони ҳосили замин: намудҳои харбуза, тарбуз, каду, қоқи зардолу себ, олу, олуча; сӯтаҳои зарду сурхи ҷуворимаққа; гирдогирди хайма дар бандҳо дастаҳои гандум, ҷав, пояҳои офтобпараст; дар сақфи хайма ҳамели навҳои ангури зимистона ба ришта кашида. Атрофи дарвозаи даромадгоҳ ҳамели ҳазонбарг ба тарзи шилшила ва парпара овезон.

Аз самти офтобнишин, аз равзанаи гирд дастаи нури равшанӣ тавассути асбоб ба хайма ворид карда мешавад, ки он дар самти муқобили девор сурати **Офтобро мекашад**.

Иштирокчиёни базми Меҳргон Хаймаи Хуршедро тамошо карда, аз дарвоза бо эҳсоси шукронаву каноатмандӣ берун мераванд.

Ин хангом суруди «**Ҳар дам ғанимат аст**», шеъри устод Лоиқ Шералӣ, оҳанги Ҷӯрабек Муродов садо медиҳад. Мардум дар тасдиқи маънои он андешаманд ба чор тараф роҳ мегиранд.

Садои ровиёни базм, ки дар ҳавои оҳанги меҳргонӣ шеърхоро андар ситоиши фасли ҳазонрез мехонанд, дар фазо танин меандозад:

Меҳрангез:

*Дод аз ин бод, аз ин боди хунук
Богро ҷайбу гиребон задааст,
Вой аз ин фасли ҳазон, фасли ҳазон
Даст дар хуни дарахтон задааст.*

Меҳрдод:

*Ҳар пояи дарахт, ки урён аст,
Чӯбӣ, чу пойи инвалидон аст.
Дар чорчӯбаҳои сафедорон
Тасвири зарди боғи хазон аст.*

Бозор Собир

Меҳрангез:

*Дар кӯҳу пушта,
Дар боғу полез,
Гӯяд фасона боди хазонрез,
Оё бирезанд гулҳои шодӣ
Аз шохсори уммеда ман низ?*

Меҳрдод:

*Сахро чу хони афшонда холист,
Фарёди мурге роҳатфазо нест.
Оё маро ҳам рӯзе зи тақдир
Ин сон ҳаёти берангу борест?*

Меҳрангез:

*Дарё ором чун пири солор,
Хуршед бе завқ чун марди бемор.
Оё дили чун шаҳбози ман ҳам
Рӯзе ба ин дом гардад гирифтор?*

Меҳрдод:

*Рӯз аст кӯтоҳ чун васли ҷонон,
Шабҳо дароз аст чун ҳаҷри ёрон.
Оё маро ҳам дар умри кӯтоҳ
Ин лаҳза ояд аз рӯзгорон?*

Меҳрангез:

*Ҳар барги ларзон, ҳар нахли урён
Гӯяд ҳадице аз навбаҳорон.*

*Гул мекунад боз дар сафҳаи дил,
Як байти уммед, як байти армон.*

Гулназар

Одамон чун дарёчаҳои кӯҳӣ ба чаҳор тарафи ноҳия (шаҳр) роҳ мегиранд. Ҳар қадар ки онҳо аз меҳргонгоҳ дур шаванд, садои мусиқии дилнишин, овози дилхоҳ, нафаси боди хазонрез ба онҳо бештар асар карда, он ҳама андар устухонашон гӯё ки акси садо медиҳад, водор менамояд, ки аз баҳори сабзу тар, тобистони офтобаш шӯълавар, тирамоҳи хазонрез ва сардиҳои зимистон ёдовар шаванд, аз ин ҳама рангорангии айёми чаҳоргона ва гузашти умр андеша кунанд.

Ин ҳангом «**Эй одамон**», шеърӣ Саидали Маъмур, муаллифи оҳанг Қӯрабек Муродов, дар ҳамоҳангии созҳои миллӣ, дилҳоро таскин мебахшад гӯё:

*Одам ба одам зиндааст,
Мегуфт модар ҳар замон,
Ман зинда бошам бо шумо,
Эй одамон, эй одамон.*

*Ман бе шумо як қатраам,
Як қатра бошад ноён.
Як қатра кай дарё шавад?
Эй одамон, эй одамон.*

*Ман бе шумо як зарраам
Аз Офтоби зарфишон.
Як зарра кай тобон шавад?
Эй одамон, эй одамон.*

*Ман бе шумо як ахтарам,
Аз ахтарони осмон.*

*Назме нагардад каҳкашон,
Эй одамон, эй одамон.*

*Як дона кай хирман шавад?
Як гул нагардад бўстон.
Як шеър кай девон шавад,
Эй одамон, эй одамон.*

*Ман бе шумо як чашмаам,
Ман бо шумо баҳри дамон,
Эй одамон, эй одамон!*

Акси садои сароянда дар муҳити идона доман густурда, мавҷи нидои «**Эй одамон, эй одамон!**» садбора афзуда, бар ҳаво мехезад ва ҳамабора бар сари фавҷи одамони дар кӯчаву майдонҳо равон мерезад, Замину замони айёми Меҳргон аз ин замзама лабрез мешавад.

Номаи ҳаштум
ДАФТАРИ МЕҲРГОН

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

*Малико, ҷашии Меҳргон омад,
Ҷашии шоҳону хусравон омад.
Ҳаз ба ҷойи мулҳаму хиргоҳ,
Бадали боғу бӯстон омад.
Мӯрд ба ҷойи савсан омад боз,
Май ба ҷойи арғувон омад.
Ту ҷавонмарду давлати ту ҷавон,
Май ба бахти ту ҷавон омад.*

Абулқосими Фирдавсӣ

*Фаридун чу шуд бар ҷаҳон комгор,
Надонист чуз хештан шаҳриёр.
Ба расми каён тоҷу тахти меҳӣ,
Биёрост бо кохи шоҳанишоҳӣ.
Ба рӯзи хучаста сари Меҳрумоҳ,
Ба сар барниҳод он каёнӣ кулоҳ.
Замона беандӯҳ гашт аз бадӣ,
Гирифтанд ҳар як раҳи эзадӣ.
Дил аз довариҳо бипардохтанд,
Ба оини Кай ҷашии нав сохтанд.
Биканд андар он кӯҳ оташкада,
Бад-ӯ тоза шуд Меҳргон ва Сада.
Нишастанд фарзонагон шодком,
Гирифтанд ҳар як зи ёқут ҷом.
Майи равшану чеҳраи шоҳи нав,
Ҷаҳон гашт равшан сари моҳи нав.
Бифармуд, то оташ афрӯхтанд,
Ҷама анбару заъфарон сӯхтанд.
Парастидани Меҳргон дини ӯст,
Таносову хӯрдан оини ӯст.
Кунун ёдгор аст аз ӯ моҳи Меҳр,*

*Бикӯшу ба ранҷ эҷ манмой чехр.
Варо буд ҷаҳон солиён понсад,
Ки нафканд як рӯз бунёди бад.*

Манучехри Домғонӣ

*Шод бошед, ки ҷашни Меҳргон омад,
Бонги овои дуройи корвон омад.
Корвони Меҳргон аз Ҳазрон омад,
Ё аз ақсои билоди Чинистон омад.
На аз ин омад, биллоҳ, на аз он омад,
Ки аз фирдавси барин в-аз осмон омад.
Меҳргон омад, ҳон дар бигшоодаш,
Андар ореду тавозӯ бинмоодаш.
Аз губори роҳ эдар биздоодаш,
Бинишонеда ба лаб хурд бахшоодаш.
Хуб дореду фаровон бистоедаш,
Ҳар замон хидмати лахте биафзоодаш.*

*Омад хучаста Меҳргон, ҷашни бузурги хусравон,
Норанҷу нору аргавон овард аз ҳар ноҳия.
Чу мутрибон зананд навои тахти Ардашер,
Ки Меҳргони Хурдаку гоҳе синаҳбадон.
Эй амири меҳрубон, ин Меҳргон хуррам гузор,
Фарру фармони Фаридун варз бо фарҳангу ҳанг.*

Унсурӣ

*Чу нав кардӣ навойи меҳргонӣ,
Бибурдӣ ҳуши халқ аз меҳрубонӣ.
Меҳргон омад, гирифта фолаш аз некумисол,
Некрӯзу некҷашну неквақту некфол.*

Дакиқӣ

*Меҳргон омад, ҷашни малик Афредуно,
Он кучо гов беҳ парвардаш бармоюно.*

*Мехргони нав даромад, бас муборак Мехргон,
Фоли саъд оварду рӯзи фарруху бахти чавон.*

Асадин Тӯсӣ

*Фаридуни Фаррух ба гурзи набард,
Зи Заҳҳоки тозӣ баровард гард.
Чу дар бурчи шоҳин шуд аз хӯша меҳр,
Нишаст ӯ ба шоҳӣ сари моҳи меҳр.
Ба ороиши Мехргон ҷашн сохт,
Ба шоҳӣ сар аз чархи моҳ барфарохт.*

Қатрон

*Одинаву Мехргону моҳи нав,
Боданд хучаста ҳарсе бар Хусрав!*

Санони Ғазнавӣ

*Гоҳ он омад, ки боди Мехргон лашкар кашад,
Дасти ӯ пирохани ашҷар аз сар кашад.
Богҳоро доғҳои ибриён бар-бар занад,
Шохҳоро чодари настуриён бар сар кашад.
З-он ки савсан ҳамчу намомасту нарғис шӯхчаим,
Ҳар ду бадхӯ роҳ медад зар ва дар зевар кашад.*

Амир Муиззӣ

*Бандагони меҳрубон аз баҳри ҷашни Мехргон,
Тӯҳфаҳо оранд пеши хусравони комрон.
Гарчи дарё очиз аст аз омадан бар дасти абр,
Риштаи лӯблӯ фириштад пеши тахти шаҳриёр.*

Фаррухии Сиистонӣ

*Ба фаррухиву ба шодиву шоҳии эроншоҳ,
Бо меҳргонӣ биншаст бомдоди пагоҳ.
Мехргон ҷашни Фаридун мулки фаррух бод,
Бар ту, эй ҳамчу Фаридун, мулк фаррухфол.
Бикишод Мехргон дари иқбол бар ҷаҳон,*

Фархунда бод, малики Шарқ Меҳргон.

Масъуди Саъди Салмон

*Рӯзи Меҳру моҳи Меҳру чашни фаррух Меҳргон,
Меҳр биафзой, эй нигори моҳчехраи меҳрубон.
Меҳрубонӣ кун ба чашни Меҳргону рӯзи Меҳр,
Меҳрубонӣ кун ба рӯзи Меҳру чашни Меҳргон.
Чомро чун лола гардон, аз набиди бодаранг,
В-андар он мангар, ки лола нест андар бӯстон.*

*Ба хидмат пеши рӯйи ӯ миён бастаст шоҳи гул,
Зи ҳашият пеши зулфи ӯ сарафкандаст савсанбар.
Ба хӯйу одати обо ба чамъи зоирон «зар» бар деҳ,
Ба расму сирати ақдод, чашни Меҳргон «май хӯр».*

*Хусраво! Шабҳои умрат рӯз бод,
Меҳргони мулки ту Наврӯз бод.
Раъйи нурони ту хуришедвор,
Дар қаҳони адл мулкафрӯз бод.*

Мунчики Гирмизӣ

*Худойгоно фархунда Меҳргон омад!
Зи боғ равон гаит ба таҳвили Офтоб аҳвол,
Саропардаи суҳбат кашад себу турунч,
Ба табли реҳлат барзад гули бунафша дувол.
Ба сони моҳии заррин кунун фуру резад,
Зи бед барг ба як зилзила ба оби зулол.*

*Меҳргон омад ба хидмат, шаҳриёро назди ту,
Дар миёни бӯстон бикишод ганҷи шойгон.*

Рашиди Ватвот

*Омад хучаста мавсими қурбон ба Меҳргон,
Хунрези ин ба ҳам шуд бо баргрезии он.
Бичӯй меҳри ман, эй навбахори ҳусн, ки ман,
Ба қорат оям ҳамчун ба Меҳргон оташ.*

Низомии Ганҷавӣ

*Даромад Борбад чун булбули маст,
Гирифта барбате чун об дар даст.
Зи сад дастон, ки ўро буд дар соз,
Гузида кард, сӣ лаҳни хушовоз.
Ба барбат чун сари захма даровард,
Зи руди хушк бонги тар даровард.
Чу бод аз «Ганҷи бодовард» рондӣ,
Зи ҳар боде лабааш ганҷе фишондӣ.
Зи «Ганҷи сӯхта» чун сохтӣ роҳ,
Зи гармӣ сӯхтӣ сад ганҷро оҳ.
Чу «Шодирвони марворид» гуфтӣ,
Лабааш гуфтӣ, ки марворид суфтӣ.
Чу «Тахти тоқдисӣ» соз кардӣ,
Биҳишт аз тоқҳо дар боз кардӣ.
Чу қанд аз «Ҳуққаи Ковус» додӣ,
Шакар қолаи ўро бўс додӣ.
Чу лаҳни «Моҳ бар кӯҳон» кушодӣ,
Забонаш моҳ бар кӯҳон ниҳодӣ.
Чу бонги «Сабз дар сабзааш» шунидӣ,
Зи боғи зард сабза бардамидӣ.
В-агар «Сарви саҳӣ»-ро соз додӣ,
Саҳисарвааш ба хун хат боз додӣ.
Чу «Нӯшинбода»-ро дар парда бастӣ,
Хумори бодаи нӯшин шикастӣ.
Чу карди «Ромиши қон»-ро равона,
Зи ромиши қон фидо кардӣ замона.
Чу нав кардӣ навои «Меҳргонӣ»,
Бибурдӣ ҳуши халқ аз меҳрубонӣ.*

*Чу захма рондӣ аз «Кини Сиёвуш»,
Пур аз хуни сиёвушон шудӣ гӯш.
Чу кардӣ «Боги ширин»-ро шакарбор,
Дарахти талхро ширин шудӣ бор.
Ба гуфти Борбад к-аз бор беҳ гуфт,
Забони хусраваш сад бор «зеҳ!» гуфт.
Ба ҳар парда, ки ӯ бинвохт он рӯз,
Малик ганче дигар пардохт он рӯз.
Ба ҳар парда, ки ӯ барзад навое,
Малик додаш пур аз гавҳар қабое.*

Садриддин Айни

*Ҳар гул, ки ба навбахор бишкуфт,
Охир ҳамаро хазон чу хас рӯфт.
Ҳар қост, ки обшору гулгашт,
Охир шуданист хушк чун дашт.
Ҳар қаср, ки сохт дасти меъмор,
Дар дасти фаност охири кор.
Ҳар моҳ, ки ёфт авчи иқбол,
Гардид ҳилол охири ҳол.
Дар сафҳаи рӯзгор аз кас
Номи баду нек монаду бас.
Эй дил, чу гузаштанист айём,
Бар хурду бузург кому ноком.
Он беҳ ба замини зиндагонӣ,
Тухми амали накӯ фишонӣ*

Абулқосим Лоҳутӣ

*Шаҳодат медиҳам бар ин, ки ман аз миллати корам,
Нажоди саъйу тухми ранчу насли дудаи захмат.
Ба чизе нестам тобеъ ба чуз фармудаи захмат
Ба чуз захмат надорам мазҳабе, ин аст иқрорам!*

*Боги чаҳон бе вучуди фаълаву деҳқон,
Мева, ки сахл аст, як гиёҳ надорад.*

*Хуш он замоне, ки дар байрақи миллат
Бубинам путку доси коргарро.*

*Сустию навмедӣ андар роҳи заҳматкаш хатост,
То нафас боқист дар тан, кор мебоист кард.*

*Бе рафиқи ростгӯе кор кардан мушки ласт,
Рост гӯям: зиндагӣ бе ёр кардан мушкил аст.
Азму чаҳд осон кунад ҳар сахтро, Лоҳутиё,
Шаъни инсон нест гӯяд: кор кардан мушкил аст.*

*Бе чуну чаро аз мост, ҳар чиз ки дар дунёст,
Ин неъмату нон аз ту, ин давлату ҷоҳ аз ман.*

*Дониш, эй деҳқон, аср дорад, намедонӣ магар?
Маърифат таъми шакар дорад, намедонӣ магар?
Дарс хону кор кун, то аз саодат бархӯрӣ,
Тухм агар пошӣ, самар дорад, намедонӣ магар?*

Мирзо Турсунзода

*Офарин бодо шуморо, паҳлавонон офарин!
Марду занҳои далери Тоҷикистон офарин!
Шавқатон моро ба колхозии Шумо овардааст,
Эй сазоворони меҳру ҳурмату шон офарин!
Содиқона меҳнати колхозчиён афзун намуд,
Қудрати ин мамлакатро, садҳазорон офарин!*

ТИРАМОҲ

*Шӯҳрати бисёр дорад тирамоҳ,
Номи лангардор дорад тирамоҳ.
Дастии боло, рӯи хандон, чашими сер,
Домани нурбор дорад тирамоҳ.*

*Паҳн карда хони зебо дар Замин,
Нозу неъматҳои дунё дар Замин.
Мекунад моро ба даргоҳаи хабар,
Дорад он тӯю тамошо дар Замин.
Хам шуда сӯи Замин бо эҳтиром,
Медиҳам аз номи колхозчи салом.
Чун дарахти сершоҳу сербарг,
Мисли домоду арӯси некном.
Кӯҳсор аз шарқ чун деҳқони пир,
Мебарад тӯёнаҳои беназир:
Лаъли заррин ба сар бардошта,
Ҳар саҳар гӯяд, ки: аз ман ҳадя гир!*

Пайрав Сулаймонӣ

БА БОҒБОН

*Ногаҳон хазон
Ба чаман фитод,
Ранги гул парид,
Барги суман фитод.
Амон, булбулон,
Фигон, бедилон,
Гул зи даст рафт...
Ба дил шикаст рафт..!
Дигар сафо намонд,
Гуле ба ҷо намонд.
Гуле дигар надидам,
Гуле дигар начидам,*

*Гуле бӯ накардам,
Ба гул хӯ накардам.*

*Гуле бичидаму гуфтам, ки гул ба гул шояд,
Ки ҷои гул ба сари синаи ту мебояд.
Туро бидидаму тақдиму пешкаш кардам,
Ки нури хусни ту бо ранги гул бияфзояд.
Баҳору фасли ҷавониву гул ганимат дон,
Гули шукуфтаи худро мадеҳ ба боди хазон.*

*Аз гул арақ чакиду ҳамон дам гулоб шуд,
Хун дар димоги булбули мискин шароб шуд.*

БОҒБОНИ ГУЛ

*Богбони гул,
Посбони гул.
Сӯхт дар гамат
Ошёни гул.
Гӯш кун даме
Достони гул.
Гарчи дидаӣ
Навбаҳори гул.
Умр бурдаӣ
Дар канори гул.
Синаат пур аст
Аз губори гул.
Ҷон фишондаӣ
Дар вафои гул.
Сар фикандаӣ
Зери пои гул.
Дар мизочи гул
Ранги вафо набуд,
Дар тароваташ*

*Нашъунамо набуд.
Дар сиришти ӯ
Асл ҳаё набуд.
Ошно набуд,
Ошно набуд.
Бӯ набурдаӣ
Аз сафои гул,
Маҳв гаштаӣ
Дар адои гул.
Ишваҳои гул
Ҳон, гариб буд,
Ғамзаҳои ӯ
Бас аҷиб буд.
Рангу бӯи ӯ
Дилфиреб буд,
Аз вафову аҳд
Бенасиб буд.
Тухму решааш
Нонаҷиб буд,
Бегумон будӣ
Аз ҷафои гул,
Беҳабар будӣ
Аз хатои гул.
Ҳайфи меҳнатат
Ройгона шуд...
Розҳои дил
То фасона шуд,
Баҳри дилфиреб
Ин баҳона шуд,
Дил кашиду рафт
Аз миёна шуд.
Эй фанои гул,
Мубталои гул,
Чанд хун шавӣ
Аз барои гул.*

Ҳабиб Юсуфӣ
МАНЗАРАИ ТИРАМОҲИ ЧАНУБ

*Канӣ Офтоби
Гарми тобистон?
Рӯзҳои дароз
Чӣ шуд зи миён?
Тирамоҳ оё,
Оё тирамоҳ?
Осмонро бинед:
Чо- чо абр.
Офтоби тобон,
Аз паси абрҳо
Нигоҳ мекунад...
Ана бар кӯҳсорон
Аз авҷи фазо
Абр мефарояд,
Гӯё кӯҳҳои
Тафсоншударо
Сард менамояд.
Ана кӯҳсорон
Зери туманҳо
Қавоқ андозанд,
Ё аз тобистон
Пеши тирамоҳ
Шиква месозанд?
Обаки чӯйҳо
Тунук шуда боз
Бас соф гаштааст,
Чун чашмаҳои
Чонбахши Дарвоз
Шаффоф гаштааст.
Баргҳои дарахт
Заррин шудаанд,*

Чун нури офтоб
Онҳо зинати
Замин шудаанд.
Рехта беҳисоб!
Шамоли сентябр
Гардҳои Замин
Ба рақс
Дарорад,
Онро то сари
Баргҳои заррин
Боло барорад.
Ин ҳолро дида
Абри тирамоҳ
Дар қаҳр мешавад,
Сипоҳи худро
Аз ғазаб гоҳ – гоҳ
Пештар мебарад.
Фармон медиҳад
Борони покро
Дар чунин ҳангом,
То ки шӯриши
Шамолу хокро
Гардонад ором.
Якбора онгоҳ
Бисёре аз ҳаво
Борон биёяд,
Зуд дарахтонро
Аз ҳучуми гардҳо
Халос намояд.
Канӣ Офтоби
Гарми тобистон?
Рӯзҳои дароз
Чӣ шуд аз миён?
Ба боғ биёед,
Ангурро бинед

*Болои дарахтон-
Метобад
Ҳамчун
Банди марворид,
Ба шох овезон.
Ҳам олуи зард,
Ҳам ниҳоли тут
Кайҳо боз дилишод:
Ба бозбон дода
Меваҳои худ
Дерест озод.
Баргҳои худро
Партофта акнун
То баҳор хобанд,
То дар соли нав
Аз ин ҳам афзун
Мева андозанд!
Аммо дигаранд
Дарахтони себ
Вақти тирамоҳ:
Урганчи себҳо
Чунон ҳам базеб,
Аҷаб ҳам дилхоҳ!
Онҳо то алҳол
Меваҳои онро
Дошта дар канор,
Парвариш карда
Мешаванд гӯё
Рақибӣ анор.
Танҳо гоҳ – гоҳ
Шамоли сентябр
Сахттар мевазад.
Себҳои сурхро
Давида бо қаҳр,
Канда мегирад,*

*Шохҳо хам шаванд,
То ки онро зуд
Дар ҳаво доранд.
На, кӯдакони
Хурди масъуд
Онро мемонанд?
Колхозчизанон,
Чавондухтарон
Ҳосил гундоранд,
Кӯдаконашон
Ҳам тозон – тозон
Доман медоранд.
Канӣ Офтоби
Гарми тобистон?
Рӯзҳои дароз
Чӣ шуд аз миён?
Охир тирамоҳ
Фасли барфӣ нест,
Инро медонед,
Ҳар ҷо дар сахро
Пунбаи барфӣ аст,
Ҳайрон мемонед!
Сурхрӯ духтарон
Байни шохҳои
Кабуди
Баланд
Сурудхонон
Ҳама гулҳои
Сафед мечинанд.
Онҳо мегӯянд:
«Тамошо кунед
Гулзори моро!»
Тирамоҳ фасли
Гулҳои сафед,
Бинед инҳоро!*

*Он гоҳ гӯед:
Тирамоҳи ҷануб
Чунон ҳам зебост!
Агарчанде ки
Навбаҳор марғуб,
Ин ҳам дилкушост.*

**Боқӣ Раҳимзода
СУРУДИ БОҒБОН**

*Шод ҳастам, меваҳои боғи ман
Файз меорад ба ҳар дастурхон.
Шод ҳастам, ҳосили дасти маро,
Меписандад аҳли ҳар як хонадон.
Себу ангуру анори боғи ман,
Меравад то Маскави пуришаъну шон.
Он чунон ман боғҳо барпо кунам,
То шавад аз мева пур рӯи ҷаҳон.*

**Ғаффор Мирзо
ДЕҲҚОН, КИ КИШТ, БОЯД ҒУН КУНАД**

*Моли деҳқон шаб бимонад дар адир,
Хоб аз чашми ҳаёлаш мепарад.
Хирманаши монад агар ноқӯфта,
Луқмаи нон аз гулӯяш нагзарад.*

*Тӯи фарзанди азизашро, ки нест
Дар ҷаҳон аз ин савоби зӯртар,
Деҳқони хуб мағтал мекунад,
Монда бошад кори деҳқонӣ агар.*

*Нест дар дунё гуноҳе сахттар
Аз гуноҳи ӯ, ки дар фасли баҳор,
Кошт, аммо ҳосилашро тирамоҳ
Кард зери барфу борон хоруздор...*

*Дехқон! Соатбасоат Офтоб
Мешавад бар қавси худ наздиктар,
Бар сари мо тирамоҳи бадқавоқ
Мекунад ҳар дам ду абру сарбасар.*

*Дехқон! Танг аст вақти пахтакор,
Чумла ташишҳои дигарро бирон,
Неъматҳои худро бубардор аз Замин,
Сарвати худро тағи борон намон.*

Аминчон Шукӯҳӣ

ДИЛ БА КОЛХОЗИ ШУМО ОШИҚ ШУДАСТ

*Дил ба колхозии шумо ошиқ шудааст,
Ошиқи якумрии содиқ шудааст.
Чун ки қору боратон, эй дӯстон,
Бар муқофоти Ватан лоиқ шудааст.*

*Кони пахта домани майдонатон,
Пур зи неъмат рӯи дастурхонатон.
Хонаи нав, мактаби нав, роҳи нав
Ҳосили меҳнат-ҳузури қонатон.*

*Ҳар ниҳоле бар ниҳоле ёр шуд,
Бог барпо гаштаву пурбор шуд,
Об омад, нур омад, бахт ҳам,
Мазраи беҳосиле гулзор шуд.*

*Маҳкам аз домани ҳиммат дошта,
Обрӯи хешро бардошта,
Пешсаф бошед аз ин ҳам бештар,
Пахтаи бисёрро гундошта.*

БАРГҲОИ ТИЛЛОӢ

*Баргҳои сабз тиллоӣ шуданд,
Сурхрӯ гӯё ки аз боӣ шуданд.*

*Лек аз сайри шамоли тирамоҳ
Зери по афтода ҳарҷой шуданд,
Дар фироқи боғ савдой шуданд.*

*Меваҳоро чида чун дурдонаҳо,
Мардумон бурданд сӯи хонаҳо.
Барғҳо монанд чун болу паре
Баъди кӯчи булбулон аз лонаҳо,
Дур аз сарманзили ҷононаҳо.*

*Боз фардо чун расад фасли баҳор,
Барғҳои тоза андар шохсор
Боз ҳам гаҳвораҷунбонӣ кунанд,
Дар сари гулҳо қатор андар қатор.*

*Богҳо чун Ҳотами тоӣ шаванд,
Меваҳои сабз тиллоӣ шаванд,
Дида онро барғҳо боз аз гурур
Худписанду маст аз боӣ шаванд,
Боз ҳам рӯзарду ҳарҷой шаванд.*

БОҒБОНРО МЕПАРАСТАМ

*Дар себзорон мафтуну мастам
Дар ин дақиқа, то ин ки ҳастам,
Дастони деҳқонро мефишорам,
Ман боғбонро мепарастам.*

*Дарде набинад дасти ҳунарвар,
Дастии ҳунарманди боғпарвар,
К-аз дашту ҷӯли дирӯзу имрӯз
Ояд насими шӯхи муаттар.*

ЗАМИНИ БОРИ АВВАЛ КИШТГАРДИДА

*Замини бори аввал киштгардида,
Ба дунё чаши меҳӯзад ба мисли кӯдаки навзод.*

*Туро, эй марди дехқон, бар сари гаҳворааш дида,
Гаҳе механдаду гаҳ менамояд гиряву фарёд.
Нарезад то ки бефарқ аз рухи Хуршед,
Дигар бар хоку гил он зарраҳои гарми тиллоӣ,
Кушояд сабз дастархон ба сад уммед,
Ки зебой бирезад боз аз нав рӯи зебой.
Замини чомаҳои зарҳалишӯшам,
Ба фасли тирамоҳ овард хирман-хирман эҳсон,
Қадаҳ пур карда бар бахти шумо нӯшам,
Заминҳои навободам, набуд фатҳи шумо осон!*

Лоик Шералӣ
БОРОНИ ТИРАМОҲ

*Рехт борон... торҳои сим-сим
Хуш навои осмонӣ доштанд.
Зеру бамҳоишон ба рӯи бомҳо
Муждаҳои меҳргонӣ доштанд.*

*Рехт борон... риштаҳои нуқрагун
Шуд сари дӯши дарахтон шилшила.
Мечакид аз панҷаҳои баргҳо
Ҳамчу зардоб аз кафи пуробила.*

*Рехт борон... гесувони обияш
Бӯи дашту бӯи коҳу беда дошт.
Дошт бӯи сабзаҳои сӯхта,
Бӯи мағшуши гули хушикида дошт.*

*Рехт борон... гӯши ҷони ман шунид,
Аз лаби гул хандаҳои вопасин.
Аз шамоли хашиму печону тунд,
Тухми гулҳо рехт дар рӯи Замин...*

*Рехт борон... гар губор аз рӯи гул
Бистурад бо лутф борони баҳор,*

*Бо ҳазор афсӯс борони тирамоҳ
Аз руҳи барги хазон шӯяд зубор.*

ТИРАМОҲ

*Осмони тозарӯ шуд тирарӯ,
Токҳоро гӯр карданд.
Пояҳои хушки пахта бегулу беварг монданд,
Рафт з-онҳо қадру қимат, он гули симинашон,
Сӯяшон сар ҳам намесозанд дигар пахтачинон.*

*Пуштаҳо урён шуданд аз сабзаҳои махмалӣ,
Гашта беварғи танҳою карахту пурсукут.
Яхча меборад саҳаргаҳ ҷои шабнам з-осмон.
Баъди ташивишу тараддудҳо мисоли модарон,
Худбахуд паҳлу зада хобад кунун Модар-Замин.*

*Киштзорон мисли гурде, ки зи баъди корзор
Ояду паҳлу занад бо сарбаландию виқор,
Хеширо омода созад бар набарде, дар баҳори
дигаре.*

*Лонаи бесоҳиби паррандагон
Дар миёни шохсорон зору ҳайрон мондаанд,
Чӯчаҳое, ки калон карданд, ҳоло дар кучоянд?
Дар кучои ин фазои бекарон пар мекушоянд?*

*Неъматҳои худро Замин тӯёна орад баҳри халк,
Лек худ нӯшад яҳоб.
Ҳар кучо тӯй асту шодӣ, назмаи чангу рубоб,
Фаҳр месозад Замин дар зерӣ по,
Дида неъматҳои худро дар сари хон беҳисоб.*

*Осмони тозарӯ шуд тирарӯ,
Токҳоро гӯр карданд,
Лек одам тоқ нест,
То ки онро гӯр карда айни сармои зимистон,
Боз бикшоянд айёми баҳорон.*

Бозор Собир
ТИРАМОҲАМ

*На дигар хирмани гандум, на дигар хирмани моҳам,
Ба ҳаво тӯдаи абрам, ба Замин тӯдаи коҳам.
Тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам,
Ҳама зардам, ҳама гардам, ҳама дардам, ҳама сардам.*

*Қафаси синаи гулбун қафаси тӯтии гул буд,
Қафаси синаи ман ҳам қафаси тӯтии дил буд.
Ки пари тӯтии гул рехт, пари тӯтии дил ҳам.
Тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам,
Ҳама зардам, ҳама гардам, ҳама дардам, ҳама сардам.*

*Дили боғ аст аноре, ки кафидаст дуним,
Вой, ман аз дили худ, аз дили худ дорам бим.
Дили ман нест аҷаб гар бикафад ҳамчу анор,
Ба назар қатраи хунаш, ки бувад донаи анор.
Тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам,
Ҳама зардам, ҳама гардам, ҳама дардам, ҳама сардам.*

*Сурмаҳои сари миҷғони санавбар аз хок,
То ба зону ҳама ҷо рахти дарахтон ҳама чок.
Мардум имрӯз агар хирману анбор гирифт,
Чаши ман дар сари миҷғон пари коҳ бор гирифт.
Тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам,
Ҳама зардам, ҳама гардам, ҳама дардам, ҳама сардам.*

*Нарасидаст, напухтаст чу такмеваи ток,
Чи қадар мева аз ин току аз он меваи ток.
Нарасидаст, напухтаст чу ток меваи шеър,
Чи қадар меваи шеър, ки дар ин шохи қалам.
Тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам, тирамоҳам,
Ҳама зардам, ҳама гардам, ҳама дардам, ҳама сардам.*

ТИРАМОҲ

*Рӯзҳои барфу боронӣ расида:
Ҷомаи зарди дарахтонро дарида,
Сабзаву гулро чарида,
Меваҳои пухтааш чида,
Меваи нопухтааш дар шохи ларзида,
Ранги хуршедаш парида.*

*Хонаҳои холӣ пур аз бод,
Синаҳои холӣ пур аз ёд,
Меравад мушти паре барбод,
Когазеву дафтаре барбод.*

*Селаи барги хазон дар тӯри борон мезанад пар,
Шишаҳои хонаам тар.
Мерасад ин лаҳза чашими модари пирам ба хотир:
Ҳар қадар обе, ки ӯ аз зиндагонӣ хӯрда буд,
Зиндагӣ баргаишта онро рехт аз чашмонаш охир...
Мушти ёдам мезанад бар сар,
Мушти бодам мезанад бар дар.*

ФАСЛИ ОБШУСТАИ ЗАРД

*Чашими чанор наномаён буд,
Баргаи ки рехт, чашим аён шуд.
Чашме, ки як шикофӣи холист,
Яъне, ки кӯриаш намоён шуд.*

*Туте, ки рахти васеъ мепӯшид,
Рахташ дариду бишуд ворид.
Ҳам қуббаи шукуфаи зонуяш,
Ҳам озахи ширеши бозуяш,
Ҳам ҷогари баланди гулӯяш...*

*Мӯи сари чаридаи ман ҳам,
Ҷону тани даридаи ман ҳам,
Ранги паридаи ман ҳам,*

*Чун он дарахти тут,
Монанди он дарахти чанор аст,
Чун ин дарахти сафедор аст.*

*Ҳамчун дарахти тирамоҳии берахт,
Качу хамам намудор аст,
Захму харошу гӯрии андомам,
Чинҳои зери чашму ҷабинам,
Лабҳои хушқу чехраи хушкида,
Гардани пажмурда.
Яъне, пурам ман аз пучӣ,
Яъне, пурам ман аз лучӣ.
Дар чорсӯи умри нишаста,
Аз чор сӯ гузашта,
Беихтиёр менигарам хира,
Чун аз баландии доре,
Чун аз сари сафедоре
Бар дурдасти хеш:
Аз он ки дар ман аст
Ин сад харошу реи,
Аз он ки дар ман аст,
Бисёр нӯшу неш...
Тасвири зарди кӯҳнаи худро
Дар чорҷӯбаи андомам,
Бо қиссаҳои кӯҳнаи зарде,
Бо гуссаҳои кӯҳнаи зарде,
Бо бўсаҳои кӯҳнаи зарде,
Чун сурате, ба пеши назар дорам,
Аз умр ман ҳамин қадар дорам...
Бо қиссаҳои кӯҳнаи зардам,
Бо гуссаҳои кӯҳнаи зардам,
Бо бўсаҳои кӯҳнаи зардам,
Ман фасли обшустаи зардам,
Ман фасли обшустаи сардам.*

Гулрухсор
БАРГҲО

*Дузди бахти хеширо айни хиёнат доштам,
Баргҳоро чамъ карда гулхане афрӯхтам.
Дар шарори баргҳои хушк бо чашмони тар,
Баргҳои зарди наврӯзи диламро сӯхтам.*

НИГОҲАТ ОФТОБИ ТИРАМОҲИСТ

*Нигоҳи шӯъларезат дар шаби тор,
Маро то остони ту наёрад.
Нигоҳат ҳамчу абри чиллаи хурд,
Ба марзи сабзи дил тарбарф борад.*

*Нигоҳи ту суханбози дили туст,
Маро дигар суханбозӣ нафорад.
Нигоҳат офтоби тирамоҳист,
Ки тобиши дораду гармӣ надорад.*

ТИРАМОҲ

*Гандуми сабз заъфаронӣ шуд,
Дар теппаҳои кӯҳистон.
Пода сарҳуй гаши то Наврӯз,
Подаҷо гаши сахни богистон.*

*Офтоби баланд аз гардун,
Бо ҳазорон умед механдад.
Дарзаи охирини гандумро,
Дехқон чун миён-и мебандад.*

Султонмуроди Одина
МЕҲРҒОН ОМАД

*Меҳрғон омад, азизон, меҳрубониҳо кунед,
Васфи деҳқонро суруда, шеърхониҳо кунед.
Зар фишонад дастранчи марди заҳмат ин замон,
Зери пойи зарфишинон зарфишиониҳо кунед.*

*Аз Фаридун монда мерос ин ҷалоли Меҳргон,
Бо дирафши ковийӣ омада то ин замон.
Иди нусрат, иди қудрат, иди покӣ бошад он,
Рамзи серию саодат ояд аз ӯ бар ҷаҳон.*

*Чун забарҷад рангбозӣ мекунад дашту даман,
Ҳиммати деҳқон фаровонӣ бирезад бар чаман.
Аз қудумаиш файзборон гашта қалби анҷуман,
Сурхрӯйӣ бахшад он бар ҳар ватандори Ватан.*

*Меҳргон, эй иди меҳри ориён, хуш омадӣ,
Бар диёри файзбори тоҷикон хуш омадӣ!
Хирмани нурганҷ дорад кишварам аз файзи ту,
Меҳргон, эй ҷашни файзи ҷовидон, хуш омадӣ!*

Номаи нухум ХЕЗЕДУ ХАЗ ОРЕД, КИ ҲАНГОМИ ХАЗОН АСТ

Тавзеҳ. Барои ҳаводорони ҷашни Меҳргон, хусусан ходимони фарҳанг, мо намунаи ашъори меҳргониро овардем, то аз рангубори ин ҷашни мубораку муаззаму муназзами халқамон андаке огоҳӣ ёбанд. Ин кӯшиши мо огози кор аст. Агар минбаъд намунаи назму насри классикӣ, замони шӯроҳо, хусусан ҳангоми Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон гирдоварӣ шавад, куллиёти бисёрчилдаеро монад, ки барои хонандаю муҳаққиқон, хоса меҳргоншиносон, асари хондание хоҳад буд.

Аз навиштаҳои шоирони классикиамон Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абулқосим Фирдавсӣ, Манучехрӣ, Унсурӣ ва ғайраҳо, ки мо парчаҳои манзум овардем, маълум мешавад, ки Меҳргон ҷашни мардуми ориёитабор будааст. Шохони замона онро ҳамчун оин пазируфтаанд, ҳатто баъзе истилоҳи мансуби ҷашн, аз он ҷумла «Меҳргони Хурдак», «Меҳрмоҳ», «Навойи Меҳргонӣ» ва аз ҷониби хусравон дода шудани ҳадияҳо ба аҳли дарбору мансабдоронро метавон пай бурд. Муҳимтар аз ҳама, мафҳуми Меҳргон дар ашъори онҳо ҳамчун номи иди миллӣ зикр ёфтааст, чунон ки дар як байти Манучехрӣ:

*Хезеду хаз оред, ки ҳангоми хазон аст,
Боди хунук аз ҷониби Хоразм вазон аст.*

Дар ин байти шохона, бо фарорасии фасли тирамоҳ, вазидани боди хунук, пӯшидани либоси гарм барин нишонаҳои фасл ифода ёфтаанд.

Ҳамаҷониба гирд овардани мероси бадеии халқамон оид ба ҷашни Меҳргон, тадқиқоти илмии аллома Абӯрайҳони Беруниро такмил медиҳад.

Тадқиқи бадеии Меҳргон дар замони Иттиҳоди Ҷамоҳири Сотсиалистии Шӯравӣ оҳанги дигар касб кард. Мувофиқи талаби замон, ин ҷашни миллиро аз саҳифаҳои осори адабию илмӣ, матбуоти даврӣ номгардон карда, **иди ҳосилот, фасли тирамоҳ, айёми хазонрез** меномиданд. Мо аз он намунае, ки аз осори Садриддин Айнӣ, Абулқосим Лоҳутӣ ва устод Мирзо Турсунзода ба мушоҳида гирифтём, Меҳргон ном бурда намешавад, балки нишонаҳои умумии фасл, сифатҳои деҳқон ситоиш мегардаду халос.

Устод Мирзо Турсунзода дар ғазали «**Офарин**» деҳқонони зафармандро **пахлавон, далер, қаҳрамон** қаламдод кардааст. Дар шеъри «**Тирамоҳ**»-и ӯ низ оҳанги тавсифӣ боло гирифта ва он ҳама ба Замини ҳосилхез нисбат дода мешавад.

Дар ашъори шоири навоар Пайрав Сулаймонӣ ситоиши баҳору тирамоҳ, гулу булбул, гулу хазон, боғбону гулистон чилваи дигаре дорад. Шоир, ки донандаи осори классикон буд, ба ин мавзӯъ бозёфтҳо ворид карда тавонист.

Дар шеъри «**Ба боғбон**» образи муқобилаи гул ва **хазон** чолиб менамояд.

Қаҳрамони лирикӣ ҳиссиёти начибонаи парастии гулро ба қалам оварда, баробари фарорасии фасли хазон, барбод рафтани онро бо таассуф ифода менамояд:

*Ногаҳон хазон
Ба чаман фитод.
Дигар сафо намонд,
Гуле ба ҷо намонд.*

Дар шеъри дигари ӯ «**Гуле бичидаму...**» ба ҷавонӣ монанд будани фасли гул, ғанимат донистани ин ҳарду таъкид карда мешавад.

Андешаҳои шоир оиди образи гул дар шеъри «**Богбони гул**» доман паҳн карда, мазмуну моҳияти ин образ дар маънии асливу маҷозӣ тадқиқ карда мешавад. Богбон ҳам ба ду маънӣ, яъне парварандаи гул ва ошиқи парастандаи дилбари раъно омадааст.

Мусанниф гулпарварию дилбарписандии инсонро ба ҳам муқоиса карда, хонандаро ба сари хулосае меоварад, ки ин ҳарду парастии оқибат надорад, зеро дар ҳарду маврид ҳам инсон фиреб меҳӯрад. Агар асолати ин тарзи ифодаро амиқтар мулоҳиза кунем, мазмуни маърифатбахшандагии он, ҳамчунон ки дар нисбати гулу хазон, ҷавониву пирист, дуруст менамояд, яъне фасли гул ҳам, даврони ошиқӣ ҳам даргузар аст, оқибаташ нокомӣ. Навоварии Пайрав Сулаймонӣ дарёфтани ҳамин маърифати одамӣ ва ба ҳақиқати зиндагӣ мувофиқ будани он аст.

Ҳарчанд ки ин образи анъанавии назми тоҷикӣ-форсӣ аз тарафи қаҳрамони лирикӣ ба таври умумӣ эҳсосу дарк карда мешавад, вале тавассути образҳои маҷозии **ранги вафо, асли ҳаё, сафо, дилфиреб, ҷафои гул, фанои гул, мубталои гул**, муҳокимаи шоир тарҳи аниқ пайдо мекунад.

Дар боби шинохти Меҳргон манзумаи шоири шаҳиру ҷанговару ҷавонмарги мо Ҳабиби Юсуфӣ бо номи «**Манзараи тирамоҳи ҷануб**» марҳалаи нави тадқиқоти бадеист.

Қаҳрамони лирикии шеър дар қиёси фасли тобистону тирамоҳ ҳақиқати воқеиро қаламдод мекунад. Сатрҳои аввали шеър хонандаро ба қиёсу муқобила кардани воқеият водор менамояд:

***Канӣ Офтоби гарми тобистон?
Рӯзҳои дароз чӣ шуд зи миён?
Тирамоҳ оё, оё тирамоҳ?***

Шеър дар ҳақиқат мувофиқи унвонаш манзаравист. Дар осмони тирамоҳ пайдо шудани абр, тунукии оби чӯйбор, баргҳои заррин, шамолу гарду хок, борони пок, ҳолати ангур, дарахти себ, аз байн рафтани Офтоби гарму рӯзҳои дароз ва ғайраҳо нишонаҳои манзараи тирамоҳанд.

Дар ин шеър як образи шоиронае ҳаст: **пунбаи барфӣ**. Тахти ин ифода шоир кӯракҳои шукуфтаи пахтаро дар назар дорад ва ин манзараро **гулзори духтарон** номидааст.

Ҳамин тавр, Ҳабиб Юсуфӣ бо таълифи «Манзараи тирамоҳи чануб» дар меҳргоншиносии замони нав саҳифаи тозаеро боз кард. Образҳои таркибии шеър **Офтоб, абр, шамол, борон, гард, об, дарахтони мевадори ангурӯ себ, хусусан барги заррини дарахтон**, дар муҳити замону макон шоирона эҳсосу идрок карда шудаанд. Мушоҳидаи таълифоти минбаъдаи адибонамон, хусусан Аминҷон Шукӯҳӣ, Лоик Шералӣ, Бозор Собир гувоҳӣ медиҳад, ки ин манзума барои бозёфтҳои нави эҷодӣ дастуре будааст.

Тавзеҳ. Ходимони фарҳанги шаҳру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ҷашни Меҳргон дар асоси манзумаи Ҳабиб Юсуфӣ «Манзараи тирамоҳи чануб» метавонанд саҳнаи идона тартиб диҳанд, мушоира барпо кунанд ва ё ровиён дар ҷараёни гуфтор банду байтҳои онро кироат намоянд, рассомони ҳаваскор мазмуни асарро дар офаридани манзараҳои меҳргонӣ истифода баранд.

Шоири барҷастаи таронасарои мо Аминҷон Шукӯҳӣ ҳам дар тавсифи тирамоҳ чанд шеър навиштааст. «**Дил ба колхозии шумо ошиқ шудааст**» агарчи равону дилрас аст, асари публитсистӣ мебошад, бозёфте надорад.

Шеъри дигари Аминҷон Шукӯҳӣ «**Баргҳои тиллоӣ**» ном дорад, ҳатто унвонаш маҷозии шоиронаест.

Образи асосии таркибии шеър **барг** аст. Мусанниф пахлуҳои асливу маҷозии онро қорбасти карда, силсилаибораҳои зебо сохтааст: **барги сабз, барги тиллоӣ, барги ҳарҷой, барги тоза** (яъне нав – Ҳ. М.), **ғурури барг, барги худписанду маст, барги рӯзард, баргҳо гаҳвораҷунбонӣ кунанд**.

Илова бар ин, дар ин шеър як ташбеҳи маҷозии нав ҳаст:

*Баргҳо монанд чун болу паре,
Баъди кӯчи булбулон аз лонаҳо.*

Агар матни шеърро бо диққат мулоҳиза кунем, метавон дарёфт, ки дар меҳроншиносии замони советӣ ин шеъри Аминҷон Шукӯҳӣ яке аз навовариҳост, ки аз ҳиссиёту тафаккури шоирона бунёд ёфтааст.

Аминҷон Шукӯҳӣ дар ситоиши тирамоҳ шеърҳои дигар ҳам дорад, «**Боғбонро мепарастам**», «**Замини бори аввал киштгардида**» аз ҷумлаи онҳост, вале аз дидгоҳи мо, «**Баргҳои тиллоӣ**» дар эҷодиёти ӯ намуна аст.

Тавзеҳ: Ровиёни базми Меҳрон дар шаҳру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ҷараёни ҷашн хатман бояд шеъри номбурдаи Аминҷон Шукӯҳиро ҳамчун намунаи шеъри меҳронӣ қироат кунанд.

ХАЗОНБОРОН

Бо мақсади дарёфтани шеъри меҳронии устод Лоиқ Шералӣ «Куллиёт»-ашро варақ задам, агарчи ман аз «**Сари сабз**» то «**Фарёди бефарёдрас**» баробари шеъраш сабзидаам.

Аз як нигоҳи тоза, чанде аз навиштаҳояшро интиҳоб кардам. Шеъри аввал бо номи «**Тирамоҳ**» соли 1965 иншо шуда, байти аввали он маҷози дилписанде дорад:

*Осмони тозарӯ шуд тирарӯ,
Токҳоро гӯр карданд.*

Ин ду аломати фасл аст, ки яке ба дигаргуншавии табиат, дигаре ба амали деҳқон ишорат менамояд.

Шеър хусусияти манзаравӣ дорад ва аминем, ки шоир аз манзумаи Ҳабиб Юсуфӣ «Манзараи тирамоҳи чануб» илҳом гирифтааст, бинобар **пояҳои хушкӯ бегулу беварги пахтаро, рехтани гули симин**, яъне пахтаи сафедро ёдовар мешавад, **пуштаи урӯн аз сабзаи махмалӣ**, пуштаи **беварӯд**, **танҳо**, **караҳт**, **пурсукӯт** сифати манзараҳост.

Замини аз кишт холишудаи тирамоҳ ба осоишу фароғати модар, баъди ташвишҳо, оромии киштзорон ба паҳлавони ғолиби майдон монанд карда шудаанд, хонанда ҳангоми мутолиаи шеър нисбати ин ташбеҳҳои нав, пурмаъно ва таносуби зебои сухан бетараф наместонад, ҳақиқати маъно, ҳаётӣ ва зебоии онҳоро мулоҳиза мекунад.

Дар шоҳаҳои дарахтон **бесоҳиб**, **зору ҳайрон** мондани лонаҳои парандагон, калон шудани чӯчаҳо, кӯч бастанӣ мурғон аз макони хунук ба мавзӯҳои гарм низ нигоҳи шоиронаест, ки ҳар як нафари мушоҳидакор ҳангоми тирамоҳ назокати онро дарк менамояд.

Хулосаи шеър низ ба ҳусни матлаи он пайвастагӣ дорад. Гӯр кардани токҳо дар нисбати рӯзгори инсон тазоди нишонрас ва мантиқан дуруст аст.

Агар аз дидгоҳи таҳаввулу таҷаддуди шеъри нави тоҷик, ки асосан аз нимаи дуҷуми солҳои шастуми асри гузашта маншаъ гирифт, андеша кунем, бо таълифи ин шеъри устод Лоиқ дар назми он замон марҳалаи нави дарки бадеии меҳроншиносӣ ба вуқӯъ пайваст.

Ин даъвои моро ду шеъри дигари мусанниф, ки таърихи таълифаш ба соли 1975, яъне баъди даҳ соли

шеъри аввал, рост меояд ва мантиқан образҳои таркибиаш такмил ёфтааст, собит менамояд.

Дар бораи «Тирамоҳ асту барг мерезад». Аз унвони шеър пайдост, ки хусусияти асосии фасл, яъне рехтани барг, ҳамчун нишонаи асосӣ зикр шудааст. Кундии нигоҳи Офтоб ва хастачонии он низ аломати дигари муайянкунандаест. Дар банди дуюм андешаи шоир гардиш карда, аз фасли баҳору аз чашми бодомиву хандаи обшормонанди дилбар ёдовар мешавад. Дар банди сеюм лаби хушкидаи соҳилҳои рӯд низ маҷози хотирмонест.

Дар банди чаҳорум як ташбеҳи наवे ҳаст:

***Парафшонии баргҳои хазон
Болафшонии парастухост.***

Ҳар касе ки чашми ибратбин ва фаросати мушоҳидакорӣ дорад, миёни барги парвозии хазон ва болафшонии парастуи баҳорон монандии комилро мебинад.

Дар бораи «Борони тирамоҳ». Яке аз нишонаҳои тирамоҳ оғози боду борон аст. Образҳои шеърии **торҳои сим-симу риштаҳои нукрагуни борону шилшилаҳои шоҳи дарахтонро** ман ҳангоми тирамоҳ мушоҳида кардаам ва баробари хондани шеър он манзара пеши чашмам чилвагар гардид.

Дар банди сеюми шеър асли маънӣ, аломати асосии фасл ҳангоми боронҳои аввал, он чуноне боварибахш, ҳаёти ва мантиқан барҷо ифода ёфтааст, ки хонанда агар ҳамин гуна муҳитро шахсан идрок карда бошад, он ҳама назокати димоғпарварро эҳсос менамояд:

***Рехт борон... Гесувони обияш
Бӯи дашту бӯи коҳу беда дошт,***

*Дошт бӯи сабзаҳои сӯхта,
Бӯи мағшуши гули хушида дошт.*

Фақат қаламкаше чун Лоиқ, ки айёми бачагиашро дар кӯҳистон гузаронидааст, ин ҳама назокату латофати фасли тирамохро ҳамон замон дарк кардааст, метавонад рӯи қоғаз оварад.

Дар банди чоруми шеър тавсифи шамоли тирамоҳ ба тарзи сифатчинӣ **хашмиву печону тунд** омадааст, ки воқеан ҳам ҳақиқати ҳол аст.

Хусни мақтаи шеър ҳам шоирона буда, фарқияти борони баҳору тирамохро дар қиёси онҳо, ки яке губори рӯи гулу дигаре губори барги хазонро мешӯяд, зебо ифода кардааст.

Нависандаи ин сатрҳо бениҳоят аз он хурсанд шудам, ки дар назми ба истилоҳ советӣ, дар шеърҳои дар васфи тирамоҳ таълифшуда, бори аввал дар ҳамин шеъри Лоиқ бо ибораи **муждаҳои меҳргонӣ** дучор омадам. Шоири ширинбаён, ки пайваста шеъри адибони гузаштаре мехонд, шояд ин сухани зебо ва номи ин чашнвораи ниёгонамонро барҷо ба матни шеър ворид кардааст.

Агар эҷодиёти устод Лоиқро мукамал омӯзем, шояд инъикоси ин мавзӯ ва навоариҳои шоир бештару беҳтар маълум гардад.

Тавзеҳ. Шояд хонанда пурсон шавад, ки дар ин рисолаи илмӣ-оммавӣ ин гуна таъбиру тафсири шеърҳои меҳргонӣ оё лозиманд?

Бале, дар замони Иттифоқи Советӣ мо ҳатто аз ному нишона ва асолату суннатҳои ин иди миллӣ маҳрум шудем. Ба ҷуз олимону адибон, шояд оммаи хонандагон номи ин калимаи зебо ва пахлуҳои сермаъноӣ онро намендонистанд. Акнун замоне фаро расид, ки мо аз адабиёти илмию адабӣ ҳар чӣ бештар баҳраманд гардида, хусусиятҳои аслии ин чашни

халқамонро, ки барҳақ баробари Наврӯз таъриху суннат ва шуҳрати ҷаҳонӣ дорад, зинда гардонем.

ХАЗОНИ БЀСТОНИ ДИЛ

Тафсир. Дар «Куллиёт»-и устод Лоиқ бо номи «Резаборон» дубайтиҳост, ки мо чордаҳтои онро дар қисми пешина зери сарлавҳаи «**Мушоираи хазонборон**» овардем. Барои такрор нашудани матни онҳо хонандагону фарҳангшиносонро хоҳонем, ки ҳангоми мутолиаи ин банди китоб ба он мурочиат намоянд. Мақсади мо дар ин маврид таҳлили баъзе хусусиятҳои бадеии ана ҳамин дубайтиҳост. Агар китоби «Дубайтиҳо»-ро дақиқан мутолиа кунем, чигунагии назари шоир ба ин ҷашни аҷдодӣ, ки бештар бо номи тирамоҳ ёд мешавад, маълум мегардад.

Дар ин силсила чанд мафҳуме ҳаст, ки асоси муҳокима ҳисоб меёбад ва образҳои шеърӣ бо иштироқи онҳо таълиф шудаанд: **тирамоҳ, хазон, барг, ҷавониву пирӣ, гул, рехтан**. Аз ҷама бештар бо калимаи **хазон** ифодаҳои зебо сохта шудаанд: **хазон резад, хазонборон, хазони бӯстони дил, хазонрез, барги хазон, ранги хазонӣ, хазон омад**.

Бозёфти шоир дар ин қабил иборасозиҳо **хазонборон аст**. Ҳар касе ки ҳангоми хазонрез дар боғҳо сайр карда бошад, аз ҳақиқати ин ифода қаноатманд мешавад. Ҳангоми бархостани шамоли хунуку тунд, нависандаи ин сатрҳо амсоли қатраҳои борон села-села рехтани барги хазон, бо вазиши самти шамол ва афзудани суръати он шиддат гирифтани суръати резиши баргро мушоҳида кардааст.

Дар ин дубайтиҳо як силсила воситаҳои нави тасвири бадеӣ ҳастанд, ки рангубори шеър аз онҳо афзуда, ба дарки маънӣ ва моҳияти образ кумак мерасонанд.

Ташбех. Аз шох фуру рехтани барг ба парешонии гарибон, дарахти пир хангоми тирамоҳ ба пири қадхамида, хазинии дарё хангоми тирамоҳ ба пири варшикаста, паршикаста монанд карда шудааст.

Ба мулоҳизаи мо, дастоварди шоир дар дубайтии зерин чашмрас менамояд:

*Чу пойизи гарон омад, гули ман,
Дарахтонро хазон омад, гули ман.
Маро бо ту мисоли шохаю барг,
Чудодӣ дар миён омад, гули ман.*

Аввало, дар ин тасвир миёни мафҳумҳои гулу хазон, ману гул (гули дуюм маҷоз аст, ки мурод аз он маъшуқаи гуландом мебошад), шоҳу барг, дарахту хазон, тирамоҳу умр пайванди мантиқӣ ҳаст. Ҳамаи ин образҳои шеърӣ дар атрофи калимаи **чудодӣ** пайванд буда, феъли **омад** андӯҳу ғуссаи ошиқро мефаҳмонад.

Дар дубайтии дигаре маҷозу тавсифи нав ҳаст:

*Табиат хаставу ночӯру нотоб,
Зи ҳар шоҳе бирезад гӯй зардоб.
Тапад барги хазон афтада аз шох,
Чу моҳии бурунафтада аз об.*

Хулоса, устод Лоиқ дар ҳусну нигориши таровати Меҳргон, яъне фасли тирамоҳ, навоар аст ва дар бобати тадқиқи бадеии он бозёфтҳои нодире дорад. Чун имкон даст диҳад, мо дар ин бобат муфассалтар ҳарф мезанем.

ШОҲБАЙТИ ЗАРД

Агар эҷодиёти Лоиқ Шералӣ ва Бозор Собирро солбасолу зинабазина муқоисакунон хонем, маълум

мешавад. ки онҳо дар зиндагӣ дӯстони ҷонӣ, дар эҷодиёт харифи ҳамдигар будаанд, яъне мусобиқакунон дар мавзӯҳои ҷолиб шеър иншо кардаанд. Ин наздикиро синну сол, ҳамнасли ва муҳиту касбу корашон низ далолат менамояд. Ҳарчанд ки онҳо дар ин қабил осор махсусан ҷавобия будани таълифоташонро зикр накардаанд, вале хангоми муқоисаи шеърҳои, ки мавзӯи ягонаи умумӣ доранд, хусусан бадеияти онҳо, муҳаққиқ метавонад ба чунин ҳулоса ояд. Муқоисаи шеърҳои дар васфи тирамоҳ навиштаи онҳо дурустии ҳамин нуктаро собит менамояд, вале дар ин ҳамоҳангӣ тақлиду такрор роҳ наёфтааст, баръакс кашфиёту навоарӣ эҳсос мешавад. Шеърҳои ҳаммавзӯи онҳо гӯё ҳамдигарро такмил медиҳад, пурра менамояд, зинаҳои силсилаи як тадқиқоти бадеӣ ҳисоб меёбад.

Дар шеъри «**Тирамоҳ**», ки хусусияти манзаравӣ дорад ва мо матни онро дар баҳши пешина овардем, мисрае ҳаст: «**Ҷомаи зарди дарахтонро дарида**». Мақсад ин ҷо аз шохсори дарахтон рехтани барги хазон аст, ҷомаи зарди дарахт ҳамон саросар зардшавии барг аст, ки тадриҷан ба рехтан оғоз мекунад.

Пас аз ин ифодаи зебо, нишонаҳои дигари фасл паиҳам оварда мешавад: **сабзаву гулро чарида, меваҳои пухтааш чида, ранги хуршедаш парида**, ки онҳо бо мисраи аввали шеър «**Рӯзҳои барфу боронӣ расида**» мантиқан пайванд буда, ҷигунагии онро тавзеҳ медиҳанд.

Муаллиф бо ифодаи **мурғи шеърм парбурида**, ки маҷоз аст, як ҷузъи ҳамон муҳиту ҳамон макон будани иншои шеъри норасидаро таъкид менамояд. Дар ин шеър таркиби **мушти пар, мушти ёд ва мушти бод** ҳаст. Ҳарсеи онҳо дар мазмуни умумиашон ба камият ишора менамоянд, феълҳои **меравад ва мезанад**, дар нисбати онҳо, ҳолати амалро хангоми тирамоҳ ифода менамояд.

Бо вучуди ин ҳама, хангоми мутолиа образи асосии ин шеър **ҷомаи зарди дарахтон** ба хотир мемонад, маънии

асливу маҷозии он пеши назар чилвагар мешавад. Аз ҳамин ҷост, ки мафҳуми **зард** чун ифодакунандаи аломати асосӣ, асли, умумиятдиҳандаи фасли тирамох, дар шеърҳои дигари шоир такмил ёфтааст. Шояд аз ҳамин дидгоҳ аст, ки шеъри дигари вай «**Фасли общустаи зард**» ном гирифтааст. Ин дафъа ин мафҳуми асосиву ифодагари матлаб аз матни шеър ба унвони он роҳ ёфтааст, мусанниф бо ин восита дар таълифоташ муҳим будани ин сухан, ба образи асосии шеърӣ табдил додани онро таъкид ва таъин кардан меоҳад. Идеали эстетикӣ ӯро маҳз ҳамин мафҳум ифода карда метавонад. Дар ин маврид, паҳлуҳои дигари ифодаи **чомаи зардро дарёфтааст: раҳти васеи тут, раҳти дарида, дараҳти лучи тут** бо ҳамаи иллаташ менамояд: **қуббаи шуқуфай зонуяш, озахи ширеши бозуяш, чоғари баланди гулӯяш**, инҳо ҳама **тасвири зарди боғи хазон аст**, ҳулоса мекунад мусанниф. Дар ин маврид калимаи **зард** ва **хазон** ҳамдигарро истисно намекунанд, баръакс такмилдиҳандаи ҳамдигаранд ва бо ин восита миёни ҳарду шеър пайванди мантиқӣ ҳосил мешавад.

Дар ду банди минбаъда қаҳрамони лирикӣ ҳолати пирунаи хешро дар қиёс бо нишонаҳои иллати дараҳти чанору тут, ки он ҳама дар натиҷаи бараҳнагӣ, яъне рехтани барг аён гардидаанд, рӯй қоғаз овардааст, ки аз ҷиҳати маънии асливу маҷозӣ ва таносуби сухан комилан мутаносибанд.

Тасвир дар ин маврид дар заминаи ташбеҳи тафсилӣ густариш ёфтааст. Монандии иллати дараҳт ба марди солхӯрда дар байти охирини шеър ҳулоса карда мешавад:

Яъне, пурам ман аз пучӣ
Яъне, пурам ман аз лучӣ.

Ин ҷо миёни суханҳои **луч** ва **пуч** ҳам пайванди амиқе ҳаст, **дараҳти тирамоҳии бераҳт** ба қуҳансоли иллатманд монанд аст. Ҳулоса, мувофиқи маълумоте, ки алҳол мо дар

даст дорем, «**Тирамоҳам**» ном шеъри Бозор Собир намунаи беназири **шеъри зарди тоҷик** аст, мазмуни мантиқии чунин номгузорӣ хулосаи шеъри «**Фасли обшустаи зард**» барин менамояд.

Дар ин шеър низ монандии инсонӣ солхӯрда ба тирамоҳ мавзӯи асосист, вале он ин дафъа ба воситаи дигари тасвири бадеӣ, яъне **тавсифи мачозии чаҳоркарати** ифода ёфтааст.

Дар байти аввали шеър далелҳои раднопазире, дар шакли инкорӣ, оварда шуда, ки набудани монандии миёни ду унсури тасвириро ифода мекунад, яъне қаҳрамони лирикӣ на ба хирмани моҳ, на ба хирмани гандум, балки ба тӯдаи абри ҳаво ва тӯдаи коҳи Замин монандӣ дорад. Ин ҷо миёни мафҳумҳои **хирман** ва **тӯда** дар мазмун пайванди амиқи мантиқӣ ҳаст. Хирман мачозан тӯдаи ҳар чизро ифода мекунад. Дар шакли инкору тасдиқ омадани муҳокима ва тасдиқи дуҷумбораи он асосҳои монандиро қувват медиҳад. Дар як мисраъ калимаи **тирамоҳам** чаҳор маротиба такрор омада, сабаби монандӣ низ чаҳор аломати монандшавандаро ба монандкунанда тасдиқ менамояд: **ҳама зардам, ҳама гардам, ҳама дардам, ҳама сардам.**

Маҳз ҳамин тафсири чаҳоргона дар маънии асливу мачозӣ ба тирамоҳ монанд будани қаҳрамони лирикиро ифода менамояд.

Банди сеюм аз тафсири як ташбеҳи шоирона иборат аст, яъне дили боғ ба мисоли анори кафида. Хонандаи хушзеҳн дар ин ташбеҳи шоирона нисбати ташбеҳшавандаву ташбеҳшударо, хусусан сабаби монандиро, ки донаи анор ва қатраи хун аст, аниқӣ дақиқ эҳсосу дарк менамояд, бо тасаввур пеши назар меоварад ва аз бозёфти адиб қонё мешавад.

Мисраи «**То ба зону ҳама ҷо рахти дарахтон ҳама ҷок**» ишора ба ҳамон тасвирироест, ки мо дар шеъри пешина дидем.

Ифодаҳои **сурмаи сари мижғони санавбар, пари коҳ дар мижғон** аломатҳои тирамоҳанд.

Шоир дар ҳар банд як образи шоирона ёфта, онро асоси воситаи тасвири бадеӣ қаламдод карда, чун хулосаи банд ҳамон ду мисраъро меоварад, ки далели раднопазирест.

Паиҳам омадани калимаҳои ҳамвазни **зард, гард, дард, сард** на фақат дар маъниву қолаб, балки оҳанги мутантани тасдиқкунандаю гӯшнавозе доранд, овозҳои **ре** ва **де** катъияти муҳокимаҳоро тасдиқ менамояд.

«**Тирамоҳам**» дар назми муосири тоҷик шеъри бемислу монанд аст, ки дар васфи тирамоҳ гуфта шуда, таркибан ҳам нав мебошад.

ПОЁНИ СУХАН

Меҳргоншиносӣ яке аз рӯкнҳои таркибии фарҳангшиносӣ, ҷанне суҳаншиносӣ, ҳисоб меёбад. Олимону адибони гузаштамон, амсоли Абӯрайҳони Берунӣ ва Абулқосим Фирдавсӣ, заминаи илмиву адабии онро гузоштаанд. Дар замони Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиши Меҳргон, ҳамчун ҷашни суннати мардуми ориёитабор, ҳамакнун оғоз ёфтааст. Бародарони ҳамзабону ҳамрешаи мо, муҳаққиқони Ҷумҳурии Ислонии Эрон, дар бобати тадқиқи ин шоҳаи муштараки фарҳанг шояд дастоварди бештари дошта бошанд, вале дар айни замон, мо ба ҷигунагии он тавачҷуҳ нанамудем.

Меҳргон монанди Наврӯзи бостон таърихан таҳаввул ва тақомул ёфтааст, ки дақиқан ба риштаи тадқиқ кашидани он ҳамкориҳои муттасили олимонро тақозо менамояд. Ин барги сабз, ки дар остонаи Меҳргон-2017 пешкаши хонандагон мегардад, таҷрибаест, ки минбаъд бояд тақмил ёбад, тасҳеҳ шавад. Умедворем, ки дар ин росто асарҳои нави илмию адабӣ таълиф карда мешаванд.

Ба андешаи мо, бо мақсади ҳар ҷи бештар оғоҳӣ ёфтани хонандагон аз таъриху хусусиятҳои зоти Меҳргон, рисолаи аллома Абӯрайҳони Берунӣ «**Дар бораи идӯ ҷашнҳои, ки дар моҳҳои порсийн аст**», ки яке аз фаслҳои «Осор – ул – боқия» ҳисоб меёбад, агар ба тарзи алоҳида ва нусхаи зиёд нашр карда шавад, муҳаққиқон шарҳу тафсири муқаммалӣ онро ба сомон расонанд, қори хайре хоҳад шуд.

Фарҳанги истилоҳоти Меҳргон низ аз ҷумлаи муҳимтарин масъалаҳост, ки бояд мавриди омӯзиш қарор гирад.

Мазмун ва моҳияти ин ҷашнвораи ҳамрадиқи Наврӯз бо илми табиатшиносӣ, кишоварзӣ, илоҳиёт, нучум, ахлоқ, забон, адабиёт, фолклор, фалсафа, мантиқ ва мардумшиносӣ пайванди азалии дорад, ки зарурати тадқиқаш, бо мурури замон, пеш хоҳад омад.

Ба маълумоти хонандагон ва муҳаққиқони Меҳргон мерасонем, ки нависандаи ин сатрҳо соли 2012 китобро бо унвони «**Меҳргоннома**» таълиф карда буд ва онро нашриёти «**Ирфон**» интишор намуд. Баъзе қисмҳои ҳамон китоб, бо тасҳеҳу таҳрири нав ва такмили кулӣ, ба «**Номаҳои меҳргонӣ**» дохил карда шуданд. Аз соли 2012 то ба имрӯз меҳргоншиносӣ чун шоҳаи нави фарҳангшиносӣ ва суҳаншиносӣ ба марҳалаи нав расид ва ин раванд муаллифи ҳамин китобро водор намуд, ки чигунагии ҷараёни меҳргоншиносиро, бо тақозои замон, хусусан ҳидояту раҳнамоии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ба риштаи тадқиқ кашад. То ҷӣ андоза дар ин кори басо муҳимму шарафманд комёб гардидани моро муҳаққиқон ва хонандагон қиёсу андоза хоҳанд намуд.

Ва иктифо кардем, бо он чи ки гуфта шуд, вассалом.

*Заҳми даҳони шиква намоён намешавад,
Мардум ба қадри ҳоҷат агар иктифо кунанд.
Соиб*

АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

Адабиёти илмӣ

1. Айнӣ, С. Лугати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик // Куллийёт иборат аз 15 ҷилд.– Душанбе: Ирфон, 1976. – Ҷ. 12.
2. Амонов, Р. Рубоёти халқӣ ва рамзҳои бадеӣ. – Душанбе: Дониш, 1987.
3. Аҳмад, Р. Шод бошед, Меҳргон омад! // Тоҷикистон. – 2008. – № 9 – 10.
4. Берунӣ, А. Китоб – ут – тафҳим ли авоили саноат – ит – танчим. – Душанбе: Дониш, 1973.
5. Берунӣ, А. Осор – ул – боқия. – Душанбе: Ирфон, 1990.
6. Большая Советская Энциклопедия, третье издание. Т. 16. – М.: Советская энциклопедия, 1974.
7. Гиёсиддин, М. Гиёс – ул – луғот: Иборат аз се ҷилд. – Ҷ. 1. – Душанбе: Адиб, 1987; Ҷ. 2. – Душанбе: Адиб, 1988; Ҷ. 3. – Душанбе: Адиб, 1989.
8. Исфандиёр. Ду ҷашни бузурги миллӣ. Наврӯз ва Меҳргон: Мақолаҳо. – Душанбе: Ирфон, 2008.
9. Қувват, Ҷ. Меҳргон ҷашни истиқлоли ориётаборон // Адабиёт ва санъат. – 2011. – 24 ноябр.
10. Меҳргон чун Наврӯз аст // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2011. – 12 октябр.
11. Мулоқоти сечониба // Ҷумҳурият. – 2017. – 7 июл.
12. Муҳаббатова, Х. Табиату сарвати кӯҳсор. – Душанбе: Ирфон. – 1990.
13. Одина, С. Меҳргон. Таърих ва анъанаҳои иди Меҳргон. – Душанбе: Ирфон, 2012.
14. Раҳимов, Д. Нигоҳе ба ҷашнҳои миллӣ ва оинҳои суннати тоҷикон. – Душанбе: Истеъдод, 2011.
15. Раҳимов, Д. Фолклори тоҷик. – Душанбе: Эҷод, 2009.

16. Раҳимов Д. Чашни Мехргон. – Душанбе: Истеъдод. – 2012.
17. Сулаймонӣ, С. Фарҳангшиносӣ. – Душанбе: Ирфон, 2012.
18. Суханҳои ҳикматомӯзи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон. Мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Зафар Шералӣ Сайидзода. – Душанбе: ҶДММ Контраст. – 2017.
19. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Иборат аз ду ҷилд.– М.: Советская энциклопедия, 1969. – Ҷ. 1-2.
20. Ҳазратқулов, М. Наврӯзи оламафрӯз ва дигар идҳои суннати сол. – Душанбе: Эр-граф, 2012.
21. Шаъбонӣ, Р. Одоб ва русуми Наврӯз. – Душанбе, 2008.
22. Энциклопедияи хоҷагии қишлоқи Тоҷикистон. Иборат аз ду ҷилд.– Душанбе: СИЭСТ, 1989. – Ҷ. 1.
23. Энциклопедияи хоҷагии қишлоқи Тоҷикистон. Иборат аз ду ҷилд.– Душанбе: СИЭСТ, 1991.– Ҷ. 2.

Адабиёти бадеӣ

24. Ганҷавӣ, Н. Куллиёт дар панҷ ҷилд. Хусрав ва Ширин. – Душанбе: Ирфон, 1983. – Ҷ. 1.
25. Гулназар. Паҳно. – Душанбе: Адиб, 1981.
26. Гулрухсор. Рӯҳи Бохтар. – Душанбе: Адиб, 1987.
27. Лохутӣ, А. Шеърҳо ва дostonҳо. Иборат аз ду китоб. – Душанбе: Ирфон, 1987. – Китоби 1.
28. Мирзо, Ф. Ашъори мунтахаб. Китоби аввал. – Душанбе: Ирфон, 1979.
29. Раҳимзода, Б. Куллиёт иборат аз ду ҷилд. Шеърҳои солҳои гуногун. – Душанбе: Ирфон, 1981. – Ҷ. 1.

30. Собир, Б. Хуни қалам. Гулчини ашъор. – Душанбе: Шучоӣён, 2010.
31. Собир, Б. Шоиру шеъре агар ҳаст. – Душанбе: Адиб, 2006.
32. Сулаймонӣ, П. Маҷмӯаи осор. – Сталинобод: НДТ, 1959.
33. Турсунзода, М. Осори мунтахаб. Иборат аз ду чилд. Шеърҳо. – Душанбе: Ирфон, 1981. – Ҷ. 1.
34. Фирдавсӣ, А. Шоҳнома.– Душанбе: Адиб, 2007. – Ҷ. 1.
35. Шералӣ, Л. Куллиёт. Ашъор. – Душанбе: Адиб, 2008. – Ҷ. 1.
36. Шукӯҳӣ, А. Асарҳои мунтахаб иборат аз ду чилд. Шеърҳо, дostonҳо, шеърҳо барои кӯдакон. – Душанбе: Ирфон, 1977. – Ҷ. 1.
37. Шукӯҳӣ, А. Кӯчабоғи ошиқон: Маҷмӯа. – Душанбе: Ирфон, 1984.
38. Юсуфӣ, Ҳ. Сатрҳои нотамом. Китоби 1. – Душанбе: Адиб, 1987.

МУНДАРИҶА

Муждаи меҳргонӣ (ба ҷойи сарсухан)	3
Номаи аввал. Пешвои миллат моро ҳимоят мекунад.....	4
Номаи дуюм. Марҳалави нави меҳргоншиносӣ	8
Номаи сеюм. Бунёди кохи Меҳргон тақозои замон аст	14
Номаи чорум. Меҳргони дарбандиён.....	17
Номаи панҷум. Ҳошияи рисолаи аллома Абӯрайҳони Берунӣ «Дар бораи иду чашнҳое, ки дар моҳҳои порсийён аст» ва тафсири силсиларамзҳои он	22
Номаи шашум. Меҳр номи Офтоб аст.....	25
Номаи ҳафтум. Малико, чашни Меҳргон омад. Сенарияи намунавии чашни Меҳргон дар шаҳру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	54
Номаи ҳаштум. Дафтари Меҳргон	82
Номаи нухум. Хезеду хез оред, ки ҳангоми хозон аст	106
Поёни суҳан.....	119
Адабиёти истифодашуда	121

Муҳаммадӣ Ҳасан

Номаҳои меҳргонӣ

**Муҳаррир
Шариф Комилзода**

**Муҳаррири техникӣ
Чумъабой Қузиёв**

Ба чоп 18-09-2017 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/16.
Қоғазӣ офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj.
Чопи офсет. Қузъи чопии шартӣ 8.
Адади нашр 200. Супориши № 19/17.

Дар чопхонаи ҚДММ «Аржанг» ба таъб расидааст.
734025, ш. Душанбе, кӯчаи С.Шерозӣ, 21.